

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

ACZÉL GÉZA:

(szino)líra (Versek) ■ 5

HIDAS JUDIT:

Eszter élni akar (Regényrészlet) ■ 7

SZŐCS MARGIT:

Karácsony van; Tudhatnád; Derűsen pislog (Versek) ■ 14

BALÁSSY FANNI:

Március; Ár-apály; Füstbe ment (Versek) ■ 16

HATHÁZI ANDRÁS:

Mítú (Novella) ■ 19

KÜRTI LÁSZLÓ:

Feltörhetetlen; fakír; alaptábor (Versek) ■ 44

SEBESTYÉN MIHÁLY:

A kudarc arcvonásai (Elbeszélés) ■ 46

OLÁH ANDRÁS:

hibátlan hajnalok; versenyeink; zuhanások; játékaink (Versek) ■ 56

KÁLI ISTVÁN:

Lélekkúra (Novella) ■ 59

KESZTHELYI GYÖRGY:

Függöny le; Verziók bűnbánatra; Ne félj; Istenkereső;
Ólomkatonák; Költözni kell; Késélen (Versek) ■ 69

SÉTATÉR

KÁNYÁDI ANDRÁS:

A véges végtelen. Nabokov és Borges sakkszonettjei ■ 74

PILINSZKY 100

FINTA KLÁRA ENIKŐ:

A kataton mennyországról – Pilinszky három meséje ■ 83

FÓRUM

DÁVID GYULA:

A reneszánsz vonzásában (Oláh Tibor emlékezete) ■ 86

KUSZÁLIK PÉTER:

Egy elfelejtett „mesterremek” (Olvasónapló) ■ 95

TALÁLT VERS

CHRISTIAN MORGENSTERN:

Sakkszonett (Kányádi András fordítása) ■ 110

NÉVJEGY

HIDAS JUDIT ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

(SZINO)LÍRA

TORZÓSZÓTÁR

árvaház

elzúgtak újra választásaink maradtak a gengszterek és a birka
nép s a resignált kétely miként
van ez a demokrácia ősidők óta kitalálva a zsarolásból és féle-
lemből mennyi az elég s meddig
eredhetnek bő csatornái a csalásnak hamis medrekbe terelve a
sok ákombákomot amelyből is
a torz erőfölény cinikusan s könnyedén kihozza a törvényessé
sminkelt átlagot s hol az a pont
mikor az igazságérzet rongyos kötele elszakad az egyenlőség tán-
toríthatatlan hívét is magával
ragadja a megannyi sokkos áldozat szétzúzva az összes pártrefe-
renciákat egyáltalán ki volt az
az állat aki kitalálta ezt az alakzatot mely bőszt vadként bármikor
fejedre hághat amikor pedig
keresnéd primitív kis bizniszeibe merülve nincsen ott lehet per-
sze közben az emberi nem örök
gyarlóságát emlegetni s biológiai kényszerek súlya alatt az idea-
lista eszmét söpörni a szőnyeg
alá közben az állandóan vereségre ítélt bölcs kisebbséget minden
populizmusba maszkírozott
trend szükségszerűen megaláz így azután fajunk jobbiknak vélt
fele úgy tekintget ránk miként
árvaházak résein a sok magányos kisgyerek ám kiszabadulva nem
lesznek-e ők is gazemberek

árverés

egykor még az egyszerű tárgyak árverése is izgatott persze többnyire én csak filmekben láttam
ahogy emelgetik hangosan a sokféle limlomot beletaszítva azokat valamilyen humorosan üres
szócsatákba melyekben már régen nem volt érdekes mennyi az áru kínált ára csak a sértettség
és a közönség előtti önérzetes küzdelem ki viszi el elégedett dölyffel az elnyűtt karosszékeket
mind ezek szomorú mását keserűen figyelgettem ha elkezdődött néhány ismerős halottunknak
füрге kifosztása halk körökben ahol a genetikai mohóságot olykor az érzelmi zsarolás trükkje
is bőven megtalálta mert hogy az élet megy tovább és amikor már némileg magasabb mollban
kezdtém fújdogálni a lelki harsonát a művészetek milliós aukcióira is ráéreztem hamar belátva
errefelé nincsen mit tennem maradt a piacra vitt művek portékája bár itt az értékek árnyalatlan
megfogalmazása és egyfajta bandaharc mindig zavart noha ifjonti hevülettel egykor magam se
kerültem ki e harci zajt s most hogy egy rap vénségemre belém is vágott komoran fedeztem fel
benne némi igazságot ám bekapcsolt rezsóra ülve gitárral óbégatni én már sehogyan se tudok

Hidas Judit

ESZTER ÉLNI AKAR

REGÉNYRÉSZLET

Amikor anyám és apám megismerkedett, mindketten ígéretes jövő előtt álltak. Apám tudósnak készült, anyám közgazdásznak. Apám szülei áldásukat adták anyámra, pláne, amikor kiderült, hogy rendben van a származása. A zsidó vallást ugyan senki sem tartotta, de Klári mamának nagyon fontos volt, nehogy siksze kerüljön a családba. Állítólag emiatt marta el apámtól egy korábbi szerelmét, amit apám sosem bocsátott meg neki.

Anyám szülei, Márti mamáék hithű kommunisták voltak, ők folyton azt hangoztatták, hogy a vallás nem számít, mindenki egyformán magyar, nekik inkább a politikai nézetek voltak a fontosak.

„Ha annak idején mindenki így gondolkodik, holokauszt sem lett volna”, magyarázott mindig.

Ők úgy hitték, akkor lesz itt boldog világ, ha mindenki egyforma lesz, még akkor is, ha erre kényszeríteni kell némiképp az embereket. Ehhez pedig szerintük az volt a legcélravezetőbb, ha a viszonylagos anyagi egyenlőség mellett senki sem gyakorolja a vallását, legyen akár zsidó vagy keresztény.

Amikor apám megismerkedett anyámmal a hetvenes évek elején, még nem volt annyira rendszerellenes, mint később. Persze akkor is látta a hazugságokat, de hitt a rendszer megreformálásban. Kritikai észrevételeit pedig csak fiatalos lázadásnak vették anyám szülei, amit egy fiúgyereknek könnyen megbocsátottak. A lényeg az volt Márti mamáék számára, hogy apám családjában is párttagok voltak, és támogatták a rendszert.

Úgy tűnt tehát, apám és anyám minden szempontból illik egymáshoz, rendben volt a származásuk, mindkét oldalon párteberek voltak a szülők, a fiatalok egyetemet végeztek, és szép jövő előtt álltak. Senki sem gondolta akkoriban, hogy pár év múlva úgy érzik majd, fényévekre vannak egymástól.

Mindkét nagyanyám világlátésében büszke volt arra, hogy dolgozó nő, és nincs a férfiak kényének-kedvének kiszolgáltatva, de ezzel az egyenjogúság kérdése le is volt a részükről zárva. Úgy hitték, a kommunizmus megvalósította a férfiak és a nők közötti egyenlőséget, mint ahogy a hivatalos propaganda is az egyenjogúságról harsogott.

Ennek ellenére mi sem volt természetesebb a számukra, mint hogy ők a férjük mellett csak másodhegedűsök, és a családért, a gyerekekért elsősorban ők felelnek. Annyival viszont előnyösebb volt a helyzetük például anyámék generációjával szemben, hogy még együtt éltek a szüleikkel, akikre otthagyhatták a gyerekeket. Nyugodtan dolgozhattak nyolc-tíz órát anélkül, hogy a férjüket igénybe kellett volna venni.

Anyám és apám számára azonban már elképzelhetetlen volt, hogy egy fedél alatt maradjanak a szüleikkel. Ez a függetlenségük totális megcsorbításának számított volna. Ugyanakkor anyámnak már minden otthoni feladattal egyedül kellett megküzdenie, miközben a munkájában is szeretett volna helytállni, akárcsak az anyja. Apám szemében viszont az egyenlőség politikai síkon létezett, amelyért érdemes parázs elméleti vitákat folytatni, tüntetni, könyveket csempészni, sőt, még az egzisztenciáját is kockára tenni, de hogy ő otthon unatkozzon egy gyerekkel, vagy olyan feladatokat végezzen, mint a bevásárlás vagy a takarítás, azt már nem. Ez viszont megterhelte a kapcsolatukat némiképp. A különbségek mind több helyen ütköztek ki, és a hétköznapi apróságoktól elértek a legáltalánosabb kérdésekig.

Az apám például a rendszerváltás utáni Kánaánt is másképp képzelte el, mint az anyám. Ő főként a szabad szellemet és az őszinteséget hiányolta a kommunizmus alatt, és nem érdekelt az autó, a bútor, a ruha, számára ez mind anyám egyszerűségét bizonyította. Később a bunkó újjazdagokat is csak szánta, igaz, ekkor már ő is vállalkozóként dolgozott, nyitott egy kis lemezboltot, mivel főiskolai, egyetemi állása továbbra sem lehetett.

Hamarosan pedig úgy beszélt a lemezárúsításról, mintha ez a legmagasabb szellemi tevékenységek közé tartozott volna, magát pedig igazi zenei ínycsenek gondolta abban a sötét, hat négyzetméteres boltban a körút egyik mellékutcájában. A gyűjteményéhez tilos volt bárkinek hozzányúlnia, zárt vitrinben őrizte otthon a legértékesebb darabokat. Ugyanez az érinthetlenség vonatkozott apám kocsijára is. Mindig rettegve vittem ki a biciklit a garázsból, nehogy hozzáérintsem az autója oldalához, mert a legapróbb karcolásokat is rögtön észrevette. Ilyenkor úgy esett nekem, mintha egy templomi kegytárgyat tettem volna tönkre. Egy szó mint száz, apám holmijai valamilyen magasabb szféra tartozékainak számítottak, amihez nekünk, halandó embereknek nem volt jogunk hozzányúlni.

*

Annak ellenére, hogy a szüleim mást vártak az új világtól, azt mindketten biztosan tudták, hogy akármit is jelentsen a rendszerváltás, a jó élet csupán egy karnyújtásnyira van tőlünk.

Az első demokratikus választások után anyám szüleinek lassan bele kellett nyugodniuk abba, hogy egy időre el kell napolni a proletárforradalmat. De nézeteikhez továbbra is ragaszkodtak, és hiába próbáltuk őket elhallgattatni, apám szerint a múlt bizony ott maradt a lakásuk szocreál mágneszáras, narancssárga konyhaszekrényében, a linóleumpadlóban, a világosbarna lakkozott, szögletes szekrényisorban, a kalocsai hímezéses terítőben és az asztalon álló, kissé mindig poros művirágban.

Márti mama ezután is a megszokott ételeit főzte, főként körömpörköltet, töltött káposztát, kocsonyát és más hagyományos ételt, amelyek apám ízlésétől igen messze álltak. Bár ők sem vezettek otthon kóser konyhát, de azért apám szerint az ilyen alantas koszt minden képzeletet felülmúlt. Márti mama maradiságával szemben a mi szűkebb családjunk, apám felvilágosultságának és nyitott szellemének köszönhetően, a rendszerváltás után nem sokkal bevezette otthon a reformétkezést.

A reformszakácskönyvet apám hozta haza egyik este, és vacsora előtt bejelentette, hogy szeretne nekünk valami fontosat mutatni. Egyben megkérte anyámat, hogy most az egyszer próbálja időben befejezni a terítést, hogy ne kelljen kétpercenként felpattannia az asztaltól. Néma csendben, szinte mozdulatlanul vártuk székeinken a nagy bejelentést. Apám ugyanis megkövetelte az áhítatot, ha szóra nyitotta a száját.

Amikor már a légy zümmögését sem lehetett hallani, kihúzta a háta mögül azt a kicsi, puha borítású füzetkét, amelynek zöld keretbe foglalt borítóján egy ropogósra sült natúr csirkecomb és egy kis zöld saláta virított. Óvatosan végigpörgette a lapokat az ujjai között, megszagolta egyenként, és jó mélyen beszívta az új könyv illatát. Ezután ellenőrizte, elég tiszta-e anyám keze, és átnyújtotta neki.

„Mostantól ez alapján főzz!”, jelentette ki úgy, mintha ezzel váltaná meg az életünket.

Anyám pedig tudomásul vette a nemes feladatot, és belelapozott ebbe az újdonsült szent iratba, amely nem csupán az egészségünket védte ettől kezdve, hanem megtestesült benne az új Magyarország az apám által elképzelt szabad szellemmel és az anyám által vágyott nyugati autóval, ruhákkal és bútorokkal.

Így tehát áttértünk a vajról a margarinra, a rántott húsról és a sült krumpirlírról a salátára és a natúr húsról. Anyámmal pedig nagyon hálásak voltunk

apának, amiért világító fáklyaként mutatta számunkra az utat ebben a linnóleumszagú maradiságban, és kivezetett minket egy jobb életbe, amiért ő bizonyos szempontból a vérét adta azokkal a titkos könyvekkel.

Hőstetteit különösen a vacsoraasztalnál szerette újra és újra elmesélni, én pedig szerettem őt újra és újra meghallgatni, és elképzelni, hogy egyszer talán én is lehetek majd hős ebben a szép új világban, és akkor talán engem is úgy csodálnak az emberek, mint amennyire őt én. Bár az egy kicsit aggasztott, hogyha minden olyan szép és jó lesz, mint ahogy ők azt elképzelik, akkor vajon lesz-e szükség hősökre.

*

A reformszakácskönyv még anya és apa között is teremtett némi békét, bár a dolgok könnyed folyását kissé megnehezítette, hogy apa elzárva tartotta a fiókjában a füzetecskét, talán a régi szamizdatok emlékére. Attól félt, hogy anya főzés közben netán összepiszkolja vagy összegyűri a papírt.

„Veszünk majd egy másikat, ha elhasználódik”, érvelt anyám.

De apám, aki minden holmijára úgy vigyázott, mint a szeme fényére, és már magától a használat szótól is hidegrázást kapott, ettől csak még mélyebbre süllyesztette a receptes könyvet a fiókban.

Akkoriban egyre több holmi halmozódott fel a pincénkben és a lakás gardrójában is. Volt itt magnó, porszívó, elektromos húsdaráló, régi hajszárító. Apám folyton ígérgette, ő megjavít mindent, és megtiltotta anyámnak, hogy szerelőt hívjon, mondván, nem érdemes ilyesmire költeni a pénzt. De aztán általában nem csinált semmit, vagy csak nagy sokára látott neki a javításnak.

Anyám magában puffogott, de nem mert ellenkezni, hiába kellett heteken át seprűvel takarítania, és hiába lett egyhangú az a négy-öt étel, amit meg tudott jegyezni a szakácskönyvből.

A kilencvenes évek elején már jobban keresett, mint apa. Jól menő könyvelőirodája volt a Nagykörúton, és sepregetés közben azt hajtogatta, nem érti, hogy sikeres vállalkozóként miért kell minden délután itt güriznie, és miért nincs joga még ahhoz sem, hogy a szerelőt kihívja.

Végül anyám megemberelte magát, és vásárolt egy új porszívót. Nekem földbe gyökerezett a lábam, amikor először megláttam. Úgy éreztem, mint ha egy amerikai filmbe csöppentem volna. Az ezüstszerű porszívó olyan volt, mint egy űrhajó.

„Bekapcsolhatom?”, kérdeztem anyámat, és óvatosan megérintettem ezt a csodamasinát.

A porszívót hamarosan üzembe helyeztük, és feltakarítottuk az egész lakást. Bearanyozta a délutánunkat ez a modern, csillogó készülék, amely elrepített minket Nyugatra, egy általunk elképzelt gondtalan, modern világba, ahol ilyen viták nem léteznek, mint nálunk, és ahol mindenki boldogan, elégedetten éli az életét.

De az örömömbé némi aggodalom vegyült, amikor arra gondoltam, mit fog szólni apa, ha este hazajön. Mégiscsak kért valamit anyától, amit ő nem tartott be. Tudtam, hogy apám azzal fog érvelni, fordított esetben anya is fel van háborodva, ha apa elengedi a füle mellett a kéréseit. Ami egyébként rendszeresen meg is történt.

Jók voltak a megérzéseim, mert apa némiképp másképp reagált a porszívóra, mint én. Vörös lett a feje, és talán csak a spórolás tartotta vissza attól, hogy kihajítsa a gépet az ablakon.

Kellett neki néhány nap, hogy lehiggadjon, amit anyám meg én elég nehezen viseltünk, tekintve, hogy nem szólt senkihez egy szót sem. Én konkrétan attól féltem, hogy sosem fog megbocsátani.

Anya végül visszavitte a porszívót a boltba, de ez sem segített. Apa azt mondta, maga az elv fáj neki, hogy ennyit ér a szava. Anyám pedig hiába érvelt azzal, hogy ez fordítva elég gyakran megtörténik, apám ettől csak még jobban megsértődött.

Végül túljutottak ezen is, mint annyi mindenben, de rövid csend után a béke valahogy végérvényesen elveszett. Anyám ismét egyre többet rikácsolt, csapkodta az ajtót, röpködtek a szemrehányások, amiért apa egyedül hagyja őt mindennel, értve ezen a gyereket, vagyis engem, a háztartást, a hétköznapi feladatait. Apám pedig egyre mogorvább lett.

Erről aztán megint eszembe jutottak Klári mama szavai. A legrosszabb, amit egy nő tehet, ha folyton elégedetlen, mondta, és úgy tűnt, tudhat valami ősi dolgot a férfiakról. Apámat ugyanis nem különösebben hatotta meg anyám mérge, egyre kevesebbet láttuk, eltűnt hétvégére is. Azt mondta, ki kell pihennie a munka fáradalmait. Anyám pedig otthon zokogott a rántott hús felett, mert csak azért is azt sütötte azokon a hétvégeken, amikor apám elment.

„Így aztán nem lehet senkiből szeretetet kicsikarni. Ezt tudnod kell, Eszter”, csóválta Klári mama a fejét, amikor meglátogattam, és elmeséltem neki, mi a helyzet otthon.

Magyarázni kezdett, hogy ezek a mai nők mennyire nem értenek a férfiakhoz, és fogalmuk sincs, hogy kell az orrukba karikát fűzni, bezzeg a régi asszonyok, azok még tudták, hogy mindig egy nőnek kell a férfit a hátán elvinnie. Aztán a ceruzával megrajzolt szemöldökét emelgetve elmesélte, hogy bizony az én megboldogult drága nagyapámnak, Sándor papának is megvoltak a maga ügyei.

„Ettől eltekintve áldott jó ember volt”, jelentette ki, majd hozzátette, hogy vannak bizonyos dolgok, amelyekkel jobb nem foglalkozni.

Akkoriban azt gondoltam, Klári mamának igaza lehet, hiszen anyám módszere láthatóan nem működött, és azt reméltem, ha én felnőttként mindent egészen másképp, anyánál sokkal okosabban, megértőbben fogok majd csinálni, akkor minden rendben lesz.

*

A sok veszekedés, morgolódás végül megtette a hatását. Apa egy szép, tavaszi napon bejelentette, hogy megismerkedett valakivel. A dolog nem lepett meg a fentiek miatt, de nem állítom, hogy nem fájt iszonyúan. Ugyanakkor próbált a maga módján nagyvonalú lenni. Azt mondta, szívesen él kétlaki életet, ha anyám ezt elfogadja, mert a család is fontos a számára.

Ezt én utólag tudtam meg, mert amikor erről beszéltek, épp a szobámban tanultam. Csak a síri csendre lettem figyelmes, ami olyan volt, mint ha teljesen megszűnt volna körülöttem az élet. Anyám nem járkált a lakásban, nem hallottam a fürdő ajtajának csapódását, sem a mosógép zúgását, vagy a tányérok csörömpölését a mosogatóban, nem zúgott a porszívó, sőt, még a telefon sem csörgött. Egyszerűen a némaság volt, amitől nyugtalan lettem, és odaszaladtam a kulcslyukhoz, hogy körbekémleljek. De sajnos túl nagy volt a nappali, ezért csupán a könyveket és az előtte álló íróasztalt láttam.

Aztán egyszer csak megütötte a fülem valami halk nesz. Először azt hittem, egy állatka nyöszörgése, de ahogy egyre jobban figyeltem, rájöttem, hogy bizony ez anyám hangja, méghozzá nem épp örömteli, hanem valami sírásféle, ami, akárhogy is gondoltam utólag, érthető volt ebben a helyzetben.

Amikor számomra is kiderült, miért sír anyám, rá kellett jönnöm, hogy ő valószínűleg nem a nagyvonalúságot látta meg apám ajánlatában. És minden apám iránti lojalitásom ellenére, meg tudtam anyámat érteni, hiszen magam sem örültem annak, hogy a dolgok végül idáig jutottak. Sokszor én is igazat adtam anyámnak, értettem, miért veszekszik apámmal, csak hát ott zakatoltak a fejemben Klári mama szavai, aki megmondta, hogy a férfiak-

kal nem érdemes harcolni, ők ilyenek és kész. Ezért ekkor sem tudtam eldönteni, ha fáj is nekem az, hogy apám elmegy, vajon alakulhatott-e volna másképp az életünk. Vajon ki lehet-e bírni, megéri-e szó nélkül hagyni mindent, ahogy Klári mama javasolta? De aztán arra jutottam, hogy nyilván én még túl kicsi vagyok ahhoz, hogy ezt eldöntsem, a felnőttek biztos jobban tudják a választ.

*

Nemsokára eldőlt, hogy válni fognak. Amikor osztozkodásra került a sor, apa a családi vagyon nagy részét magának akarta. Ez elsőre tűnhet akár furcsának is, kivéve, ha elfogadom Klári mama útmutatóját a békés férfi–nő kapcsolathoz, mert akkor érthető, hogy járt neki ennyi a sok kellemetlenségért, amit anyám a viselkedésével okozott neki. Ehhez képest igazán semmiségnek tűnt, hogy anyám már évek óta jobban keresett apámnál, a fizetését pedig az utolsó fillérig beadta a közösbe, és még azért is magyarázkodnia kellett, ha vett magának vagy nekem egy új ruhát.

De aztán rájöttem, nem érdemes nekem az ilyen részletekkel törődni és az igazságot keresni. A legjobb, ha az egészből kimaradok. Eleinte ugyanis mindig megtaláltak a problémáikkal, és én megtisztelve éreztem magam, hogy ennyire számít nekik a véleményem, és próbáltam közöttük igazságot tenni. De ha bevallottam, amit egy-egy konkrét ügyről valójában gondoltam, akkor mindkettőnél igencsak rosszul jártam.

Anyám folyton azzal jött, hogy apám egy mocskos, aljas gané, aki egész életében csak kihasználta. Apám pedig arra célozgatott, hogy anyám egy pénzéhes kurva, akit az utóbbi években nem érdekelt semmi a karrierjén kívül. Én végül csak bólogattam, mosolyogtam, mintha mindkettejüknek igazat adnék. Holott nem értettem sem azt, amit apa, sem azt, amit anya mondott, és semmi másra nem vágytam, mint hogy vége legyen az üvöltözésnek, lehessen ismét nevetni, nyugodtan kérdezni, válaszolni anélkül, hogy mindenki azt figyelné, mit forral ellene a másik.

De már semmit sem lehetett visszacsinálni. Anyám bőre kisebesedett a szeme alatt a sok sírástól, a haja csapzott volt, lefogyott, a ruhái lógtak rajta, öregnek és csúnyának láttam. Amikor elmentünk együtt moziba, ültünk egymás mellett a sötétben, és én végre jól akartam érezni magam, de ő újra és újra sírva fakadt. Tudtam, meg kéne őt érintenem, sajnálnom kéne, de csak émelyegtem és borzongtam, és arra gondoltam, én nem ilyen anyát, nem ilyen családot akartam. Teljesen kétségbe ejtett az a gondolat, hogy egyszer én is anyám sorsára juthatok.

———— Szócs Margit

KARÁCSONY VAN,

nem kell elsietned,
ülhetsz tovább az ágy szélén,
ott vagy a legközelebb
gyermekkorodhoz;
átöltözöd sem muszáj,
pizsamában járhatsz egész nap,
csak ne lépj át
a krétával meghúzott körön;
onnan pont a kertre látni,
a hinta romjaira,
a szélcibálta lucfenyőre, melyen
kifosztott szaloncukorként
csüng
angyalkóros testem.

TUDHATNÁD,

hogy ha sokáig
kapaszkodsz a korlátba,
kicserzi bőröd az ellenszél,
és észrevétlen vénül rád
eladósult lelked,
s ha naphosszat bámulod
a lenti fűcsomót,
anélkül,
hogy bármire gondolnál,
lélegzetet vennél,
egyet is pislognál,
mint fotocellás sír,
tárul alattad a mélység,

s végre
beledobálhatod mindazt,
amit kinőttél,
elárultál,
ami elromlott,
rád omlott,
amitől elárvultál,
a rettegést,
a féltést,
az örökséget,
a fölösleget,
a korlátot,
amibe kapaszkodsz,
önmagad emlékét,
egyszóval mindent,
ami hajszállal is több
e kiürült pillanatnál.

DERŰSEN PISLOG

az örök reggel kocsonyájában,
néha szerelmet vall,
ilyenkor egészen emberszerű,
legyet majszolva súgja fülembe,
hogy jövő életében feleségül vesz,
csak várjak türelemmel,
míg levedli a halandóságot.

Ázott pelenkák tócsáiban fürdünk,
félek, hogy idő előtt elragadja egy vízimadár,
és búcsú nélkül emészti át
a kifertőtlenített örökkévalóságba.

MÁRCIUS

Mint madártávlatból a városgazdálkodás felszabdalt, üres szántóföldjei,
vagy a kerekek nyomán porzó, cserzett gáttető, olyan a kezem.
Hosszan figyelem, ahogy a róla lefoszlott rétegek szappanbuborékok közé keveredve
lomhán köröznak a lefolyóban. A kézfertőtlenítő harmatként ül meg a bőröm
repedéseiben, izzanak, levedzenek a sebek,
mint a lecsupaszított akácfa csonkjai. Nem vagyok egyedül,
a súlyos léptek alatt felszisszen a száraz avar, a szél ujja hárfázik az eget karmoló ágakon,
és pendítésére lepattannak az első tavaszi fagyban odaveszett, zsengezőld rügyek.
Nem vagyok egyedül, körülöttem monoton, tartalmatlan fecsegés morajlik,
riadtan menekülnek előle az erdei vadak a húrukba kapó tuskés bozóton át.
Letérek a tanösvényről, medvehagyma és ibolya virágpóra hullik elém,
de illatukat nem érzem a maszk alatt. Az irtás szélén két fa ölelkezik, közöttük kettéválik a föld,
rögök gördülnek a lábam előtt, és a mélységből kiemelkedik a szülői ház, a cseréptetőn portól szürke mohapamacsok,
átvonulok a szobákon, sehol senki, hiába szólomgatom őket a nevükön,
nem érkezik válasz. Benyitok az utolsó helyiségbe, a hideg metlakin
ott hever a nagyapám, fején tízforintosnyi sebből vér szivárog, nem tud felállni.
A tisztí főorvos szerint minden érintés halálos lehet.
Nagyapám szemében értetlenség és félelem, hosszan nézem lerongyolódott kezeink, hallgat, leheveredem másfél méterre tőle,

szótlanul fekszünk egymás mellett, a föld önmagába fordul,
elsodorja a házat, fejünk felett kisimul a tisztás, és összekapaszkodnak a fák.

ÁR-APÁLY

fojtó a csend,
lehunyja a szemét,
köré gyűlünk,
figyeljük
a mellkas ár-apályát,
a mutatóujja finoman mozdul,
felsóhajt,

nyugalom

felsőhajt,
mutatóujja finoman mozdul,
a mellkas ár-apályát
figyeljük,
köré gyűlünk,
lehunyja a szemét,
fojtó a csend

FÜSTBE MENT

Búcsúzás: kiszakadás a kilométeres hatósugarú ölelésből.
Hazatérés: feloldódás a megilletődött csendben.
Kettejük között feszül egy jól bejárat szakasz.
Útközben előre elhatározod,
hogyan számunkéred rajta
a be nem vett gyógyszereket,

a lemondott infúziókúrát,
az elmaradt szociális gondozót,
aztán ehelyett
némán frissítéd az emlékezetedbe vésett vonásait,
melljük karistolod a legújabb ráncokat,
arcod a vállgödrébe temeted,
és szótlánul öleled,
amíg ő korhol,
miért nem öltözöl rétegesen.

Hatházi András

MÍTÚ

Fóris Mihály géplakatos megfogta Rózsika fenekét.
Rózsika nagyot sikkantott, és azt mondta: – Jaj, Mihály! –, de aztán részéről a dolog ennyi volt.
Hiszen nemcsak Fóris Mihály van a világon!
Habár a többiek között Mihály azért nem semmi...
Ám az is lehet, hogy ezt csak a Rózsika anyja gondolta, aki jól ismerte a Fórisék családját.
Még a budapesti bombázás óta.
Nem.
Csak ötvenhat óta, amikor véletlenül itt rekedtek, mert októberben lezárták a határt.
Novemberben zárták le.
Mindegy.
Egy egész hónapig le volt zárva.
Mindegy!

Aztán 2017-ben Rózsika lánya, a melegjogi aktivista és Verespatak-védő Renáta azt mondta első házasságából való kislányának: – Ha megütött a dagadt Rudi, akkor most kell szólni, és nem harminc év múlva!
És ezzel a dolog be is volt fejezve.
Merthogy Rudi is abbahagyta egy idő után az udvarlást.
És már nem csak Rudi kakaskodott.

Csakhogy Rózsikának akkor éjjel jött egy álma.

A szerelőcsarnokban sepregetett, hűvös tavaszi szellő fúj be a törött ablakokon, és a kellemes olajszagban tisztán érezte, ahogy Fóris Mihály ismét keményen belemarkol a seggébe.
És nem csak.
Rózsikát elöntötte a meleg, és miután véget ért az összes tapogatózás, sarkon pördült.
De hiába forgolódott, a férfit sehol sem találta.

Csak a nagy hideg szerelőcsarnokot látta, a végében Janival, a halott férjével, aki, a fene tudja, hogy honnét került megint oda.
Ismét ott lődörgött, tántorgott feléje csücsöri szájával: – Adj egy csókot, Rózsám!
Pedig Rózsika olyan szépen elgondolta, hogy bizony Mihály nem lenne rossz parti.
Mindig elsőnek érzik, a munkapadját tisztán tartja, és érettségije is van.
Estiben, ami szintén nem semmi.
Ez kitartást jelent.

Aztán Rózsika megbredt.
De az is lehet, hogy nem.
Minden elképzelhető.
Mindenesetre elmosolyodott.
Ebben biztos.
Uramisten, legalább negyed évszázada nem láttam Mihályt!
Aztán ismét elnyomta az álom.
Talán.

Reggel azonban már nem szólt semmit.
Furcsállotta is Renáta, hogy az anyja nem meséli el, mit álmódott.
De van ilyen, hogy az ember nem emlékszik.
Főleg az ő korában.
Csak a Rózsika anyja érzett rá a maga kilencvenkét évével: – Mit vigyorgsz, mint egy cseléd?
De hát ő dédi, és ő nem számít.
Őt csak várjuk, hogy haljon meg.
Ő csak úgy itt van.
Itt maradt.

Teltek a napok, és mindenféle mesék kezdtek el terjengeni az újságokban.
Híres, tiszteletre méltó emberekről ez meg az.
Hogy valamikor réges-régen.
Tiszteletre méltó asszonyokkal.
Mára már tiszteletre méltókkal.
És nemsokára a Renáta első házasságából való kislány is furcsa dolgokat nézegetett a telefonján.
De az anyja nem szólt rá.

Lehet, hogy nem is tudta, mivel tölti ez a gyerek a napjait.
Ezzel egy időben pedig Rózsikában nődögélt a szégyen, hogy ő akkor a szerelőcsarnokban...
És a legnagyobb baj az volt, hogy már nem is tudta, álmában-e vagy valójában?

Aztán péntek délben nem bírta tovább, és miközben az unokáját várta az iskola előtt, megkérdezte Piroskát, hogy hogy van Főris Mihály, mit még csinál?

Piroska eleinte meglepődött, merthogy épp a tojás egyre növekvő áráról beszélgettek, és nem is értette, hogy miként kerül a képbe az unokatestvére. Akit ő se nagyon lát, merthogy erőst nagyon hajt.

Pénzre-e vagy mire, nem tudni.

Merthogy mindene megvan nekije, ami kell.

De azért elmondta, hogy jól, és hogy legutóbb azt mondta a keresztleánya esküvőjén: reméli, megéri a nyugdíjat, még mielőtt utolérné ez a sok leépítés.

Rózsika várt még két napig, és hétfőn korán reggel, miután elvitte az unokáját az iskolába, kibuszozott a szerelőcsarnokhoz.

Ott őgyelgett a kapunál, hideg volt nagyon, és azon gondolkodott, hogy annak idején sokkal koszosabbak voltak a fenti üvegek.

Azok is, amiket olykor-olykor kipótoltak.

Lehet, hogy már koszosan tették be.

Merthogy nem lehetett odáig csak úgy felmászni.

Csak egyszer, amikor látogatóba jött a főtitkár elvtárs.

Mert akkor még egy platós darut is adtak.

Azon álltak a fellobogózott munkások, frissen vasalt és keményített kék sálópétáikban, és testükkel takarták az ablakszemeket.

Rózsikát is magukkal vitték volna odafel, de ő egyrészt félt a magasságtól, másrészt meg kiválasztották virágot adni.

Csakhogy abból semmi sem lett, mert a káderes végül elírta a nevét, és így került be az újságba Rodika, akit félig takart a hatalmas csokor kardvirág, amit az elvtársnő felé nyújtott.

Rózsika meg – se pénz, se posztó – ott gyömöszköldött a hátsó sorban a többi takarítónővel.

Hiába, na, más idők voltak azok!
Nehéz volt a magyar embernek.
Ejsze most se könnyű.
Soha nem is volt az!
No, meg a gyár sem így nézett ki...

De Fóris Mihályt nem látta.

– Hogyan is láthatnám! – hasított belé a megkönnyebbülés. – Hiszen Mihály mindig elsőnek érkezik!
Szinte harminc évet fiatalodott.
Vidáman fordult meg, hogy akkor ez ennyi!

És akkor jött egy autó.

Már messziről hosszan, türelmetlenül túlkölt.

A kapus a távirányítóval felemelte a sorompót, és amikor az autó lassított a kanyarban éppen Rózsika mellett, Rózsika látta, hogy a kormány mögött Fóris Mihály ül.

Lassan történt az egész, Rózsika mégis csak utólag realizálta, hogy a kormány mégsem Mihálynál volt.

De Rózsika mit sem tudott az Angliából behozott autók szerkezeti felépítéséről.

– Tehát már autója is van! – hasított belé a felismerés.

És még jó félórát állt a kapu előtt.

Hogy hátha.

De aztán megbocsátott Mihálynak.

Elvégre az ő korában illik is, hogy egy férfiembernek autója legyen.

Legalább autója.

No meg Piroska is azt mondta, hogy mindene megvan, ami kell.

És autónak lenni kell.

Majdnem elkésett az iskolából.

Unokája szerencséjére nem izgult.

Mert egyébként is már csak megszokásból ment ide-oda a nagyanyjával.

Hogy ne sértődjön meg.
Az öregasszonynak volt rá szüksége, nem neki az öregasszonyra.
Az a nagyanyád – figyelmeztette Renáta –, nem öregasszony!
De hát egy tizenévesnek beszélhet az ember...
Szóval ott állt a bejáratnál, a többi gyerekkel, és épp arról olvasott a telefonján, hogy az egyik itteni színész jó néhány éve miként fogdosott meg egy bácsit.
Az a színész, aki most a Tini-klubban a filmes szakkört vezeti.

– És akkor mi van? – mondta Renáta, mikor leszedte az asztalt.
Szabad idejében mindenki azt fogdos, amit akar.
És amit hagynak neki.
Tessék menni fogat mosni, és lefeküdni!
De ezt már akkor rendelkezte, amikor a kislány közölte, hogy ő és még jó néhány osztálytársnője beiratkoztak a klubba.
Honnan, fiam, a havi díj?
Miből?

Egyedül a Rózsika édesanyja, a dédi mosolygott, mint aki tudja.
És lehet, hogy csakugyan tudta...
Mert ki tudja, még mi maradt itt vele az ántivilágból?

Rózsika remegve hallgatta a paplan alatt, ahogy Renáta és a kislány szinte egymás haját tépve eszik egymást a fizetés és a gyermekek jogai fölött.
Szerencsére a fogdosásról szó sem esett.
Mert azt Rózsika már nem bírta volna ki.
Hiszen legalább tíz éve nem járt férfi az ágyában.
És azelőtt se gyötörte meg az a kevés ember soha úgy, mint most Fóris Mihály.
Őt meg most hiába várja, egy Istennek se jön.
Becsapta.
Kihasználta.
Ráadásul szándékosan lassított épp mellette ma reggel a gyár előtt.
Ez biztos.
És Rózsikát elöntötte a szégyen, a megalázottság, a reménytelenség, az egyedüllét, a szeretet hiánya, a harag és a bosszúvágy.
Aztán az álom is.

Végül elment a családi orvoshoz, még vakáció előtt.
Még mielőtt Renátával kéne ülni egész nap.
Nem tudta, hogy vágjon bele.
Abba, hogy az utóbbi három hétben főleg lefekvéskor mindig forróság önti el, és légszomja lesz, és szédül, és azt érzi: bele fog halni.
Annyira hiányzik.
Végül csak elmondta, pontosan így.
Hogy előnti a verejték, hogy alig tud nyelni, és hogy valami nagyon szorítja itt, a szíve táján.
Az orvos megvizsgálta.
Megmérte a vérnyomását.
Belenézett a torkába.
Megnyomkodta a máját.
Meg a lépét.
Meghallgatta a tüdejét.
Végül azt mondta, biztonságból csináljanak egy EKG-t is.
Ezért adott egy küldőpapírt a szívgyógyászhoz a kettes polira.
És – tekintettel a Rózsika korára – felírt neki valami Promensilt is.
És azt tanácsolta, hogy egyen reggelente egy jó kiskanál méhpempőt.
És igyon teát.
Vöröshere-, orbáncfű-, poloskafű-, zsálya- és barátcserjefőzetet.
És jó lenne, ha beszerezne némi jamgyökeret is.
Ha nem tud, akkor segít.
Van ugyanis neki egy ismerőse, aki perui makát forgalmaz.
Majd megkérdi tőle, hogy tud-e jamgyökeret is szerezni?
Egyébként a maka se rossz.
Csak ne legyen szenszibilitátéja reá.

Rózsika hazament, és egyre jobban érezte, hogy nem az EKG-val van a baj.
Szerencsére a vakációra Renáta szabadságot vett ki, és elmentek a kislánynyal meg Szerdzsuval a hegyekbe.
De Fóris Mihály addigra már olyan lett, mint a dallam, ami ébredés előtt bemászik az ember fülébe.
És napokig ott marad.
És az ember, ha kell, ha nem, egyfolytában azt dúdolja.
Hogy már szinte fáj.
Úgyhogy Rózsika hajnalban kinn hagyta a dédinek a szánát az asztalon, és az első busszal kiment a gyárhoz.

Sötét volt minden, de Rózsikában már akkora volt a bátorság, és a neki most már minden mindegy, hogy odament a kapushoz, és megkérdezte, mikor jön Fóris Mihály?

Ammegki?

Kérdezte a kapus.

Rózsika nem tudott mit mondani.

Mihály ma már nem úgy néz ki, és azt mégsem mondhatta, hogy az, aki öt harminc évvel ezelőtt egyszer megfogta, és hogy most már két hónapja nem engedi.

Csak hallgatott és nézett a szerelőcsarnok felé.

De a kapus nemhiába volt hajdanában színész.

Okos volt ő, még ha néha ivott is.

Azt javasolta Rózsikának, várja meg, amíg jönnek a munkások, akkor ejtse felismeri azt, akit keres.

De túl korán érkezett, mert csak nyolcra jönnek dolgozni.

Hát igen, régebb más volt.

Akkor ugye hatra jártak.

Ma csak nyolcra.

És azt is ímmel-ámmal...

Nem lehet ezekkel ma már kezdeni semmit.

Nem az a világ van.

Beinvítalta volna a fülkébe is, de tiltja a szabályzat.

Esetleg vehet egy kávét az automatából.

Annyira beengedi.

Mert Rózsika még ilyen korában is elég szemrevaló.

Mondták a kapus szemei.

De Rózsika inkább a csarnok előtti újságosbódéhoz ment, és vett egy színes lapot, merthogy nem sok az ő betegnyugdíja.

Inkább kivárja azt a két órát, csak találkozhasson Mihállyal, és megmondhassa neki.

Nézte a címlapon a szép nőket, akik feljelentettek valami kövér, rusnya, pénzes zsidót.

Már sokadszorra, merthogy nem ők voltak az elsők a sorban.

Rózsika olvasott, de nem értette a szavakat, annyira fel volt zaklatva.

Csak nézte a kövér, rusnya, pénzes zsidót.

Aki azért mégsem Fóris Mihály!

Közben a munkások jöttek, jöttek...

Olykor mentek is.

Egy kicsit tényleg másképp néztek ki, mint annak idején.
És pont akkor, amikor Rózsika már-már megkönnyebbült volna, túlkölt az autó.
Ott vezette ismét Mihály kormánytalan, a kapus feltávirányította a sorompót, és a gépkocsi a zaklatóval együtt behajtott a gyár udvarára.
A kanyarban egy kicsit lassított.
Épp Rózsika előtt.
Rózsika és Mihály egymásra néztek.
Talán négy másodpercig is.
Rózsika bámulta Mihályt.
Mihály visszabámulta Rózsikát.
Rózsika intett Mihálynak.
A férfi visszaintett Rózsikának.
De valahogy nem úgy, mint aki integet.
Talán inkább úgy, mint aki szabadul.
Vagy legalábbis szabadulni szeretne.
A büntudat terhe alól.
S azzal az autó felgyorsult, és behajtott a gyár udvarába.
Aztán eltűnt a szerelőcsarnok mögött.
A kapus végül kijött, és megkérdezte Rózsikától, hogy jól van-e?
Merthogy fenn feledte a kezét, és a szája is tátva maradt, mint akinek enyhe agyvérzése van.
Rózsika csak annyit mondott, hogy ő az.
Kicsoda?
Aki az autót vezette.
Annem lehet, mondta a kapus, mivelhogy az az ő fia.
Márpedig az Főris Mihály, tört ki Rózsikából az elkeseredés!
Tudja ő, hiszen nemcsak harminc éve, de az utóbbi hónapokban is minden este és minden éjjel!
Esetleg a másik, mondta a kapus: Misi bácsi.
Az meglehet.
Bár az sem valószínű.
De a fiam nem.
Az biztos, hogy nem!
Mert annak rendes családja van.
És különben is letöröm a derekát, ha ilyesmire vetemedik!
De Rózsika csak kitért, hogy őt nem érdekli, hogy neki föltétlenül beszélnie kell vele.

Fóris Mihállyal.
Ő addig innen nem mozdul, ha maga a pápa is jön érte Vatikánból!
Amitől azért nem járt messze...
A kapus visszahúzódott a fülkébe, és telefonálni kezdett.
Aztán nemsokára megjelent egy kék salopétás férfi, aki először a kapushoz ment, aztán Rózsikához, aki konokul várt a szemerkélő esőben.
Kit keres?
Kérdezte a férfi.
Fóris Mihályt.
Mondta Rózsika.
– Melyik szekcióból?
– A szerelőcsarnokból.
– De melyik szekcióból?
– Aki mindig elsőnek érkezik.
Menjen haza.
Mondta a férfi.
Nem.
Mert Mihály az imént ment be az autóval.
Muszáj lesz rendőrt hívni.
Mondta a férfi.
De Rózsika ezt már nem hallotta.
Mert látta, hogy a férfi mögött megint jön az autó, ott ül benne Mihály, vezeti.
És még mielőtt a kapus felemelte volna a sorompót, kikerülte a kék salopétást, kikerülte a sorompót, átgyalogolt a gardéniagruppon, pedig mindig nagyon szerette a virágokat, és a motorháztetőre vetette magát.
Az autó hirtelen fékezett, szerencsére nem ment gyorsan.
De Fóris Mihály így is majdnem nekiesett a szélvédőnek.
Merthogy nem bírta a biztonsági övet.
Fojtogatta a mellkasát.
Arca egész közel volt a Rózsikáéhoz, aki a nedves bádagon felcsúszva nekicsapódott az üvegnek, amely néhány centit továbbrepedett.
A kapus és a salopétás kiabálni kezdett.
Lerángatták Rózsikát a kocsiról.
A sofőr kiugrott az autóból, és szintén üvöltözött.
Csak Fóris Mihály nem.
Ő döbbenetesen nézte az eseményeket, mint akit agyoncsapott a múlt.

Aztán valahogy mindenki megértette, hogy a történések kulcsa Mihálynál van.

Muszáj volt megérteni.

Lassan elengedték Rózsikát.

Nem is nagyon tudták fogni.

Hiszen Rózsika még az emlékekkel is harcolt.

Mért menekülsz Mihály?

Miért?

Zihálta az asszony.

És a szétázott színes újsággal hadonászott szanaszét.

Preckelt is mindenfelé a nyomdafesték, s a kapus meg a fia gondterhelten nézték a frissen fényezett autót.

Fóris Mihály lassan, komótosan kikászálódott az autóból.

Magának mi a baja?

– Mért nem hagysz békében, Mihály?

– Magának mi a baja?!

– Mért nem hagysz már egyszer békében?

– Asszony, maga mit akar tőlem?

Elégtételt!

Mondta volna Rózsika, ha ismerte volna a szót.

Ehelyett csak annyit mondott: igazságot.

És fáradtan omlott a Mihály vállára.

Mint akkor, ott, az álmában.

Vagy a szerelőcsarnokban?

Ki emlékszik már arra pontosan?

De az érzés, az ugyanaz volt.

Mintha még Janit, a halott férjét is ott érezte volna maga mögött.

Persze, nem volt ott.

Isten őrizz, hogy ott lett volna!

Avval a csücsöri szájával!

Mihály pedig csak állt, vállán az asszony könnyáztatta fejével, vele szemben a gondterhelt kapus meg a fia, és a salopétás, akinek arcáról vastag csíkból folyt alá a nyomdafesték.

Mintha a szemfesték csurgott volna le a pofacsontjain.

Mint egy amerikai film végén.

Díend.

Aztán Fóris Mihály az asszony vállára tette a kezét.

– Én nem tudom, ki maga, és maga honnan ismer engem. Én az életben nem láttam magát. Maga menjen szépen haza, és hagyjon engem békében. Maga hagyjon engem békében, és akkor én is békében hagyom magát.

Rózsika a Mihály szemébe nézett.

– Nem ismeresz engem, Mihály?

– Nem.

Kis szünet:

– Nem ismerem magát.

Pont.

Rózsika állt még egy kicsit, körülnézett, és belátta: ekkora túlerővel nincs mit kezdenie.

Úgyhogy megfordult, és elindult visszafele azon az úton, amelyen jött vala. Az újságot aztán otthon a konyhaasztalra tette, és nem tudta megmondani Renátának, hogy miként is kerül egy ilyen szétázott izé szennylap oda? És két napig nem is volt semmi baj.

Az is lehet, hogy nem két nap volt.

Lehet, hogy csak egy délelőtt.

De az is lehet, hogy néhány emberélet.

Vagy harminc esztendő – ki tudja?

Az idő nem nekünk, embereknek való.

Rózsika a konyhakést néha a könyvespolcon felejtette, olykor elvitte a Renáta kulcsait, vagy betette a felemás zoknikat a hűtőbe, de egyéb látható baj, semmi nem történt.

Aztán egyszer kerülő úton ment az iskolába, mert hallotta, hogy a Főtéren a szobor köré építettek egy korcsolyapályát.

És egy ekkora szentségtörést neki is látnia kellett!

Tényleg ott volt.

És tényleg érdekes volt, ahogy a neves honfű körül kipirult arccal keringtek az emberek.

Elnézte volna hosszú ideig a vidámságot, de sietnie kellett az unokája után.

Elindult.

És megtorpant.

Majd még egyszer.

Rózsika kétszer is visszafordult, mert nem akart hinni a szemének.

Ott volt a sarkon az autó, a Mihály autója.

Felismerte, hiszen valamikor egész közelről is látta.

A repedt szélvédőt.
A színét.
A helyet cserélt kormányt.
De Mihály ismét nem volt sehol.

Nem sokkal később egy kisfiú ráncigálta meg a kabátját:
– Néni, szól a telefonja.
És tényleg, tizenhét nem fogadott hívása volt.
A kislány kereste, hogy hol van, mi történt?
Mért nem jön az iskola elé, mert már nagyon éhes.
És a filmes szakkörbe is el kell érnie.

Másnap reggel Rózsika visszament az orvoshoz.
Elhatározta, hogy sokkal őszintébben fog beszélni vele.
– Felejték – mondta, és már tudta is, hogy hazudik.
Dehogy felejt!
Épp az a baj, hogy felejteni szeretne!
Mindenesetre az orvos megvizsgálta.
Megmérte a vérnyomását.
Belenézett a torkába.
Megnyomkodta a máját.
Meg a lépét.
Meghallgatta a tüdejét.
Végül azt mondta, biztonságból csináljanak egy EKG-t is.
Ezért adott egy küldőpapírt a szívgyógyászhoz a kettes polira.
És – tekintettel a Rózsika korára – felírt neki valami Promensilt is.
És azt tanácsolta, egyen reggelente egy jó kiskanál méhpempőt.
És igyon teát.
Vöröshere-, orbáncfű-, poloskafű-, zsálya- és barátcserjefőzetet.
És jó lenne, ha beszerezne némi jamgyökeret is.
Ha nem tud, akkor segít.
Van ugyanis neki egy ismerőse, aki perui makát forgalmaz.
Majd megkérdi tőle, hogy tud-e jamgyökeret is szerezni?
Egyébként a maka se rossz.
Csak ne legyen szenszibilitátéja reá.

Ilyen az, amikor az ember csalódik.
Ki kell lépnie a nyilvánosság elé.

Először csak a szomszéd negyed néhány oszlopán jelent meg a cetli, aztán a korcsolyapálya palánkján, végül a gyár környékén.

Fóris Mihály fogdosó!

Hirdette.

És Rózsika egyre büszkébben nézte a véleményét merészen felvállaló lapokat.

Az elején majd belehalt az izgalomba, amikor alig ragasztotta fel a leleplező papírdarabkát a villanyoszlopra, és máris ott termett két suhanc, akik azonnal olvasni kezdték a kézzel írt lapot.

Ez vasárnap hajnalban történt, még a roráté előtt.

A sihederek egy kis ideig álltak a röpcédula előtt, és halkán beszélgettek. Rózsika nem hallotta, hogy mit, de azt már igen, hogy nevetni kezdenek. És ez erővel töltötte el.

Ez az!

A világ kineveti Fóris Mihályt!

Mert megvetik az olyan embert, aki mások ártatlanságára tör.

Legszívesebben magához ölelte volna a két fiatalembert, de egyrészt nem akarta leleplezni konspiratív állapotát, másrészt a busz is közeledett, és a szemrevaló fiúk hirtelen utánaeredtek.

Vihogva lődörögtek, és még a palackot is elejtették.

Ami nem szép.

Mert ez szemetelésnek számít.

Rózsika aznap sokkal hamarabb fejezte be a röpcézést, és igazán bánta, hogy csak ilyen keveset készített, pedig bőven lett volna még ideje.

Mert azt a plusz félórát ismét boldog álmodozással töltötte el.

Ami nem jó.

Mert utána felébred az ember.

Az asszony.

Akiben – hiába – még mindig él a leányi lélek.

A nő, aki még mindig képtelen teljes elégtételt venni.

Mert valahol a szíve mélyén lakik egy igazi Rózsika, aki remél, és aki minden alkalommal megbocsát Fóris Mihálynak, és aki ismét ad neki egy esélyt a javulásra és arra, hogy megkérje a kezét.

Még akkor is, ha Rózsika kis híján lebukott.

Ugyanis utolsó nap Piroska az iskola előtt futólag említette, milyen érdekes, hogy létezik valahol egy másik Fóris Mihály, akiről röpcék terjednek a negyedben.

Azt én is láttam, mondta Elvira, aki épp csak megállt, mert tulajdonképpen más dolga nem volt.

De hogy reklámozhatja így magát valaki?

Méltatlankodott Piroska.

Mert azt, hogy villanszerelő, megértem.

Gázszerelő, megértem.

Férfifodrász, megértem.

De hogy fogdosó!

Mit fogdos?

Hát biztos egereket.

Mondta Elvira.

Aki nem csak ehhez, de máshoz sem igen értett.

Szerencsére épp akkor jött ki a Rózsika unokája, Renáta egy szem leánykája, és Rózsika hirtelen kellemes ünnepeket kívánt.

És nagyon elsietett.

Pedig a kislánynak nem igen akaródzott.

Óvatosabbnak kell lenni, gondolta.

Miközben húzta-cibálta maga után a leánykát.

Vagy merészebbnek, töprengett a következő pillanatban.

Rettenetes volt ez a határozatlanság.

És csak otthon vette észre, hogy a kislánynak be sem volt gombolva a kabátja.

– Ó, neked az egész életedet ez a kettősség tette tönkre!

Mondta az édesanyja, a dédi, de az ő szavára már nincs mit adni.

Kilencvenen túl már csak nyűgnek van az ember.

És különben is: mire emlékszik még ilyen korban?

Legfennebb az elemista versikékre.

Egy hétig nem is rakott ki semmilyen cédulát, amúgy is jöttek az ünnepek, karácsony volt, és Rózsikának egyéb dolga is bőven akadt mintsem, hogy Fóris Mihály alávalóságával foglalkozzon.

A kislányt is kellett vinni a szakkörbe, pedig taknyolni kezdett.

– Pont most, a vakációban – dohogott Renáta.

De hát muszáj volt, mert ünnepi kiállítást szerveztek, és a kislány is nagyon akarta.

No meg így legalább nem volt láb alatt.

Mert takarítani kellett, ablakot mosni kellett, főzni kellett, és a töltött káposztát csak ő tudja úgy elkészíteni, ahogy senki más, ráadásul Renátának is pont most akadt baja Szerdzsuval, ezért a favásárlást is Rózsikának kellett intéznie.

Titokban, hogy a leányka meg ne tudja.

Aztán a végén Renátáék csak kibékültek, és két fa is állt a balkonon, amire Renáta kibukott, hogy mi ez a pazarlás?

Rózsika nem akarta mondani, hogy bizony ő hamarabb vette, mint Szerdzsu, de nem akart ismét olajat önteni a tűzre, inkább könnyeivel küszködve hallgatta, ahogy saját vére és magzata magából kikelve üvölti, hogy:

– Igen, anyu, mert minden csak a te fejedben játszódik le.

Elképzelsz valamit, és azt hiszed, hogy az már úgy is van.

Honnan a fenéből vetted, hogy nem lesz fa?

Honnan a fenéből vetted, hogy Szerdzsu meg én?

Meg hogy a leányka nem tudja...

– Tudja?

– Már a tavaly is tudta, ő vette neked azt a harisnyát a Főtéri vásárban!

Mondom, lépj már ki a fejedből, és nézzed már végre azt, ami van, és nem azt, amit te látni szeretnél!

Istenem, egész gyerekkorom azzal telt el, hogy a fejedben rajzó forgatókönyvek között próbáltam eligazodni, de nem lehet!

Veled nem lehet kijönni!

A dédinek több esze van, mint neked.

És ez fáj.

Nagyon fáj.

De szerintem ezért is mondta Renáta.

Hogy fájjon.

Aztán Renáta ügyes volt, és odaadta a fát az egyik munkatársának, aki hozott faluról ezt meg azt, és így minden rendbe jött.

És még jól is jött ez a cirkusz, legalább elterelte Rózsika gondolatait Fóris Mihályról, aki azóta sem jelent meg a korcsolyapálya környékén.

Csakhogy az éjszakák, azok a fránya éjszakák!

Rózsika megint minden éjjel álmodott, és most már arra is határozottan emlékezett, hogy Fóris Mihály volt az egyetlen, aki a nagy privatizáció idején, amikor Rózsikát is leépítették, felemelte a szavát.

Ő volt az egyetlen a szerelőcsarnokban, aki kimondta, hogy ez így nem lehet tovább.

Igen, Fóris Mihály volt az egyetlen.

És még most is az.

De most már nem ment az orvoshoz.

Hanem inkább minden nap sétálni indult a korcsolyapálya felé.

Csak úgy.

És már nem is félt elmenni az oszlopok mellett, ahol nem is olyan régen még szép kalligrafikus betűk hirdették, hogy Fóris Mihály fogdosó.

Sőt, már rendesen sajnálta, hogy a papírokat vagy lekaparták, vagy kikezdték őket a szél meg a nedvesség.

Kedve lett volna kijavítani valamennyit, mert az mégsem járja, hogy ilyesmit olvassanak a népek, hogy: Fóris... gdosó!

Vagy: ...is Mihály fog...

De nem tette.

Illő módon a háttérben maradt, és nemesen tűrte a sorsát.

A Fóris Mihályokat meg lassan belepték a különféle ajánlatok, eladó krumplik, angoltanítást vállalók és elveszett kutyák hirdetményei.

Csakhogy egyik nap a korcsolyapályát bezárták.

Pedig nem volt meleg, az eső sem esett, és még mindig tartott a vakáció.

Salopétás emberek lepték el a kásásodó jeget, és különféle gépezetekkel mértek ezt-azt.

Rózsika harmadik nap odament az egyikhez.

– Misi bácsi ma nem jön?

– Nem.

– De még itt dolgozik, nem?

– Nem.

– Hogyhogy?

– Mert soha nem is dolgozott.

– Ilyen nincs. A múltkor is itt volt.

– Ő már soha.

– De hát itt láttam az autóját!

– Azt már soha.

- Én Fóris Mihályról beszélek!
- Én is.
- Maga hazudik!
- Maga meg bolond.

Amikor én kislány voltam, a gangon lakott egy Attila nevű kisfiú.
Májer Attila.
Az apja román volt.
Egy román mérnök.
És mindig, amikor jöttem haza, fenn állt az emeleten, és köpdösött lefele.
Attila, nem az apja.
De úgy, hogy engem eltaláljon.
Én meg hagytam, hogy eltaláljon.
Alig vártam.
Akkoriban ez volt a szerelem.

Ezt a dédi mesélte a leánykának.
Az meg vihogva hallgatta.
És még a telefonját sem basztatta egyvégbbe.

Rózsika dühös lett.
Tengernyi irigység lepte el.
- Akkoriban bezzeg a fiatalok is tiszteletteljesebben beszéltek!
Nem bolondozták le az idősebbeket!
- Ez így igaz, fiam! - válaszolta a dédi
De azokat a fiatalokat mi neveltük, a maiakat meg ti neveltétek.
Hát ekkora igazsággal szemben nem volt mit tenni.
Úgyhogy Rózsika felnevetett, hiszen a dédi, mit tudja ő!
És diadalmasan bevonult a szobájába tévézni.
De csak azért, hogy ne hallják, hogy sír.
Igaz, így ő sem hallotta, hogy mi történik odakinn.
De ma este mit érdekelte őt, hogy mi van odakinn, hogy mi van a világon,
hogy merre halad az emberiség, a kormányválság, a környezetszennyezés
és az egész gender probléma!
Fóris Mihály eltűnt, és őt itt hagyta csúfságból!

Pedig ezalatt hazajött Renáta, és megkérdezte a kislánytól, hogy mi ez?
Semmi, válaszolt a gyermek, de már érezte, hogy nagy baj lesz ebből.

Miféle pucér képek ezek?
Ezek nem pucér képek!
Akkor meg mifélék?
Aktok.
Ezeket úgy hívják, hogy művészi aktok!
Ezek nem pucér képek.
Mi van ezen, dédi? – bökte a képet Renáta az öregasszony elé.
Szép.
Mondta a dédi, aki nem ismerte fel a homályos alakban a kislányt.
Ez nem szép – üvöltötte Renáta –, hanem ez a dédunokád!
Ő is szép, mondta a dédi, mint aki nem érti, mi a baj ebben?
És tényleg – mi baj lehet a szépségben?
De Renáta akkor már tört-zúzott, hajánál fogva ráncigálta a leánykát, hogy kurva, és ő nem ezt nevelte, de mától fogva vége a fényképeszeti szakkörnek, és többet egyedül ki nem teszi a lábát ebből a házból, mert még a végén felcsinálják!
És hogy mars a szobájába!
Mert mindig ez a vége, hogy mars a szobámba!
Még pofázol?
Mi?
Még pofázol?
De akkorra már csattant az ajtó, fordult a kulcs, és a kislány biztonságban volt.
Csak a fénykép toccsant neki a falnak.
Egyébként tényleg szép, ízléses fotó volt.

A fények és az árnyak mértéktartó játéka.
Egy olyan kéz, egy olyan szem megnyilvánulása, amely a transzcendentálist mint mindennapi látomást éli meg ezekben a dehumanizált gesztusokkal terhes hétköznapiakban.
Egy olyan lenyomata a lélek feltörekvésének, amelyben magunkra ismerünk mindannyian, akik héroszokra vágyunk, és az alázatot csak mint alapprincípiumot fogalmazzuk meg az önmagunktól távolodó kontinuumban, de valójában a monetáris merkantilitás farkasai vagyunk.
Egy csoda, egy érintetlen test és a megfontolt bölcsesség találkozása, olyasvalami, amiben mindenkinek részesülnie kell, aki kiesett a divinitás kegyeiből, és az édeni vertikálitás helyett a lét sivatagjának a horizontalitásában bolyong.

Az ilyesmihez csak őszintén gratulálni tud az ember!

Olvasta másnap reggel az újságban Renáta a tegnapi esti fotó mellett.
Merthogy a képet beszerkesztették a napilapba.
És mindezt az ő kislányáról a művészkritikus, egy hölgy, akiből semmi más
nem látszott, csak a torzonborz haja, és a hatalmas gyűrűk az ujjain, ahogy
markolják a mikrofont a tárlatmegnyitón.
És még ott volt a színész is, aki a Tini-klub filmes szakkörét vezeti.
Egész jóképű pasas.

Renáta fel is hívta a kolléganőjét, hogy látta-e az újságot, mert benne van
a lánya.
Az a te lányod? – kérdezte a kolléganő, merthogy nem ismerte fel.
Hát nézd meg a kezét, az az ő keze!
Ja, elég sötét a kép, de biztos ilyen a nyomda.
Igen, ezek egy valamirevaló fotót sem tudnak rendesen beszerkeszteni!
Pedig a huszonegyedik században élünk!
És aztán megegyeztek, hogy még így, gyorsan szilveszter előtt megisznak
egy kávét.

Rózsika – mondom – mindezekről semmit sem tudott.
Nála még mindig ment a tévé, Szulejmán nézte átható tekintettel Rózsikát,
de hiába.
Még neki sem volt olyan szeme, mint Fóris Mihálynak!
Aztán Rózsika felnézett a mennyezetre, és megdöbben: ugyanazt a pla-
font látja!
Pedig az imént teljesen máshol volt!
Vissza szeretett volna menni oda!
De nem.
Ez a huszonegyedik év minden reggel megpillantott látvány lebéni-
totta.
Nincs menekvés – suttozta.
Nincs.
Kiment a konyhába, a dédi épp a hűtőt szemlélte.
Be kell csukni az ajtót, kimegy a hideg.
Nincs több szána?
Ha nincs, akkor nincs.
Majd veszek.

A dédi felmarkolta az asztalról a maradék kekszet, és egy csupor tejjel becsoszogott a nagyszobába a tévé elé.
Mert mindig csak ezt csinálja, a tévé, pedig megmondta az orvos: olvasson, beszélgessen, fejtse rejtvényeket – de nem.
A tévé, a tévé.
Rózsika is kinyitotta a hűtőt, rögtön előtte a polcon ott sorjázta a szánás-üvegek.
De nem szólt a dédinek.
Minek?
Az csak az ő igazát bizonyítaná, hogy íme, mégiscsak ott van az, amit a dédi nem talál.
És Rózsika annál bölcsőbb volt, mintsem hogy ilyen pitiáner ügyekben kardoskodjon.
Leült az asztalhoz, és egyre izmosodott benne a bizonyosság: ide ügyvéd kell.
Ő már nem tudja megvédeni magát.

Csakhogy az nem olyan egyszerű.
Nem úgy van az, hogy a magafajta csak úgy besétál egy ügyvédhez, és az szépen megvédi.
No, meg ahhoz pénz is kell.
És az honnan?
Vagy forduljon a lakóközösséghez?
És vállalva a nyilvánosság ódiumát, majd védelemre, megértésre és nyugalomra talál?
Ó, ugyan!
A lakóközösségtől?
Hát megbolondult?

Megint a régi érzés kezdte bizsergetni a gyomra tájékánál.
Úgyhogy inkább kinyitotta az újságot, és nézte azokat a fekete-fehér fotókat.
Míntha női testek lettek volna.
De ez kit érdekel?
És akkor megakadt a szeme egy hirdetésen.

A Lukrécia nevű Női Erőszakellenes Liga pszichológiai és jogi segítséget ajánl minden nőnek, akit bármiféle abúzus ért akár a családban, akár a munkahelyén, akár más körülmények között.

Mert az erőszak mindannyiunk problémája, nem csak azoké, akik elszenvedik vagy elkövetik.
És alatta a telefonszám.
Meg az e-mail cím.
De Rózsikának ilyenje nincs.
Pedig akarta a leányka, hogy legyen neki is, de Rózsika azt mondta: minek?
Ő, ha levelezni akar, elmegy a postára.
És különben is kinek írna?
És ki írhatna neki?
Azazhogy lenne, akinek ő írna, de az semmibe veszi!
Nem baj.
Majd meglakol érte!

Elővette a telefonját, de mielőtt megnyomta volna a zöld gombot, megijedt.
Istenem, és ha meghallják?
Jó, a dédi nem, a dédi süket, bár olykor azt is meghallja, amit a bejárati ajtóban suttognak Renáta és Szerdzsu.
De a kislány, az ejsze itthon van.
Csukva az ajtó.
Rózsika odalopózott, bekopogott.
Semmi válasz.
Kicsivel hangosabban kopogott, ismét semmi.
Lenyomta a kilincset.
Zárva.
Ezek szerint alszik.
De az is lehet, hogy nem.
Volt még olyan, hogy bezárkózott, és csak ült odabenn.
Veszélyes itthonról telefonálni.

Jó napot kívánok, ön a Lukrécia Női Erőszakellenes Liga számát tárcsázta.
Amennyiben pszichológus segítségére van szüksége, nyomja meg az egyes gombot. Amennyiben jogi segítségre szorul, nyomja meg a kettes gombot. Amennyiben szolgálatos munkatársunkkal szeretne beszélni, nyomja meg a hármas gombot.
A telefonban felcsendült Domenico Scarlatti C-dúr menüettje.
Jaj, Istenem, hol a hármas?

Türürümm-türürümm-türürürürürürüm-Türürümm-türürümm-türürürürürürüm...

Jó számot hívtam?

Figyelmeztetjük, hogy a beszélgetést az ön biztonsága miatt és szolgáltatásaink minőségének emelése érdekében rögzíthetjük.

Kérjük, tartsa a vonalat, hogy elsőbbséget élvezhessen a többi betelefonálóval szemben.

Türürümm-türürümm- türürürürürürüm.

És megint: Türürümm-türürümm- türürürürürüm –

Jó napot, Edit vagyok, miben segíthetek?

Az újságban láttam ezt a számot.

Igen.

Van egy problémám.

Igen, hallgatom.

Fóris Mihály megfogdosott.

Igen?

Igen.

Az kicsoda?

Géplakatos.

Hol?

A szerelőcsarnokban.

Az hol van?

Már nincs.

Nincs?

Nincs, valami gyár van ott, nem tudom.

Milyen gyár?

Nem tudom.

Rendben, és ez mikor történt?

Kábé harminc évvel ezelőtt.

Igen?

Igen.

Hallgatom.

Ennyi.

Ennyi?

Igen, ennyi.

Szóval, ha jól értettem, Fóris Mihály géplakatos önt a szerelőcsarnokban, ami már nincs, harminc évvel ezelőtt megfogdosta.

Igen.

Panaszt szeretne tenni?
Igen.
Be tudna jönni?
Hova?
Ide hozzánk, az alapítványhoz.
Be.
Mikor?
Holnap.
Holnap szombat, nem dolgozunk.
Akkor hétfőn.
Az szilveszter, szerdán leghamarabb, de a legbiztosabb a csütörtök.
Csütörtök.
De, ha sürgős, ma is bejöhet.
Délig itt vagyunk.
Nem, marad a csütörtök.
Rendben.
Kihez volt szerencsém?
Halló, szabad a nevét?
Halló, asszonyom, ott van még?

Rózsika ott vívódott az erdő szélén.
Túl messzire jött ki.
Innen már nem ér be tizenkettőre az alapítványhoz.
És arról nem volt szó, hogy a nevét is meg kell adnia.
De itt legalább senki nem hallotta, hogy mit beszél.
Ő azt gondolta, hogy elmondja a baját, az alapítvány kimegy Fóris Mihályhoz, és jól megbünteti azért, amiért Rózsikával olyan ocsmányul bánt az utóbbi napokban.
Mit napokban!
Években!
Egész életében!
Mindig és mindörökké, mint a holtodiglan-holtomiglan!

És akkor meglátta azt a sötét alakot.
Ott állt, hatalmas batyukkal a kezében, és merőn fixírozta Rózsikát.
Az égen nehéz december végi felhők lógtak, a sáros úton senki nem járt, csak ez az ember, aki olyan volt, mint a bolond Lulu, de mégsem, mert nem

szólt, csak nézett, és nem bele az erdőbe, hanem egyenesen Rózsikára, az ő szemeibe, az ő testébe.

És akkor Rózsika előtt megtörtént az egész élete.
Nem a fejében, hanem ott előtte, a szeme láttára.
Megszületett az öccse, aki aztán ötven év múlva meghalt rákban, pedig ab-
bahagyta a dohányzást; világgá ment, és szerelmes lett Kanyó Szilamérbe;
kiugrott az ablakon egyenesen a tanító bácsi elé, majd elköltözött egy má-
sik városba; reménytelenül szerelmes lett az összes szomszéd fiúba, ezért
minden fára mászási tudományát elővette, valahányszor azok a túlsó kert-
ben játszottak; nem váltotta be a reményeket, senkiét, pedig mindig sze-
retett volna kapni egy jutalomkönyvet.

Ennyi.

Ennyi volt a Rózsika élete.

Sehol Fóris Mihály.

Sehol Renáta.

Sehol az unokája.

Dédi se.

És akkor szembenézett a sötét alakkal.

És arra gondolt, íme, az ő élete még egy novellát sem tud megtölteni.

Pedig egy reményteljes kisregénynek indult.

Vagyis arra, hogy neki most vége lesz.

Jobb is így.

Akinek csak ennyi az élete, az ne reméljen többet.

A sötét alak még mindig merőn nézte.

Kitartóan.

De nem mozdult.

Rózsikának pedig oda kellett volna tenni melegedni a káposztát.

Mit akar? – kérdezte Rózsika.

Nincs pénzem.

Csak ez a telefon.

Kell?

Ó, Istenem, micsoda vég!

Meghalni így, a város szélén...

Rózsika elindult.
És elment a sötét alak mellett.
Nem nézett vissza.
Pedig érezte, hogy fel fog robbanni.
Hazaért.
Odatette a káposztát.
És Renátának nagy szerencséje volt, hogy még mielőtt felkapcsolta volna
villanyt, megérezte a gázzagot.

FELTÖRHETETLEN

juharlevelek, söprűk, duzzadó halom,
közmunkások nyúlt árnyéka a kerítésfalon.
bent papírok gyűrött kupaca mozdulatlan,
felforgató kéz, öszülés lassú csöndje.
lesz még olyan, hogy visszaülsz ide,
némán az ölembe?

világ, ha van, nagy keretben, nem hinném,
hogy bízhatok máséban vagy az egykori tiedben,
de ahogy az asztali fény körbefog száz elmélyült
ráncot, zavaros álmaidból néha hazatalálok.
csillár, tükrös asztal, tonettszék,
átvonuló árnyak, pár évszaknyi szeszélyes emlék.
mit gondolsz, létezhet önkéntelen mozdulat,
amit rajtad, ennyi év után még számonkérhetnék?

persze, jó lett úgy, ahogy a másikat veszni hagytuk,
menekülő tolvaj a kincstől, bár ismerői voltunk
ezernyi névtelen zárnak, szabadulásnak egy maradt:
elfogadni mindent feltörhetetlen szabálynak.

FAKÍR

hetente egyszer mutatja be tudományát
a szálloda vendégeinek. először a mellkasán
görgeti végig az égő fáklyákat,
majd lenyeli a lángot. aki egész közelről
nézi is, tudja, hogy ez valódi láng, valódi
szőr- és hússzag. aztán összetöri a csereszabatos
vodkásüvegeket, és szétteríti a színpadon.

aki dzsinnt ivott, legalább annyira van
lenyűgözve, mint aki vodkától részeg.
mezítláb végiggyalogol a szilánkokon,
majd lesöpri a talpáról a törmeléket.
sehol egy vércsepp, sehol egy hiba.

másnap meghökölsz, hogy ő takarítja
a szálloda medencéjét, tologatja
a hatalmas, szennyessel teli gurulós-
kosarat, délután a sövényt nyírja.
tegnap még a fennvalóval szövetkezett,
mielőtt szöges deszkára feküdt,
és mellkasára állított két ötvenkilós
bombacsajt, most pedig pofán röhögik
a kissrácok, akiknek görögül hosszan
magyarázza, hogy tilos a medencébe ugrálni!

ALAPTÁBOR

nem beszélünk, minden panasznak tűnhet.
pedig mondanám, hogy rettegni nem szabad,
meghalni bűn és a betegség, mint a szégyen,
piszkosul sokba kerülne.

jobb titkolni mindent. maradni. tűnni el,
akár egy nagyikon. csak ne vigasztalj, lever,
mint az antibiotikum. forró tea után
izzadás, mint értelmet a láz, elterel.

van mondat, völgy, amiben nem tévedünk el?
nézzünk szembe, légy ma te is bátor!
maréknyi idő, forró szotyí fújva, csendben kívárni...
szerettem volna tisztelettudón egy kicsit hegytetőre
állni. de ennyire futotta: alaptábor.

A KUDARC ARCVONÁSAI

Kalancsár Győző-Eduárd jr. veresége Káposztás-Nagysziget határában történt egy fényes májusi reggelen. Fent, a megyei ügető mögötti domboldalon történt, ámbátor pillanatnyilag senki sem ügetett arrafelé, és a versenye is alábbhagytak, ugyanis nem volt szezon, sőt, az idő sem sürgetett, mindenki a maga reggeli pecsenyéjét sütögette abban a reményben, hogy ma aztán ha törik, ha szakad, piszkosul meggazdagszik, miként azt minden alkalommal, a taxiból kiszálló Kalancsár Győző-Eduárd kívánni szokta a mit sem sejtő, de annál töredékesebben bizakodó taxisofőröknek. Erről egyelőre ennyit. Tény és vallja, hogy még senki sem ügetett a boldogulás és a gazdagság felé, homályos volt a pálya, a pályáiv még töredezett, a pályázatok ideje pedig régen lejárt. Az emberiség Monarchia-szerte csak a magánszemét nyitotta ki, és pecsenyének való után nézett az almáriumban, kalmáriumban, akváriumban vagy Aqua Marin bácsi hentesüzletében, amely mindenki számára a következő sarkon állott, bárhonnán is közelítettél felé. Így van ez a kisvárosokban, Káposztáson sem volt különkül. De erről kár is lenne tovább mártózni prózában vagy versben: az ügető csendes volt, és kudarcról mint csámcsogásra, nyalogatásra érdemes koncról még senki nem rágott le egy mócsingnyit sem odalént a városban.

A hír bent aludt az ismeretlenség palástjában panyókára vetve. Nem volt jelen a stáb, éppen reggelizett, jobban mondva szalonnázott, ugyanis Vicuska hozott valami isteni füstölt-paprikás csodát fatornyos kis halászfalujából, ahol még a harangot is bálnafarokból faragták a jávai ezermesterek. Senki nem zavarta meg az idillt, békésen válogatták a verseket a szerkesztők, szorgos asszonykezek a pityókát a pottyondi laktanya udvarán, őrmesterek válogatott káromkodásokat próbálgattak fel kis szolgálati szobájukban, hogy a déli hadgyakorlaton annál váratlanabban lepjék meg az újdonságra mindig éhes önkéntes filozofokat. A kudarc még váratott magára – úgy értjük a közvélemény előtt. Kissé még kényeztette magát, és arról ábrándozott, hogy sikerré női ki természetét, mire leér a kisvárosba. Azt azonban a lovasidény végéig sem fogjuk megtudni, miben állt a kudarc önmagában, a maga józan polgári mivoltában (vagy Felsőváltában), hogyan fordulhatott

elő pazar forgatási körülmények dacára, ugyanis a producer minden körülményt körbepisilt, elkerített, magáévá nyálazott át, és megesküdt a brazil rendezőnek, hogy a kudarcnak még az árnyéka sem fogja a forgatás helyszínét és visszáját érinteni.

A brazil rendezőt és a kesztyűdobáló Rigó fivéreket békén hagyták, hadd gyakoroljanak egy kicsit, mert a filmezésen mindennek tökéletesen klappolnia kell. Senki sem tudta, hogy miként is mondják-ejtik, hangsúlyozzák portugálul a klappolás szót. Csak össze-összecsapdosták a tenyerüket, amiről a rendező Pinto Barankovic meg volt győződve, hogy a csapóra utalnak. Intett őszes fejével: jól van, fiúk, lesz, persze hogy lesz a forgatásnál csapó, „nefisemmit”. Ezt már tudta magyarul a kesztyűdobálóktól, akik Mezőkullanchon nőttek fel és össze csapattá.

A hajnal hasadása – erősen emlékeztetett Kalancsár Győző gyermekkori nadrágszakítási mellékzörejére – az ágyakból kiugrasztotta a többséget, civil statisztákat és a szokott filmgyári csőcseléket és csőcselédekkel vegyes mezőnyt, sőt, volt közöttük egy vidéki színész is, akitől megtagadták osztályalapon annak idején a diplomát, legalábbis ezt mesélte úton-ötféle(képe)n, ennek ellenére vígan falatoztak a fabódék közé bepottyantott tisztáson, ahol az este még tüzet is raktak, de aztán jött az erdőőr (mord és tébécés), szólt, azonnal oltsák el, mert a szomszédos Kaliforniában égnek ám cefetül az erdők, pistul a zöldfelület. Akkor inkább természetett természetjóságokat dobáltak egymásnak, hangos kacaj verte fel a távoli ügetőt, ahol már Kalancsár juniorra ugrásra készen várakozott a kudarc. Mindeközben. Az erdőőr mondanóját, a kötelességszerű figyelmeztetését egyezményes közép-európai jelekkel adta elő, ennek ellenére sokan nem értették, ugyanis már hosszabb ideje hiányoztak Közép-Európából, félig-meddig igazoltan. Hogyan lehet félig-meddig igazoltan?, ütközött meg efféle *nonchalant*-szon a jóságos erdőőr, aki a kötelességét mindenkor maradéktalanul teljesítette, s ha nem, a maradékot rendszerint a sziget szegényeinek juttatta. Továbbra is jelekkel értekezett az éjjel őre, aki napközben erőművész volt egy tornacsarnokban. Ő takarított maga és mások után. Ismerte tehát az emberi természetet. Azt is mesélte róla a stáb legöregebb tagja, hogy a pacák kiválóan activityzik, be is verekedte magát a tavaly a Közép-Szigethegység szurdoki elődöntőibe, amit már csak egy lépés választ el az alpesi szakasztól. A középmezőny enyhén tamáskodott, de csak merő heccből, ugyanis két Tamást is számlált a stáb. Nem voltak egymás rokonai, hasonmásai vagy géncseréltejei, váltótársai vagy csontritkulásai, csupán azonos tamásos időszakban születtek, amikor egy átlagos érettségiző osztályban az egy főre ütő tamások

száma meglehetősen volt. Egyikük polgárilag szakácsnak tanult, ő aztán ropogósra sütötte a Vicuska szalonnáját és a maga kis pecsenyéjét a rendezőnél.

Az éjjelek őrzője egykor Kalancsár Győző juniort is felkészítette a kudarcra, ugyanis apjának, a Szenyornak volt a testi-lelki havere, együtt jártak az inger- és veseképzőbe, egy padban ültek, amikor senki sem látta, és éjjelente erdőörként továbbra szíven viselte a fiú sorsát. A veséjére nem merete venni, mert annak idején az öreg kimaradt a képzőből, a harmadik évfolyamnak vesét és tüdőt fordított inkább románból, és jobb híján elszegődött a csurgolyi öregpópa mellé sekrestyésnek, majd annak halála után megörökölte az erdőőri állást is egy magánbácsitól, akivel egyébként örök haragban volt.

Rendezőt az fogta meg, hogy a helyszínen – tengeröböl kötelező pálmákkal, olajfa- és kútültetvénnel –, az öböl vize fölé 45-47 fokos szögben egy pálmaág hajlott be minden tartozékával egyetemben (már aminek a talajszint fölött kötelezően látszani illett)... és azon egy ember himbálózott. (Ennek a későbbiekben még példaértéke lesz.) Idejét senki sem tudta, mikor is akasztotta vagy akasztották fel oda tengeri szellők/kalózkodók/rendezvény-szervezők a lágy trópusi süvölvények útjába, de a helyet felkereső turisták ügyet sem vetettek rá, csörtettek előre idegenvezetőjük csúcsos kalapját követve a sziget másik látványosságára felé: Minodóra Kondur úrhölgy csigatésztaórából összerakott mézeskalácsházához. Belátjuk, ez így elég képtelenül hangzik, de hát éppen ez jelentette Minodóra Kondur és másodpetéjű ikerhúga Konodura Máter különleges teljesítményét, amelynek strukturális titkáról hiába faggatták a látogatók, a részeg matrózok, olykor a kereszt-szemes hímzőkörös kóristalányok és maláj sirálykutatók, soha semmit nem árultak el. Lehet, hogy az ifjabb Kalancsár, aki a sziget őslakója volt, tudhatott valamit, de őt sajnos senki sem méltatta figyelemre. Nem kérdeztek tőle sem személyeset, sem általánosat. Relatív is érdektelen volt a kirándulók, káposztos tengerészek és maláj sirályvadászok számára. Ez lett volna a kudarc oka, kiváltója?

Ezt most kérdezni tetszik, vagy meg tetszett állapítani seperc alatt?

A vállvonogatást még a sziget felett folytonosan keringő biztonsági drónokról is észlelni lehetett: a tanácsalanság páratölcseirei kitöltötték a turisták által nem látogatott, a részeg matrózok által nem fetrengett, a maláj sirálykutatók által elhanyagolt szigetközöket, molekuláris bázisközösségeket és a mozdulatlan lombkoronát. Káposztás-Nagyszigeten a nagyra nőtt káposztafejek körkörös árnyékként vonták el a Napot a sárga színű gyep-

szőnyegtől, négy-öt méter átmérőjű fekete lyukak tátongtak a pázsitban. Sokan valamilyen kártevőre, mások titkos fegyvergyakorlatokra, új ázsiai csodafegyver-kísérletekre tippeltek, ha éppen nem az idegenvezetőre figyeltek, aki a mézeskalácsházak esztétikáját ecsetelte műértő undorral és unalommal. Elege volt a turistákból, a szezon végén jártak, az idei évad különösen zsúfolt és hektikus volt, az a hír járta, hogy a sziget igazgatósága jövőre szigorításokat vezet be, csak 4D-s szemüvegben és védőöltözetben lehet majd a szigetre behajózni a kinnszülötteknek. Kalancsár junior is már napokkal korábban érezte csontjaiban az őszt és a kudarcot. Csak nem tudta megnevezni még. Nem találta meg erre a megfelelő kifejezést. Vaklárma hallatszott minden oldalról. „A vakszerencse persze mindig másokat csap pofán – ez a nagy bűdös igazság”, állapították meg a Rigó fivérek egyhangúlag a stáb tagjai előtt azon a reggelhasadékon átkukucskálva, amikor Kalancsár Győző először ízlelte meg a kudarcot az ügetőpálya gyöpén heverve. A cherry-majmok idegesen szaladgáltak a pálmafákon, mint a nagy versenyek előtt. Szokatlan volt a nyüzsgés. A stáb tagjai ügyet sem vetettek a cherry-majmokra, mindenki azon igyekezett, hogy az elcsöppenő szalon-nazsirt felfogja, vagy szomszédja ruhájára ejtse, lehetőleg észrevétlen. A szigetlakó bambatuják gyöngéd féltéssel tutujgatták kisdedeiket, akik az idén nyáron szöktek szárba vagy Amerikába.

Az igazságnak tartozunk azzal a kiegészítéssel, hogy Kalancsár junior már hetek óta nem volt régi önmaga. Na persze senki sem hiányolta komolyan személyiségét. Mindenki a saját activity-jével volt elfoglalva. A brazil elvárásainak akart megfelelni, ha erre vagy kíváncsi. Még az sem érdekelt senkit sem, hogy Junior el volt adósodva az Encillada & Gaspaccio bankháznál, és idén Márton-napon jár le az utolsó kényszeregyezési határidő is, amikor legalább 75 százalékát vissza kellene fizetnie a verseskötete kiadására felvett összegnek. Fizetéseképtelen volt, a csőd teljesen lenullázta a költői vénáját. Hiába keresték kezelőorvosa és a stáb tagjai: a kalancsári véna elapadt, vagy legfennebb pépesen szottyant az időmérleg serpenyőjébe reggelente.

Hasonmás kiadásban immár harmadszor jelentette meg a verseskötetét. Ennyiszer próbálta ui. más-más fedőlappal lenyomni a közönség szűk átmérőjű kultúrtorkán. Címben különböztek. Előbb valami hagyományos-sal kísérletezett: „Porka havak hulldogálnak, hűvös szelek fújdognak, és a trolik sosem állnak meg a házunk előtt.” (Ebből azonnal botrány lett, a vonalat az egész utcából a szomszédos utcába vezették át.) Vagy „Magá(n)zók maradnak” (talányos alcímmel): *Pipogya Henrik tavaszi verstekerese*. És a

kötet fülszövegén egy rövidebb idézet is szerepelt: „Ponk. Szárazpajta, penlenka, nem esik a gerenda, / Tőzdeszaga van a lónak, a piros bugyellárisról vallónak”. – Ha érted, mire célzok: úgymint ponkálló. (Sokan a csókálló rúzsra tippeltek, ami nem is esett messze a valóságtól...) Ponálló, háló – magyarázta lelkesen a közönség egy találomra kiválasztott, szemkontaktust mindvégig fenntartó tagjának a könyvbemutatón a kötetet méltató esztészta. Porcukorral meghintve. (Ezekre az eseményekre mindenki emlékezett a stáb tagjai közül, kivéve a brazil rendezőt, aki semmit sem értett. Ő csak egy közép-kategóriás dokumentumfilmet akart forgatni az activity elterjedéséről. Hallotta, hogy népünk hatalmas mutogatáskultúrát örökölt, az évszázados török–tatár–oszmány–armány elnyomás alatt, észrevétlenül az elnyomók feje fölött, háta mögött, a lapalján, az altalajban. Az elfelejtett fűvészkertekben és fűrésztelepeken fejlődött ki a mozdulatok lecsiszolt harmóniája, célirányossága, öblös bukéja és ökometrikus fraktálszirupja. (Legalábbis ezt olvasta a *New York Herald Tribune Litterary Suppliment*-jében a rendező.)

Stáb csak a *suplimentről* hallott, ugyanis azt mindig adtak az iskolai étkezésekben. Konyhásnéni rendkívül szívélyes volt, bőségesen megrakta paprikás krumplitolkánnal és vargabélessel a feléje nyújtott tányérokat, tálkákat negyedszerre is, „több is veszett Pasteurnél” felkiáltással. De a fene sem gondolta volna, hogy leveledzik a New York-i irodalmi körökkel és még irodalmi biztonsági szolgálatokhoz is beküld ezt-azt – mellékesen. Így van ez, ha az ember csak az étlapra szűkül be, és nem figyel az emberi méltóságra. Egész pontosan szólva Kantinnéni lekerékített, szabályozottan energiatakarékos ökoszisztémájára.

Májára és zúzájára, vágta rá a refrént egy emberként a stáb azon a kedves májusi reggelen, amikor Kalancsár Édi jr. kudarcot vallott. (A déli féltekén a május már az ősz beköszöntét jelezte.) Ő volt Kudarcvalló Eduárd. Arcképét megtalálod a brit birodalmi hősök arcképcsarnokában is. Balról a tizedik a ... sorban. (Helyét ui. kihagyták irodalommentes meggondolásból.) Vallomását sem vették fel, holott erre lehetőséget adott már a Habeas Corpus Act is. Utóbb sem nézett utána senki sem, a kudarc hivatalosan önmagába kapaszkodva lebegett a megtörtént és a megtörténhetett volna között. Az öböl fölé hajló pálmák egyik ágán. A csőd közeledtével eldöntötte magában, hogy megismétli a pálmaágra akaszkodott (?!!) ember bravúráját. Terveit igyekezett titokban tartani, ami nem ütközött különösebb nehézségekbe, ugyanis csak a kitömött sarki egerészölyv – tudományos néven Buteo buteo, angolul Buzzard – Aqua Marin bácsi hentesüzletének ki-

rakatában kipoisztolt vevőcsalogatónak szánt madár vetett rá olykor ügyetbajt, üveges pillantást, távoztával pedig megkönnyebbülten keresztet. A szigetet régen megtérítették a hollandusok, ezért beszélhetünk stílustörés nélkül nyugati típusú karácsonyimádói attitűdről és mozgáskultúráról is. A jobb szalonokban szalontüdőt szolgáltak fel, a szalonnaevők ide is átszaladtak volna, de a brazil rendező megtiltotta nekik a forgatási helyszín elhagyását. Ez volt a teljszín.

Édink terveiről nem szólt a film forgatókönyvírójának és producerének, különösen nem a brazil rendezőnek, hogyne, még kikotyogná a brazil kávétermesztők évi közgyűlésén, ugyanis igazgatósági tagja a szövetségnek. Világszerte közismert volt, hála a fecsegő szaksajtónak, hogy ő kapta meg az aranykapszula-díjat a kávékeverék-reklám kategóriában immár negyedízben és -szagban, testben és lélekben. Nem szólt atyja kiterjedt baráti körének sem, inkább szerzett a mochardói ócskaszeren egy használt dinamómétert egy nyugalmazott játékosától, aki teljesítménymérésre használta, midőn még aktív volt a kijeji Dinamó, majd a kharkovi Dimanó segédbeállósaként. Balközép gyanánt is bevette olykor edzője, Malatinszky Ronáldigó (természetesen magyar származású, az aranycsapat egykori alumíniumlabdása), hiszen ballábas volt. Ezért is szerette annyira a baloldali mozgalmakat. Elkötelezett volt, míg kötelékét el nem rágta a moly, a szokvány és a szoknyák. Kudarcvonzó hősünk ezzel a dimanóméterrel próbálgatta a pálmafák ágát, de egyik sem bírta meg egy meglett alanyi költőt háromszor kiadott verseskötetével együtt. (Mindig különböző címen és címlappal – azonos tartalommal. Tudjuk: a forma és a tartály űrtartalma fordítottan arányos.)

Nem maradt más hátra, kénytelen volt a sziget többi fát próba alá vetni. Ehhez szerzett egy fanyűvő szakkönyvet is a mochardói tangón, ahol a világon minden megtalálható volt. Az a brazil rendező is így fedezte fel, amikor felkérték New Yorkból Kudarcvalló Édi lelki gondozójának. A kávé csodákat tesz, vallotta meggyőződéssel, de egy hónap után rá kellett ébrednie saját kudarcára. Junioron jelentkeztek a koffeintúltengés tünetei, kipirulva szavalt költeményeket a sajátjából, és mások zaccát kenegette magára, de ez sem segített a költői vénák rehabján. Másféle rehabilitációra gondolni sem lehetett. Még Barbon-borotvahabra sem, pedig annak férfias illata beindította a stáb nőtagjait: megnyerően doromboltak és dagasztottak (fateknőben köttetésztát hagymáslepényhez), mint Csulesz, a Kalancsárék macskája.

Felkérték az ócskapiacon Mentorának-Fintorának-Menóranak – jegyezték meg gúnyosan a költőtársak, aki lelkük mélyén bosszút forraltak, ugyan-

is lírai természetükből fakadóan irigyelték: bezzeg ennek a fatökűnek micsa szerencséje van, filmet készítenek az activity állományról, amelyet Kalancsár az apjától örökölt egy viharos éjszakán. Senki nem tudja, miként halt meg az öreg Kalancsár, de Édi egyszerre a leggazdagabb lett, az activity-mutatványosok mind neki dolgoztak, városokban, céges rendezvényeken mutatgattak, intettek, görcsöltek, kalimpáltak, sejtelmesen hullámoztak egész testükkel, vagy karjukon kidagadtak az izomrostok jól követhetően. Meghívták őket inszalagavatókra (rehab-kórházak), érettségi bálókra, matedorbúcsúztatókra – a bikaistállók ilyenkor hangos röhögéstől voltak mozgalmások, a madártani intézet csicsergő-vetélkedőire, ahol a vendégek, a meghívottak, főnökség, beosztottak szórakoztatását látták el madarászmeszter-fokon. A Világegyetem Nagy Mutogatójának öröme. A röppálya-kiszámítás NASA-képzett ászai előtt vághatták ki a rezet a hulladék űrhajókból, bemutatták, mire képesek a szigetlakók, akikben az activity a hosszú bélelzáródás és elnyomás alatt fejlődött művészetté...

A famintavétel közben bujdokolni kényszerült – adósai elől nem is szólva –, ezért nem találkozott vele senki sem. A szigetlakók nem nyugtalanodtak. Az Indiai-óceán közepén egy viszonylag enyhe éghajlatú szigeten ritkán neuraszténiások az emberek, még az Encillada & Gaspaccio pénzintézet adósságbehajtói és fejevadászai sem mutatták az idegesség legkisebb jelét sem, hiszen tudták, az óceánból kiemelkedő sziget alapterülete csupán néhány ezer négyzetméter, ami azért egy jó iramú dzsippel – tekintve a közutak simaságát és a közállapotok kiegyensúlyozott voltát – egy nap alatt bejárható, minden fűszál bütüje is benézhető.

A brazil rendező érthetően zabos volt. A középmezőny nehezen adta meg magát, a stáb folyton szalonnázott vagy kávézott, a csapó és scriptgörl éppen terhességi teszten voltak, a producer őrjöngött és a pénzét féltette, a brazil rendezőtől biztosítékot követelt (egyenletesen pörkölt hat cm átmérőjű kávészemekből – zsákonként tizenegyezer-kilencszász-kilencvenkilenc darabból álló összeállítást), a főszereplők és stáb összehaverkodtak, a mozdulatok elzsírosodásától féltette őket a brazil rendező, akinek volt már némi tapasztalata ezekkel a közép-európaiakkal, egyszer egy szemklinikán forgatott, ahol senki sem nézett a kamerába, pedig lehozta volna nekik a főorvost is a csillagos égből, ezekben hiányzott a heder legkisebb jele is. Na mindegy, térjünk oda vissza, hogy a szalonna ízlett, a pálinkát lapos, testre kötözhető butykosokban csempészték be a területre, kókuszából és hullott paraszilvából párolták; a varacsokos disznók feltúrták az activity-stadion gypét, és az útkaparók elszegődtek segédműtősnek vagy tanácsadóknak a

nőgyógyászok mellé. (Abortus condita – írta Titus Livius egyik utánczója naplójába a filmezés másnapján. A történetet e források alapján rekonstruálta a jelenlevő szerző.)

Napokig állt a filmezés, mert az operatőrt, aki már sokat látott, filmezett és vallott a bírósági meghallgatásokon, ugyanis hivatásos tanú volt, olykor tolmács is, a világ minden nyelvén értett egy keveset, elkapták, hogy drogot, grogot és drónt csempészett be a szigetre, ahol pedig a versolvasók voltak többségben, ők jelentették fel, az ügyészség azonnal nyomozást rendelt el, a tanúk között szerepeltek a film reménybeli főszereplői, az activity-team fő- és végtagjai is, akik természetesen kifejező gesztusokkal tagadták, hogy valaha is kaptak anyagot miszter Gordontól, az operatőrtől, hogy láttak volna nála drónt vagy grogot a repülőtéren a New York-i Kennedy Reptéren, hogy a kutyák kiszagolták volna a speedet és a bikacsök nevű ajzó- és hajnövesztőszert.

A helyzetet az mentette meg, hogy miszter Gordon zordon hallgatott, a faggatózók egyetlen kérdésére sem felelt, bárhogyan ravaszkodtak, játszották el előtte a dialektikusan rendőri kihallgatások alaptételét, a jó-zsaru, rossz-zsaru c. színjátékot, ám a matéria dialektikusan sem került elő, a feljelentő kilétét pedig nem árulták el. Feltételeken szabadlábra helyezték, de a szigetet nem hagyhatta el. Minden mocnását detektívek figyelték. Mondjuk, a helyzetet az mentette meg, hogy Kudarcvalló Éduárd (első a maga nemében) talált egy megfelelően hajlékony és teherbíró ágat, amely szükség esetén lehajlik, és megakadályozhatja tettének elkövetésében a költői kudarc koronázatlan szigeti királyát. Az üggető gyeptét odahagyva, költői szerénységgel, de széles mosollyal lépett be a tárgyalóterembe, ahol éppen a védőbeszédre került volna sor (ámbátor az előző éjszakán már elkészült az elsőfokú ítélet...). Megpillantva hősünket, az egyik védő hirtelen felpattant, és óvást jelentett be. Közbekiáltott, hogy feltűnt, önként jelentkezett vallomástételre egy újabb mentőtanú.

Eleinte a bíró hallani sem akart a dologról – meg volt vesztegetve –, ti. a brazil filmrendező már leszerződött egy másik operatőrrel, akinek az esti cirkveniczai géppel kellett volna érkeznie, de a stáb kitartóan kérlelte, a védelem körömszakadtáig ragaszkodott hozzá, hogy még egy mentőtanút hallgassanak meg, sőt, totális sztrájkjal fenyegették meg a brazil dokufilmrendezőt; az activitysek lekötözték saját karjukat-lábukat, elmaszkírozták magukat a felismerhetetlenségig, törökülésben szorosan egymás mellé elhelyezkedve, a bíróság lépcsőit kitöltötték, a belépést akadályozták, nem engedték be az írnokokat, a fogalmazókat, segédtelekkönyv-vezetőket, járás-

bírósági cipőpucolókat és foltozóvargákat, leköpték az esküdteket, a feljebbviteli bíróságra érkező széles hevederrel felszerelkezett trógereket, akik a fellebbezett peranyagot rendszerint felszállították a lift nélküli épület legfelső emeletére, elkergették, a sajtót provokálták, lelökték, elkábították a tárgyalóterem testőrségét, a szolgálatos mentőslegényeket, a prókátorokat, és permanens perlőket álhírekkel vezették félre, kitörték az esküdszék lábait, így nem ülhetett össze a feljebbviteli és -hozatali bíróság tanácsa sem, mely deliberálni szokott délibábos éjszakákon.

A bíró végül engedett, hiszen jól ismerte Szenyort és fiát, a Zsuniort, akik patiójában gyakran kávéztak (brazilt természetesen), csokoládés pudingot fogyasztottak, de a kakaócsigát mindig meghagyták, gondosan becsomagoltatták, és a bíróság kirendelt teremszolgáival busás jutalom felcsillantásával átfutárolták Minodóra Kondurnak és Mandur-Bandurnak, hogy a sziget egyetlen látványosságát (emlékeztetőül: mézeskalácsházikót) újabb bővítményekkel láthassák el.

Nos, vonta fel bozontos szemöldökét, tudniillik ezen a szigeten a bírónak kötelezően bozontos szemöldöke kellett legyen, ezért működött is az őserdők törvénye szerint egy szemöldökbozontosító szolgáltatás is, szigorúan az igazságügyi szerveknek alárendelve, nos, mit tud felhozni a vádlott mentségére?, kérdezte szigorúan a törvényesség őre, alkotmányos kortormánya.

Tekintetes bíró úr, tekintetes bíróság, hajolt meg a zsúfolt tárgyalóterem felé Zsuniort, alias I. Kudarcválló Eduárd a sziget aktivistáinak munkáltatója, az említett kábítószer nem miszter X csempészte be a szigetre, hanem én voltam, ki titkos eljárással vegylaboromban pálmafa kéregből kondenzált Micsurin-oldattal... Nem folytathatta, az újságírók és a jelenlevő ipari kémek azonnal jegyezni kezdték az eljárást.

A hatás robbanásszerű volt, hát még, amikor a zsebéből előhúzott egy elegáns mozdulattal (hiába: a gondos nevelés ekkor is kiviláglott) egy, azaz egy kis zacskót, melyben benne volt a szupergyors-bikacsök nevű kábszer. A bíró hátrahőkölt, Miszter Gordon kikapta a mentőtanú kezéből, és odarakta a bírói pulpitusra. Egyes számú bűnjel. Mindenki pupillája kitágult, a pulmonológiai intézet szeizmográfjai jelezték, hogy erős, a Richter-skála szerinti hetes erősségű léghánykolódás észlelhető a sziget légkráterében.

A bíró kénytelen volt szünetet elrendelni, a teremőrök vedrekkal hordák a hallgatóságnak a jeges ocsúdóvizet. A mátrixkamerák rögzítették az eseményeket, az automatikus kódrendszerbe továbbítva azonnal, melynek megfejtése csakis az arra hivatott kódtárak alkalmazottainál volt letéve.

Annyi azonban kiszivárgott, hogy tekintettel a töredelmes vallomásra, valamint a kábítólagos szer összetételének sikeres megfejtését is tekintetbe véve, a tekintetes bíróság másodfokon is jóváhagyta az elsőfokú bíróság ítéletét, a hat hónapi pálmafára felfüggesztett szabadságvesztést. A védők és az ügyész megnyugodott az ítéletben. Az esküdtszék azonnal feloszlott, a széklábakat eladták tűzifának, volt, aki elment esküvőszervezőnek, volt, aki beállt esküdt ellenségnek.

A Kudarcvalló Eduárd költői álnéven kiadott verseskötetet *Elégiák a pálmafákon* címmel (tk. a negyedik változatlan kiadás) szétkapkodták az olvasók szerte a glóbuszon. Abban az évben a *New York Times Litterary Supplement* poétikai nagydíját, a francia Redundancia Társaság aranydiplomáját és a Német Lovagrend gyémántokkal kirakott aranykacorját ez a mű hódította el. A Nobel-díj bizottság azonban az őket ért kritikákon felsértődve, egy fél lábú és teljesen ismeretlen mexikói farmer narancshéjából készített haikuit díjazta. Lelkök rajta!

HIBÁTLAN HAJNALOK

navigáció nélkül lavíroztunk
a hétköznapiak taposóaknái között
próbáltam megfejteni természeted
bekeretezett képeknek öltözve
a múlt kísértetei csüngtek a falakon
sterilizált emlékek
kapaszkodás és kétségbeesés
őrjöngve örvénylő összevisszaság
s azok a hibátlan hajnalok
az a sok véletlenszerű találat
amiről egy Moszkvából hozott
bakelit lemezen Viszockij énekelt...
valahogy folyton orosz szakos
lányokat sodort utamba a sors
mosatlan kávéscsészék az asztalon
s a feltúrt ágy melege
az egymásba olvadó meztelenség
és a mozdulatokat diktáló dallamok
ahonnan szökni már nem lehet
hámozd ki félszeg bugyijából
hörpintsd fel ne törődj semmivel
– véletlenszerűen buggyanó szavak
melyekből egyetlen tárgyasult
mondat sem születhetett
csak a mindent kívánó áhítat
s az az egyetlen eltévedt pillanat

VERSENYEINK

verseny folyik
a hazugságok orrhosszal vezetnek
megalázottan kullognak töredékeink
a múlt idejűvé nyesett álmok
a sorszámmért kuncsorgó ígéreték
a kitakart múlt a befejezett jövő
a hiányos szerkezetű gyáva mondatok
s a célegyenesben hiába oszlik a homály
– egy hibás nyelvtani rendszerből
startoltunk ahol nem nyerhetnek a
cserepadon szorongó edzés hiányos tegnapok

ZUHANÁSOK

álmodtad nemegyszer
hogyan tehetetlenül zuhansz... nem tudtad
honnán hová csak a mindent magába szippantó
örvénylő mélységet érezted és a borzongató
szorongást... pocsék dolog kiszolgáltatottan
belehullani egy egészségtelenül rideg
tudattalanba ami lefejt rólad a kivárásokat
és komollyá teszi a félelmet
a nemakarást és zsugorivá nyövi
a gyermekkort mert onnantól semmit
sem lehet rettegés nélkül megélni
nem haboztál hát váltani
amikor barátnőd gesztusaiból
kiérezted a szomjúságot
s bár tudtad hogy a látszatot megélni
nem lehet mégis dereglyének képzelted
a part menti nádasba rejtett stéget
és tovább evezted akkor is
amikor már a tengerhez értetek

a kamasz öröm sirályként vijjogott
egymás testéről szürcsöltétek
a harmatcseppbe sűrült ízeket
persze ez is csak egynyári kalandnak bizonyult
a képzelet hamar gellert kapott
ám titkon néha mégis visszazöksz oda
ahol anarchista ösztönök a végtelent
elrabolták tőletek

JÁTÉKAINK

némafilmünkben ott ücsörögsz
a kertvégi diófa árnyékában
ráőregedve a madárcsicsergésre
ebben a játékban csak veszíteni lehet
és akkor is vége ha újra számolod
Isten fogaival tépi ki
a tegnapot
semmi sem marad
csak a kipréselt emlékezet
izgatottan törülgeted a homlokod
küzdeni vágysz
mint amikor még játékháború dúlt
a ligeti betyárok között
makkal tobozzal dobálóztatok
hogy az ostorpattintásnyi enyészetben
elússzon minden
a sebek behegedtek
de foltot hagytak az emlékeken
hiába ragadod meg a kezem
már nem segíthetek
nézem a messze hunyorgó szarkalábakat
öröklejártú hitel maradsz
egy kertvégi rejteken

LÉLEKKÚRA

Senki sem tudhatja magáról, mennyire bírja a sanyargatást, mindaddig, amíg elégszer el nem szenvedte ahhoz, hogy a saját tűrőképességével kapcsolatban levonhasson valamiféle következtetést. Ez mindenféle sanyargatásra egyaránt érvényes: arra is, ami kívülről jön, s amelyre egyszerű alkalmossal vagy akár sokadszorra – és e második esetben többnyire különböző módon – mások vetemednek, és arra a másik fajtára is, ami akár részben, akár teljes egészében kimeríti az önsanyargatás fogalmát. Ez utóbbinál persze nem kell feltétlenül ama középkori, bigott vallásosságukban megveszekedett, önnön testüket rendszeresen véresre korbácsoló hívőkre gondolnunk, elég, ha tudomásul vesszük, hogy minden korban léteztek ilyen meg olyan sanyargatók, ilyen meg olyan sanyargatások, s ez alól az sem volt kivétel, amikor mérnököcskénk, teli reményekkel, az új munkahelyére került. A valós vagy vélt nyomorgatásokkal szembeni tűrőképesség kialakulásához, ezzel együtt az elviselhetőség határának kijelöléséhez eltökéltség és rendkívüli figyelem, ugyanakkor kiváló elemzőképesség szükséges, a szenvedést okozó folyamat maga ugyanis több tényező függvénye, ezért eme függvényrendszer fel- és megismeréséhez, mielőtt még magának a sanyargatásnak az eszközét megállapítanánk vagy egyszerűen tudomásul vennénk, hiszen az elszenvető szempontjából ez többnyire nyilvánvaló, tudnunk kell, hogy az éppen mit célt szűz meg: a pusztá létűnket, a testűnket, a lelkűnket, a tudatűnket, vagy egyszerűen csak a mindennapi önbecsűlűnket.

Természetesen erre egy, a következűkben teljes szakmai kibontakozást, az ebből következű elismerést és érvényesűlést remélű, harmincéves fiatalember nem gondol abban a pillanatban, amikor háromnegyed hét elűtt öt perccel, a legmagasabb szintűről elrendelt, kényszerű áthelyezését követűen elűször belépik azon a halványszűrke olajfestékkel nemrégiben lemázolt kis kapun, amely Ölyvessy Ferenc mérnök-igazgató területileg hatalmas birodalmába a ki-bejárást, no persze a szabott rendhez idomulű korlátok között, lehetővé teszi. És akkor sem, amikor a nap folyamán, időben kissé odébb – mindenkinek ki kell várnia a személyét illetű fontossági sorrendet – tudomására hozzák, hogy a műszaki osztályon betöltendű, az egész, frissiben összevont egyveleget átfogű technológusi tisztsűget, azaz valami „nesze semmi, fogd meg jól” feladatot bíznak rá, mert az elműlt évek folyamán

rutinossá bejáratott, régi gyáron belül amúgy már mindenki tudja a maga jól meghatározott helyét. A ténylegest is, amelyet a térben elfoglal, s egy adott szintig a magáénak tekint, és azt a képletest is, amelyet a folyamatos működéshez mindenkor nélkülözhetetlen hierarchiai rendben éppen megszabtak neki. Nos, mérnököcskénk számára a következő, egyelőre ismeretlen időtartamra kiszabott hely – a tényleges ugyanúgy, mint a képletes – úgy a déli óráig maradt talány, ugyanis, az igazgatói meghallgatást, majd az egyoldalú eligazítást követően, akkor tudta meg, hogy, nem lévén már betöltetlenül maradt tér, foglalatlan íróasztal meg ülőalkalmatosság az adminisztrációs épületben, a téglagyártó részleg kis szárnypavilonjának egyik aprócska, földszinti irodájában jut neki egy ütött-kopott, négy lábbon álló, egyfiókos, minden illesztésében recsegő „töktámasztó” meg egy rozoga, préseltlemez-ülőkéjű, háttámlás szék, főnökéül pedig maga Fancsali Zsiga, okleveles mérnök, ahogyan, mint arról nemsokára meggyőződhetett, saját képesítését mindenki előtt kihangsúlyozta, minden tőle elvárhatóval és elvárhatatlannal, s akiről már tudott egyet s mást, ugyanis két évvel előtte kezdte el a temesvári műszaki egyetemet, és egy évvel előtte végezte el, és akivel – talán egy évtizede is van már annak – számtalanszor volt partner a diákokthon tanulótermében vívott, szombat délutánonként elkezdett, sokszor a vasárnap hajnalba nyúló kanasztacsatákban.

– Örülök, ember, hogy hozzám passzolt a seriff – rohanta le Zsiga, még mielőtt mérnököcskénk ténylegesen, de főleg lélekben birtokba vehette volna a maga sivár kis különbirodalmát, és, ahogyan az egy újonnan érkezett beosztotthoz illik, ő tehette volna tiszteletét a frissiben kapott főnökénél. – Legalább segítsz majd nekem, mert itt olyan sok és olyan összekuszált minden probléma, hogy az isten maga sem bogyozza ki. – És állítása alátámasztásaként sorolta, sorolta a szellemi túlterheléssel megkínzásra ítélték szenvedést idéző hangján, a rácsodálkozó szörnyülködés és a kétségbeeső együttérzés kicsikarásának reményében.

Rutin, rutin, rutin, reagált volna mérnököcskénk az elmúlt hét évben a régi helyén megélt, számtalan rendhagyó helyzet szülte tapasztalatok alapján, de miféle ember, és főleg milyen beosztott munkatárs benyomását keltené az, aki már az első találkozáskor a pofájába vágja a főnökének, kár próbálkoznia az önsajnálattal olyasvalakinél, aki túl sok mindent látott, hallott, átélt már a békés emberi hétköznapokba belerondító ördögi fondorlatokból ahhoz, hogy csak úgy szüretlenül bevegye az olcsó maszlagokat. Ezért aztán visszafogta magát, és, teljes együttérzését kimutatandó, a sajnálkozással felérő bólogatásra fogta, majd profán, gesztusokban megnyil-

vánuló álságosságára szavakban is rájátszott: határozottan megígérte, hogy, amennyire az erejéből, képességeiből és tudásából telik, mindenben segít majd a pokoli bogok isteni kioldásához.

Akkor még nem sejtette, hogy a fejlemények hamarosan szaván fogják. Az történt ugyanis, hogy alig másfél hónappal a már említett, szeptember elsejei bejelentkezése után, az ő nyakába szakadt a következő, harmadik negyedévi műszaki statisztikai jelentések összeállítása, mert a leadási határidő előtti napon Fancsali Zsiga váratlanul beteget jelentett, heveny gyomortünetei miatt háromnapos táppénzre íratta ki magát dr. Kun Mihály Tibor üzemi orvossal, Ölyvessy igazgató pedig el sem tudta volna képzelni, hogy ő, a mindenben precíz, pontos, pedáns és a tekintélyére rátarti vezető halasztást kérjen a segesvári központtól, amíg vezető beosztottját az otthoni pihenés meg az őt kínzó kór kezelésére kiírt orvosságok meggyógyítják, különösen ilyen szerencsés helyzetben nem, hogy kéznél van ez az új, rátermettnek tűnő, ifjú mérnököske.

A jelentés összeállításával az ominózus nap kora délelőtti órájában az igazgatói vállveregetés közepette ad hoc megbízott, tanácstalan ifjú kénytelen volt gyorsan összekapnia magát, és mindent félretéve, átgondolni a teendőit, ha nem szerette volna, hogy a váratlanul rászabott feladat nem vagy rosszul teljesítésével a nyilvánvaló kudarc benyomását keltse környezetében, s ez a heveny benyomás, akár hosszú távra is elnyúlva, netán még előítéletként is megbélyegezze a továbbiakban a mindennapjait. A rendelkezésére álló adatok áttekintésével kezdte, de már az is a megszokottnál kissé bonyolultabb volt, mert a szeptember elsejei, azaz az évnegyed közbeni vállalat-összevonást követően közös nevezőre kellett hoznia a régi vezető gyáregység meg az újonnan hozzácsapott, helyi és vidéki egységek adatait, de holmi egyszerű százalékolással viszonylag hamar megtalálta hozzá a kulcsot, és alig négy óra alatt elkészítette a jelentéseket. Ennek közben is megvolt a jótékony hozadéka, mert arra a négy órára használhatta a főnöki asztalt, a kéznél levő íróeszközöket, a számításokhoz meg a helyi gyártmányú, Bolyairól elnevezett, tekerős, mechanikus számológépet, de a lényeg az volt, ami utána következett, ugyanis bezsebelhette a műszaki iroda vezető-helyettesének, az üzemmérnöki végzettségű, kék hólyagszemével a munkája közben folyton őt fürkésző Farkas Erzsikének az elismerését, aki, miután vetett néhány szakértő pillantást a jelentésre, elmondta, hogy Zsigának a régebbi, egyszerűbb változat elkészítéséhez is általában három egész napra volt szüksége, aztán, mintegy csak magának, homlokát jószerével férfiasan ráncolva megjegyezte, most hirtelen az ötlík fel benne, hogy a főnök

váratlan betegállománya a saját képtelenségével való szembesülésének tudható be. Ezt az utóbbi, amúgy egészen halk és bizalmas megjegyzést mérnököcskénk igyekezett elengedni a füle mellett, hiszen teljesen alaptalanak, mert bizonyíthatatlannak találta. És ezen a véleményén még akkor sem változtatott, amikor Zsiga a táppénzes gyógyulás-napjainak lejártával, közvetlenül a munkakezdéskor esedékes napi, igazgatói eligazítást követően – amelyen, mint utóbb a téglás részleg, vezetőjének, Sárdi Árpának a megjegyzéséből kiderült, a diri megdicsérte, hogy hozzáértő beosztottja van – igazi főnöki dérral-dúrral lerohanta, kezében tüntetően lobogtatva a három, egyenként egész oldalnyi táblázatot, hogy keresztül-kasul ellenőrizve a számengeteget, együtt állapítsák meg, mit, miért és miben hibázott, és amikor végül nem talált kifogást a munkájában, kijelentette, hogy ugye, mennyire izgalmas a feladatkörüknek ez a része, és ezennel a következőkben mindenkor mérnököcskénkre bízva annak elvégzését.

Beszélgetésük kéretlen tanúja, a téglagyártó részleg gépész üzemmérnöke, Sajnár Pista, egyfelől a gátlástalanság, másfelől a meghunyászkodó bele-törődés megtapasztalásától döbbenet bámult közben, de csak jóval később tette szóvá – majdnem három hónap telt el közben –, hogy mérnököcskénk egy nagy balek. Kijelentésére akkor került sor, amikor, az év végi eredmények kapcsán esedékes jelentések áttekintésekor Fancsali Zsiga, ismét az ő jelenlétében, a sajátjai közül még hármat átpasszolt beosztottjának, a maga hanyag főnöki eleganciájával megmagyarázva egy kiselőadás keretében – miközben az általa kedvelt meggyfaszikipkába illesztett, szűrő nélküli Carpati cigarettáját pöfögtette, egyiket a másikról meggyújtva –, milyen megtisztelő, hogy ennyire izgalmas feladatokkal bővítheti egykori diákkollégiumi kártyapartnere munkahelyi feladatkörét. Amivel nem is lett volna semmi baj, sem a rászánandó idő, sem a hozzá szükséges tudás tekintetében, csak hogy a következő hónapban, éppen az esedékes jelentések határideje előtt, miközben mérnököcskénk az újabb, számára még újdonságnak számító feladatok egyikének megoldásával foglalkozott, a főnöke vele szemben, a Sajnár Pista asztalára hajtva fejét, eltátott szájjal hortyogva, minden pórusából jellegzetes illatot kipárologva igyekezett normálisba visszarendezni torhásba indult teste képességeit, amelyeket az előző esti, túlméretezett lumpenadag megtizedelt.

Ennek a felemás helyzetnek, sajnos, kéretlen tanúja is lett, mert Farkas Erzsike, valamilyen halaszthatatlan vállalati ügyben a közös főnöküket keresve, rájuk nyitott, és az idilli viszony látványától felbőszülve már ott helyben szekírozni kezdte mérnököcskénket, hogy mindnyájuk, de főleg a Zsiga

érdekében ideje lenne szólania erről a dirinek, ő nem teheti meg, hat éve kollégák, még azt hihetné valaki, hogy a főnökségre ácsingózik, de az se lehet, hogy így folytatódjon, már közel négy éve tart ez az áldatlan kicsapongás, minden lehetséges és lehetetlen alkalmat megragadnak Kun doktorral, hogy együtt mulassanak, ami nem volna baj, jó társaság ők együtt, volt alkalma megtapasztalni, csakhogy más-más kaliber, Zsiga, annak ellenére, hogy nagy test, mert az elmúlt néhány évben alaposan elhízott, bármennyire is erőlteti, a pohárürítésben, de főleg az utólagos hatás elviselésében nem tud lépést tartani a szikár és szívós doktor úrral, fokozatosan állandósult a főnöknek ez a feleség- és gyermekszomorító önemésztése, ha Ölyvessynek nem is szól, mert úgy látja, ahhoz túl szemérmes, noha semmi hátránya nem származna belőle, a diri sem vak, ő is tud egyet s mást, ám érthetetlen okból, vagy talán pusztán amiatt, hogy egy Fancsali Zsigáról van szó, eltekint a tények fölött, legalább ennek az eltévelyedettnek próbálja meg, a régi ismeretségük okán, a lelkére beszélni, mert ha ő próbálkozik, ez a szerencsétlen csak legyint rá. És a későbbiek során is, mert ott helyben nem kapott egyértelmű ígéretet kérése teljesítésére, ha alkalma került rá, újra meg újra felemlgette.

De akkor és ott semmit nem lehetett ígérni, noha a Farkas Erzsike hangjából, az általa elmondottakból annyi őszinte aggodalom és féltés csengett ki, hogy mérnököcskénknek azonnal beugrott a kedves kolléganő néhány hónappal előbbi, a főnök táppénzes napjaiban használt másfajta hangtónusa és értékelése. Nem is tudta hova helyezni az egész ellentmondást, azt a semmiből felderengő lehetőséget pedig, hogy a két kolléga közötti viszony érzelmi szinten esetleg több volna, mint ami a főnök és a beosztottja közé elfér, nyilvánvaló blódségként azonnal elvetette, Farkas Erzsike ugyanis ifjú feleségként, mindenkori anyajelöltként egy érinthetetlen szent hírében állt. És azt is elvetette, hogy egyáltalán ezen akár egy pillanatra is fennakadjon, vagy netán elmélkedjen az állításain, hiszen az ominózus január 23-a óta eltelt közel két hónap alatt, egy aprócska, február 10-i kivételtől eltekintve, a napok ebből a szempontból eseménytelenül múltak el.

És minden a maga viszonylag csendes, megszokott és unalmas kerékvágásában telt volna továbbra is, ha nem jön közbe az a bizonyos március 15-e. De közbejött, és ez a következőkben sok mindent megmagyarázott.

– Hallgass ide, ember! – rohanta le azon a szerdai napon kora délelőtt Fancsali Zsiga, kihasználva, hogy a mindig fürkész Sajnár Pista éppen nincs az irodában –, ideje, hogy te is tagja légy a csapatnak. – S mert mérnököcskénk jól láthatóan képtelen volt a csapatot illető bamba értetlenségét valami határozottabb tekintettel álcázni, úgy vélte, kiváló alkalom megmagya-

ráznia, mi a dörgés. – Sokszor emlegettelek a dokinak, azt mondja, már csak abból is, amit tőlem hallott rólad, úgy gondolja, be kell vennünk a társaságba. – A hatás kedvéért kivárt, de mert továbbra is csak egy értetlenségtől elbizonytalanodott tekintettel szembesült, a konkrétumra tért. – Mi vagyunk a SOMATÖNK. Jó név, mi? Jó semleges. Na, ezt bogozza ki akárki, ha tudja! – És mert nyilvánvaló volt, hogy mérnököcskénknek ez akkor sem sikerülne, ha nagyon akarná, úgy érezte, ezzel is alkalma terem a beavatására: elárulta neki. – A Sorsfordító Magyar Történelmi Napokért Közösség. Valamennyi, a mi nemzetünk történelmében fontos napról megemlékezünk, és méltón megünnepeljük. Koccintunk arra, hogy ez a tudat mélyen belénk vésődjön, és soha ki ne törölődjön belőlünk, hogy alkalom adtán legyen, amit továbbadjunk. Úgy gondoljuk, ha a jelenlegi viszonyokat figyelembe vesszük, már maga a pusztaság is elég hősiességet feltételez.

Mérnököcskénk fejében a Zsiga által kihangsúlyozott, méltó megünnepelésekkel kapcsolatos utolsó benyomások emlékei valóságos zaggyá kaptak az amúgy is bizonytalan talajra leülepedett történelmi ismereteit, így aztán kénytelen volt megpróbálni, hogy ebből az átláthatatlan, zavaros elegyből kihalássa azokat a sorsfordító történelmi napokat, amelyek a nevezett alkalmakkor ürügyként szolgáltak néhány férfias léleknek a fennkölt kiteljesedésére, amelyet az események másnapján az ő derék főnökén tapasztalt. Próbálkozása, kellő felkészültsége hiányában, természetesen nem járt sikerrel, ezért kérdően nézett az őt valamiféle, a regnáló rendszerrel szemben, néma ellenállásba beszervezni szándékozó mérnök kollégára, az pedig volt annyira figyelmes vele szemben, hogy elérte dilemmáját, amely nyilván magukkal az eseményekkel kapcsolatos: – Ha arra gondolsz, amire én, akkor január 22-én a Kölcsey költötte Himnusz születésnapjára, február 9-én a voronyezsi katasztrófára emlékeztünk. Ma pedig, ha nem tudnád, éppen százharminc éve, hogy a magyar nemzet meghirdette a maga nagy forradalmát. Kiváló alkalom, hogy egy kis lélekkúra keretében velünk együtt átérezd, kik vagyunk, és miért vagyunk éppen azok, akik vagyunk. Hogy igazán magyarnak érezd magad!

Mérnököcskénk a kimerítő magyarázat ellenére sem pontosan értette, miért kellene neki március 15-én különkülön átéreznie, hogy oda tartozik, ahova, és nem máshova, ami egyértelmű és nyilvánvaló, de úgy vélte, nem illene kommentálnia, ha már ekkora megtiszteltetés érte, hogy maga dr. Kun Mihály Tibor találta őt méltónak belépni e nemes és bizonyára válogatott társaságba. Azon sem kellett sokat töprengenie, hogy mindez miért éppen Kun doktortól függött, mert szinte azonnal választ kapott.

– Utóvégre büszke lehetsz, hogy maga az elnök úr vetette fel a befogadásodat. Fogalmad nincs, milyen beleváló fickó, azon túl, hogy mekkora tudást birtokol. Nemcsak az orvosi hivatását illetően. Minden szempontból. Ha hallanád, hogy vágja a magyar történelmet. Királyok, események, időpontok. És az irodalmat is. – És, mert mérnököcskénk arcára kiült az őszinte csodálat, vagy valami ahhoz hasonló, a beavatottak titokzatosságával folytatta: – Majd te is meggyőződhetsz róla. Tudtad-e te azt például, hogy a magyar nyelvben nemcsak az igéket, a főneveket is ragozni lehet? – S mert hallgatójából a kérdés ismét valami csodálkozásfélét váltott ki, ebbe a viszonyulásba kapaszkodva azonnal le is csapott rá. – Megdőbbentő, mi?! Hát ő erre is képes! A saját keresztnévét is ragozni tudja: Énhály Tebor, Tehály Óbor, Óhály Mibor, Mihály Tibor. – Hosszas és harsány nevetés, a vele járó, élvezeteli asztalcsapkodás után az őszinte csodálat kifakadása: – Hát nem fantasztikus, hogy milyen szellemes?! És ez még semmi. Igazi jó vezérként bárkit képes az asztal alá inni.

Hogy bárkit, arról mérnököcskénk a kijelentés pillanatában nem volt meggyőződve, de hogy Zsigát igen, arról már az előző alkalmakkor megbizonyosodott.

A csodálatos magyar múlt valamennyi sorsfordító történelmi napját megünneplő társaság nagyszerű elnökének személyiségéről megfestett kép mégsem csábította feltételek nélkül. Mély elkötelezettség-tudata ellenére is kétségei támadtak, hogy elfogadja-e a meghívást. Nem kereste magában az okot, hogy miért a pillanatnyi tétovázása, mert kétsége eleve sokrétűnek tűnt. Maradt hát a visszafogott lelkesedésnél, gondolkodási időt kérve, mint ahogyan az elmúlt évek során többször is, valahányszor az ő jövődöbéli párttagsága vetődött fel az illetékeseknél. Sejtette, hogy, mint ahogyan annak idején – az esetleges megtagadásból fakadó, a szakmai előrehaladást és az életfeltételek jobbítását illető, nyilvánvaló kilátástalanság miatt – oda, valamilyen módon ide is tartoznia kell, persze nem ugyanúgy, a kétes élethelyzet szülte kényszerből, hanem egészen más, főleg érzelmi megfontolásból, mégis tétovázott, hogy azonnal igent mondjon. Nem az értelmetlenül kihívó magyarkodással járó esetleges számonkérés riasztotta el, noha az éppen uralkodó viszonyok között az akár végzetes is lehet, hanem az a közben a semmiből váratlanul felötlő, jó három évvel előbbi jelenet, amikor Kun doktor úr még körzeti orvosként dolgozott a patakparti rendelőben, ahova területileg tartoztak, s ők bejelentkeztek nála az asszonykájával, akinek szörnyű alhasi fájdalmai voltak, csakhogy ezt a doktor úr a vizsgálat során kétségbe vonta, arra gyanakodván, hogy a téli ünnepek előtt sikeresen meg-

játssza magát holmi táppénzes szabadnapokért, s csak akkor vette komolyan, írt ki gyógyszereket és javasolta ágybeli pihenésre, amikor a sok itt-ott hasnyomkodást követően, távozásukkor a szegényke beleájult a heveny hólyaggyulladás okozta nagy fájdalomba.

– Te tisztára hülye vagy, ember! – adott hangot azonnal Zsiga a felháborodásának. – Mi az, hogy gondolkodási idő? Magyar vagy te, vagy mi vagy? Azt gondolod, akárkinek tenne a doki egy ilyen ajánlatot? Ha nem elég megtisztelő számodra, hogy közénk tartozhatsz, mehetsz a búsba.

Mégsem a megvetéssel felérő megrovás készítette arra döntésre, hogy végül igent mondjon. Egyszerűen kíváncsi lett, milyen manapság, az adott körülmények között, egy ilyen titkos társaság. Más programjai voltak aznap délutánra, egyebek között a számára rendkívüli élvezetet nyújtó, ezért kihagyhatatlan fociedzés, mégis megígérte, hogy éppen csak hazaszalad, s szól, hogy halaszthatatlan elfoglaltsága adódott a gyárban, aztán négy órára visszajön az esemény színhelyére, a vasút melletti kis bútorgyár külső épületének egyik eldugottabb sarkában működő orvosi rendelőbe.

Vele együtt tizenketten gyűltek össze. Akár az utolsó vacsora későbbi apostolai. Csak éppen nem mindannyian az asztal egyik oldalán helyezkedtek el, hanem körbeülték azt. Pedig, amint az nemsokára kiderült, a tizenharmadik, a megváltó is hamarosan, bár viszonylag rövid időre, részese lett az eseménynek, a megidézett Kossuth Apánk képében.

Maga az ünnepi ceremónia hamar lezajlott. Nyitásként, az elnök javaslatára, közfelkiáltással befogadták mérnököcskénket a társaságba, amit nem követett barátságos vállveregetés, meleg kézfogás, mert Kun doktor, a tudomásulvételt követően, pontosabban rögtön ezután, az ünnepinek szánt hangulatot megillető pátozzsal elszavalta a *Talpra magyar!-t*, felolvasta a *Mit akar a magyar nemzet* valamennyi pontját, ezt követően néhány szóban hangsúlyozva, hogy a jövőt tekintve milyen jelentőséggel bír mindenkor az élők tudatában tartani a nemzet történelmének eme, talán legfontosabb sorsfordító napját, megköszönve a tagságnak – öt bútorgyári, négy konzervgyári és immár két téglagyári – azt a fáradhatatlan kitartást, amelyről, ennek érdekében, immár jó ideje tanúbizonyságot tesznek, bátran dacolva az éppen regnáló rendszer ilyen irányú, tudatosan romboló ellencselekedeteivel és bosszúálló szándékával. Aztán, mint ahogyan az a kegyet osztókhöz illik, saját kezűleg töltötte meg majdnem színültig a tagok meg a maga öblös pálinkáspoharát, miután az asztal közepén álló, tizenkét, literes, sötétzöld ásványvizes üveg egyikének az általa szakértelemmel kihúzott dugója jókorát cuppant, majd az egykori idők romantikus elszántságához illő szenve-

déllyel kérte mindnyájukat, ürítsék fenéig poharaikat a társaság nemes céljaira, a lelket megtartó magyarságukra.

Mérvőköcskénk még akkor is csak méregette a saját pohara tartalmát, amikor a többiek már egy húzásra kiitták, majd visszatették az asztalra a magukét. Jó féldecinyire saccolta a gyomrába leküldendő tömény alkoholt, amelynek egyből befogadására nem tartotta képesnek magát. Nem azért, mert kimondottan utálta volna az alkoholos italokat, hanem mert nem igazán rajongott az ilyenfajta, a torkát nyomorító nyers és kemény valóságért, így hát először beleszagolt, majd éppen csak belekortyolt a gyöngykarimájú, átlátszó folyadékba. Szembetűnő visszafogottságával azonnal kiváltotta az elnök nemtetszését, aki kihangsúlyozta, hogy a tagságnak a társaság minden erőfeszítésében egyenlő módon kell kivennie a részét, ez alól nincs felmentés, ami azonnali számításra készítette mérvőköcskénket, hogy a tizenkét liter az fejenként kereken egyet jelent, amire az sem hozott megnyugvást, hogy figyelmetlen volt az üvegek dugóját illetően, mert, amint nemsokára kiderült, csak hatnak a tartalmára kell összpontosítani, a másik hat, a fémkupakos eredeti gödemesterházi szénsavas ásványvíz. Miután erre rájött, inkább abból töltögetett magának a nagyobbik poharába. Már nyolc óra felé járt, amikor feleszmélt, hogy menni kellene, tele volt a feje a mások hőzöngéseivel, amelyeket, bár sokat közülük kiselejtezett, igyekezett úgy elraktározni, hogy ne foglaljanak sok helyet a tudatában, de még így is túltelítődött, s ez a telítettség-érzet az egész testén eluralkodott, talán ez is oka lehetett, hogy a pálinkás poharából nem sikerült még az első töltetet sem teljesen magába ürítenie, pedig Kun doktor az első egy-két órában mindig egyre megrovóan figyelmeztette a kötelezettségére, és szerencsájének könyvelte el, hogy egy idő után benne is lankadt az összpontosítás, képlékenyebbé lazult a gőgnek is felfogható addigi tartása.

Utólag, mindent összevetve, úgy vélte, a versenyivásztól eltekintve derékasan helyt állt a társasági beavatásán, az egész összejövetel idején bele tudott olvadni a hangulatba, és külön érdemének tekinthető, hogy – majdnem útba esvén – hazafelé menet a tömbházlakásuk ajtajáig támogatta a délután végére tejföl állagúvá hígult Fancsali Zsigát, ezáltal – az egyik alaptagot segítve heveny bajában – téve bizonyosságát megbízhatóságának és elkötelezettségének, amint azt Kun doktor elválásuk előtt, mindenki füle hallatára, neki szánt dicséretként megjegyezte.

Igazából nem tartotta fontosnak elérzékenyülni az elnök úr méltatását követően, mert bár a megbízhatóságát senkinek nem engedte volna kétségbe vonni, az elkötelezettségét illetően felfedezett magában némi fenntar-

tást mindazzal kapcsolatban, aminek részese lett. Túl soknak és túlon túl egyértelműnek találta ugyanis, amit az adott viszonyok, az általános körülmények között, az ivászat bevezetőjeként a társaság tagjai megengedtek maguknak és egymásnak magyarság-ügyben. Jártában-keltében, tevés-vevése, de még a viszonylag ritka tétlensége közepette is elég ideje és lehetősége adódott meggyőződni, hogy sem a tágabb, sem a szűkebb környezetben, amelynek mindannyian, tehát ő is elkerülhetetlenül részese, semmi nem történik véletlenül, és főleg nem ellenőrizetlenül. Meg is telepedett benne emiatt késő estére az aggodalomnak és a gondterhességnek egy párányi magva, s a találkozó másnapjának reggelére már ki is csírázott annyira, hogy igazolja az életképességét. E magát bontogató csíra üzte-hajtotta, hogy lelkének-tudatának eme kétségeit a lehető legbarátibb, legsorstársibb hangon szóvá tegye.

Amikor Fancsali Zsiga reggel, az előző délután szellemi és testi szenvedéseitől kábán, közvetlenül az Ölyvessy-féle eligazítás után, vele szemben ülve álomra hajtotta a fejét a Sajnár Pista által éppen árván hagyott asztalra, még nem találta elérkezettnek és megfelelőnek a pillanatot, hogy rákérdezzen. De egész délelőtt leste, hogy mikor tér magához, percenként odakapta a fejét, alig várta, hogy a szokott, néhány órás nyálcsorgató hortyogása után valamennyire helyrepattanjon a macskajajból, és végre neki-szegezhesse a kérdést: ő és Kun doktor tudják-e, ki a csapatban a megbízott szem és fül, és ha igen, ha nem, honnan ered a társaságnak ez a személyes jövőket romboló, értelmetlen vakmerősége. De amikor látta azt az ocsúdás utáni, még mindig a túl híg köttes tésztahoz hasonló, szétfolyó arcot, a bódultságtól tétova tekintetet, mégsem tette. Úgy gondolta, értelmetlen volna megbolygatni az éppen pihenő lélek nyugalmát, neki amúgy sem lehet oka az aggodalomra, rajta, az elhangzottak elhallgatásán kívül, senki semmilyen ürüggyel nem találhat fogást, a többiek pedig, régi tagok lévén, bizonyára tudják, mit miért tesznek. Így aztán sikerült, ha nem is már aznap, viszonylag rövid idő alatt napirendre térnie ama rendhagyó délután fölött, megmaradnia a vállalat mindenkor használható alkalmazottjának és a közvetlen főnöke szolgálatkész beosztottjának. Mert az embernek mindig és minden körülmények között tudnia kell, meddig mehet el a kíváncsiságban ahhoz, hogy magának és önmaga által a hozzá legközelebb állóknak ne ártson. Ami pedig a következő, a magyarság szempontjából fontos, július végi augusztusi meg a további nagy, sorsdöntő történelmi évfordulókat – segesvári csata, mohácsi vész, akasztott tábornokok stb. – illeti, addig van még néhány hónap, bizonyára elegendő idő ahhoz, hogy kiderüljön mindaz, aminek előbb-utóbb ki kell derülnie.

FÜGGÖNY LE

Kicserepedett testtel, hőállón, hangszigetelve,
hogy már apád-anyád fekete évtizedek alól,
a láthatár mögül, visszhangok ismétlődéseiben
sem éríthet meg, szólhat hozzád, hamis hangszálakon
játszik egy jelmezes szimfóniát viaszábrázatod,
kezedben logarléc helyett jogar, luxusszállód meg
rácsos ablakú, szigorított templom, Atyád börtönőr.

Járókeret a ház fala, támpont balra a második
utca, míg hazaérsz, levetkőzöl, aztán jobbra el,
tudatalattid útvesztőjében mit sem ér a kérdés,
búd-bajod ebben az istenközeli állapotban
időben pontot tesz hangsúlytalan sirámod végére,
hogy nem revüszínház a hátsó szoba, hogy drámai
az összes felvonás, arról nem a ruhatáros tehet.

E paródiában önként vállaltál napot vagy holdat,
sosem tudod meg, hány csillag hull a díszletek mögött,
azonosítatlan arcod, egykedvű, üres kútszemed
megérdemelne egy hosszú eposzt, egy elégiát,
bármit, ami vízcsepp a sivatagban, sziklában kenyér,
de mert az ősök könyvéből iskolakerülőként
hiányzol, éltanulóké lesz a vastaps, a színre fel!

VERZIÓK BŰNBÁNATRA

Eljátszadoztam sok ezer gondolattal,
terített asztal a kezdet,
Lucullus, Bacchus, Szodoma,
vérben pácolt hús vagyok, semmi több.

A szóval viszont rohadtul megjártam,
továbbadott rajtam néhány garasért,
szolgája lettem az útvesztőben,
hallod-e, szélhámos Ariadné?

A cselekedettel úgy-ahogy
megértjük egymást, összedolgozunk,
talán vizsga-... vagy próbamunka.
Majd csak alkalmaz az Öreg valahol.

A mulasztás száraz kenyér,
csámcsogj el inkább a gondolaton,
kóvályogj a szó labirintusában,
cselekedj úgy, ahogy senki más.

NE FÉLJ

Ne tarts tőlem tisztos távolságot,
csak nyikorog az ajtó,
felsír, nyekereg, mert megöregedett,
de ne félj, be nem csapódik.

Második, talán harmadik hete
hogy megláttalak, azóta
ugyanabban a neglizsében, sőt, nélküle
csavarogsz együtt az angyalokkal.

Odasuhint néha a tisztesség, ugye?
Minden, ami elvárt, amiről
nem ajánlatos néhány szót váltani,
a bálba sem vagy már bejáratos.

Ha jól tudom, egyszer említettem,
mennyire tiszta lehet
az, akinek szajha-sors jutott,
s a vére sem a templomba hajtja.

Hát ne rettegj, ne hidd el senkinek,
hogy forró, hogy éjfekete
a szurok, és hogy az égési sebek
örökkéiglen kísértenek.

A pokol állítólag egy másik égövön
működésbe hozott,
adófizető mennyország, ne félj,
az ajtó be nem csapódik.

ISTENKERESŐ

Hogy lesz-e legalább
egy hiteles audiencia,
nyom-e majd a latban
a város tanúvallomása,
hűségéről, honvágyról,
arról, amin se javítani,
se rontani nem lehet?

Hogy lesz-e súlya
a pogány frázisoknak,
felment-e vagy legalább
könnyebbé bűvöli
a test ólomszerkezetét,
talpak alatt a föld szorításán
hajlandó lesz-e lazítani?

Hogy király lesz-e
szövevényekben,
hogyan hetykén hordja-e a koldus
mosatlan göncét,
kezébe kenyér, kehely vagy kapa
lesz-e, földtől az égig
ér-e a telke, vagy éppen
ő maga a templom egere,

csak számtalan újabb
megkérdőjelezett bölcselet,
tisztázatlan tézis
a megmondhatója.

ÓLOMKATONÁK

Egy kis fronton,
egy kis tűzvonalban
lódózték egymást az ólomkatonák.
Jobb lenne szedelőzködni – szóltam,
amikor a nehézfémeket illetően
elfajultak a dolgok.

Nem mintha zavart volna
a háború – mindennek saját ideje van.
De ha itt mind beleolvadunk
nappalba, éjszakába,
végül egymásba is,
akkor egy túlsúlyos kiegyezés
előbb-utóbb felzabálja a békét.

KÖLTÖZNI KELL

Víz tükréről fel-felszökkenő lapos kavics, halak csendjében
a belenyugvás vetett nyugalma, Isten zaklatott kérdőjelei,
a környék, a láthatár ritmuszavarában megtépdesezt
lélegzetvétel, mint a világegyetem búcsúleveléhez
mellékelt testamentum, a játékeremből járda
szegletére kenyszerült, hajlongó hajléktalan nyers
alázata, nincstelen, hideg csók - carpe diem a holnap,
újracímkezett, előre csomagolt hús a mélyhűtőben.

Amit csak vásznon, papíron ecset, golyóstoll
hozhat világra, belepusztul az új rendezésbe,
a forgatókönyvek körhintaként kapcsolnak át egyre
merészebb vágótára, a föld mintha nem érné tetten az elkövetőt,
hasadó magvában cementbe öntött rádióhullámok,
futószalagon összeszerelt életek, elmúlások,
a szív konok és földi, lázongó szinkópáiban
kétkedés, vénák, hajszálerek kódolt üzenete,
fel-felröppennek, szállni tanulnak mind, költözni kell,
a tó elnyeli a kavicsot, őszbe sárgul a levegő.

KÉSÉLEN

Késélen, folyton úgy,
hadd ne kérkedjenek a stigmák,
a sebhelyek is csak visszafogottan,
mintha a kulisszák mögül...
volt már elég
harsány kötélzáncos,
felhangosított ovációk,
pálmaágak, babérkoszorúk
és minden, ami komédiást ellik.

Kés, balta, fűrész,
alatta-mögötte tucatnyi zenebohóc,
megkérdőjelezett horizontok,
a kontinuitás csonka teste.
Reggelente elbiceg a sérült,
hazáig sántikál,
ha akad még néhány nyitott kapu,
ha elgördül a szikla és
felmentést nyernek a tékozló Jézusok.

SÉTATÉR

Kányádi András

A VÉGES VÉGTELEN. NABOKOV ÉS BORGES SAKKSZONETTJEI

Tíz évvel ezelőtt írtam a *Korunk*nak egy tanulmányt Borges és Nabokov sakklovaíróiról. Most a költészetet kedvelő *Látó* került célkeresztbe, s a változatosság kedvéért fordított sorrendben – esszé-revanshoz illően – szerepel a költőként, ráadásul egy különleges műfaj művelőjeként is izgalmas páros. Nabokov három, Borges két sakksonettet írt, mindkét esetben összefüggő ciklusról van szó, így kénytelen vagyok a fordítások ódiumát magamra vállalni.

Nabokov sakksonett-trilógiája 1924. november 30-án jelent meg a *Ruly* nevet viselő, berlini orosz emigráns-lap vasárnapi mellékletében. A vers letkezési dátuma történelmi aktualizálást sejtet, valós sakkjátszma kinyomozására bátorítja az olvasót. Abban az évben a legemlékezetesebb sakkverseny a tavaszi, New Yorkban rendezett turné volt, mely kisebbfajta szenzációval zárult: a regnáló és a leendő világbajnokot megelőzte a volt világbajnok. Ráadásul a pódiumon ugyanaz a három versenyző végzett, mint tíz évvel korábban a rangos szentpétervári versenyen, s a végső sorrend sem változott: Lasker, Capablanca, Aljehin, azaz a német, a kubai és a szovjet nagymester nevezetes triársa. A sakk iránt rajongó orosz szerző feltételezhetően Berlinből is figyelemmel követte az eseményeket, regényírói kibontakozása előtt pedig gyakran áldozott a költészet oltárán.

I

*A bástya jambusokban mendegél,
A futó anapesztusokkal lohol.
Tánc és elme játéka a sakk. Pokol
Füstje kereng a kávéház egén.*

*Duser és Philidor csataterén
Most bozontos szemöldökű, bős szpanyol
meg egy árgus tekintetű gnóm honol:
cvikkere csillog eres kézfejen.*

*Jambus-léptekkel csörtet hát a bamba
bástya. Megint kis töprengés. „Caramba,
Add meg magad!” A gnóm pedig kívár,*

*Sárgás körmével egy bábut megragad,
És feláldozván a mihaszna futárt,
Négy lépésben bűbajos mattot ad.*

A nyitány helyszíne az emigráns-lét és a sakkozók egyaránt meghatározó tere: a kávéház. Persze nem akármilyen kávéházzal van szó: a párizsi Café de la Régence az irodalomkedvelők számára Diderot *Rameau unokaöccséből* ismerős, és az egyik legpatinásabb európai sakk-központnak számított. Ide járt Rousseau kottát másolni, Robespierre kivégzést eltervezni, sőt Benjamin Franklin is (villám)látogatta. A zsúfolt helyiség kénes kigőzölgése pokoli előjel, s az itt zajló játszma, a szerzői hang kibicelése kíséretében, a természetfölöttit súrolja. Bulgakov ugyan nem fogott még hozzá a *Mester és Margarita* megírásához, de a nyugtalanító, sárgás (az eredetiben: *jódszín*) körmű, cvikkeres gnóm kissé Korovjov előfutára. Referenciális olvasatban pedig mintha Lasker alakját idézné, a csökkent német zsenit, aki remek kombinációval regulázza meg a magabiztos, nagyhangú „spanyolt”, azaz Capablancát. Az efféle értelmezés persze nem kockázatmentes, hiszen például Duser (oroszul: *Djuszer*) nevű játékosról nem tud a sakkirodalom. Talán Philidor tanítómesterét, François Antoine de Kermur, *Sire de Légalt* rejti a kifordított név, a tizennyolcadik század neves sakkozóját, aki szintén a Régence-ban brillírozott, és akit Diderot műve – a „subtil” Philidor partnereként emlegetve – „Légal le profond”-nak nevez. Még valószínűbb, hogy a gnómhoz hasonlóan az irodalmi képzelet szülöttjét tisztelhetjük benne.

A vers központi gondolata a játék sajátos meghatározása: félig tánc, félig számítás (*razcsety*), vagyis a könnyed mozgás művészete éppúgy hozzátartozik a sakkhhoz, mint az értelmet igénylő matematika. A felütés (megnyitás?) verstani paradoxon: a bástya menete jambusokat, a futóé anapesztust idéz, ami eléggé meglepő, mivel a bástya (oroszul: *ladja*, azaz hajó) mozgása nehezen rokonítható a jambikus versláb könnyed szökdelésével, s a fu-

tó képze (oroszul: *szlon*, azaz elefánt) sem feltétlenül a lebegést juttatja eszükbe. De Nabokov verszenéje felülírja a névhez társított látványt, Philidor szerepeltetése pedig szintén a tánc-jelleget erősíti, hiszen előbbi nemcsak századának legjelentősebb sakkozója, hanem elismert menüettszerző is volt. Diderot irodalmi öröksége – az intertextus nyoma – föl-földereng.

A tercettekben szereplő végjáték valójában Nabokov szenvedélyéhez, a sakkeladványhoz kötődik. A szerző a berlini lapnak ugyanabban a számában – csak épp a sakkrovatban – Szirin álneven sakkeladványt is közölt, melynek kulcsa a gyalog váratlan mozgatásában rejlik. Évekkel később pedig az *Adomány* című regényében váratlan hasonlattal rukkolt elő: sakkeladvány és sakkeladvány úgy különbözik egymástól, mint az újságírás és a szonettírás, s a feladvány kiötlése már jóval a táblán való szereplés előtt elkezdődik. A szonett szigorú szerkezetét a feladványhoz hasonlóan előre meg kell tervezni: a német földön írt sakkeltrilógia nem más, mint a költő játékos, körmönfont elmetornája.

II

*Izgága rímet, kecses táncosnöket
kíván a sakkeladvány: figyeld hét
világos, három sötét küzdelmét,
a fénylő és a borongós mezőket.*

*Sötét vezért lovak gyűrűje győzhet,
Gyantamód ölt gyalog éjszín kelmét,
Szolga, király reméli kegyelmét,
Vértjük, koronájuk dicsér vésőket.*

*Csillaglétű vezér cselszövése
a csábítóan kockás ösvenyen
már minden gondolatot homályba von.*

*De a rím tündére eltökélten
a sakkasztán ragyogva megjelen,
és a piruettje leheletfinom.*

ben a szonettben is. Az éjféli palotaforradalomba csöppenünk, a cár és a szolgák a csata kimenetele miatt aggódnak, a gyalogság előretört, a lovaság bekerítette az ármányos vezért, aki váratlan húzással próbálkozik, ám a (vörös) csillag fenyegető árnyéka vetül mindenre. A nyomasztó történelmi allegória kétségtelenül személyes háttérű, de maga a *sakkfeladvány* világos és sötét küzdelméről szól, mégpedig arról, amelyet Szirin mester vázolt fel a már említett sakkrovatban. A felszólító mód jelenléte viszont rejtélyes: kinek szólhat az utasítás? Önmegszólító versről volna szó? Az sem világos, hány lépés kell a matthoz.

Történelem és sakkfeladvány referencialitását a költészet játékosága hivatott feloldani. A „súlyos” elme kombinációit a „könnyed” tánc ritmusa ellenpontozza, ahogy a csillag alakban közlekedő vezér (királynő) ffordorlatait is az utolsó tercettben felbukkanó, elszánt tündér lebegő mozgása hatástalanítja. A rím tündére az ötletes lépéseket kívánó sakkfeladvány szerkesztésével párhuzamosan haladó, eleven rímekeket igénylő szonettírás folyamatát érzékelteti, vagyis feladvány a feladványban, mely ráadásul a sakkjáték különleges válfaját, a tündérsakkot (és itt már az angolos szerző villan, a „fairy chess” rajongója) hívja segítségül. A tündérsakkban nem ellenféllel kell megküzdeni, hanem sajátos lépésszabályok alapján alkotott feladvány megfejtése a tét; Nabokov később a *Gyér világ*ban aknázza ki ennek számtalan lehetőségét. Sakkfeladvány és szonett a kombinatorika magasiskoláját feltételezik, olyan művészi kihívást, mely az alkotótól – ahogy a szerző verseket és feladványokat tömörít, *Poems and problems* című kötetéből kiderül – „eredetiséget, találékonyt, tudatosságot, harmóniát, összetettséget és ragyogó hamisságot” (angolul: *splendid insincerity*) követel.

III

*Nem lett szabályszerű a sakkszonettem,
bár nem szunnyadt csalogány a nyárfán –
Rendezgetvén gyalogot és bástyát,
Pirkadatig feladványt szerkesztettem.*

*Megfejtését a versembe rejtettem:
éjszakánk, sikolyaid világát,
ág sötétjét, hullócsillag árját,
költői tudással felvértéztem.*

*Úgy gondolom, spanyolom, Philidor
s a gnóm – az összejátszó és komor
figuráknak csipkebirodalmában –*

*mindent látnak: hogy árad a holdfény,
hogy szenvedélyes szerelmem kész tény,
hogy sakktáblán szonettet komponáltam.*

Az összegző vers leleplező jellegű, fény derül a megszólítottira, a vers az első személy következtében személyessé válik, ráadásul intertextuális játékkal egészül ki: egy nagyszerű Paszternak-vers szövődik tovább. A csalogány és a nyárfa a néhány évvel idősebb honfitárs *Marburg* című, németországi emléket megörökítő költeményének két utolsó strófájában szerepel. Ebben a versben a házassági ajánlatával visszautasított, álmatlanságban szenvedő és kellőképpen zaklatott költő az éjszakával folytat különös sakkjátszmát, ahol az ellenfél seregében a nyárfa a király, a csalogány pedig a vezér, azaz a királynő; mielőtt a madarat megfoghatná, az éjszaka bemattolja. Nabokov egyes szám első személye azonban nem a kudarc hangján szól, mint a kikoszorózott orosz költőtársé: a sakktáblán kifejezetten szerelme (alakjában későbbi felesége, a sakkot szintén kedvelő Vera sejlik fel) figyelmébe ajánlja, akinek kellemes társaságában töltötte a sikolyokkal fűszerezett, holdvilágos éjszakát, a szóképek alapján korántsem eredménytelenül. Szerelmi sikerélmény mellett költői magabiztosság árad a sorokból, mely az intellektuális fölény érzetével párosul, hiszen minden kitűzött feladattal sikerült megbirkózni.

Ennek fényében válik érthetővé az utolsó tercettek metalepszise: az első szonettben szereplő figurák – a teremtett világ bábuja – kísérik figyelemmel a (hamisan?) szenvedélyes költő kettős vívódását, a sakktábla és a vers születését. A sakktábla koreografált tere a verses papírlap játékos telítődésével mutat rokonságot, s a mértani forma dicséretét zengi, de az is kiviláglik, hogy a szerző maradandó műalkotást tett le az asztalra. Maga a szonettciklus pedig negyvenkét soros, nagyszabású, bravúros metavers, ugyanakkor az olvasónak szánt háromlépéses feladvány is, apró mintás textília. Szövevényes és ravasz, mint a matthoz vezető kombináció megfejtése, karcsú és légies, mint a rím táncos lábú tündére.

Borges 1960-ban, az *El hacedor* (A teremtő) című, novellákat, verseket és esszéket tartalmazó vegyes kötetében jelentette meg két sakkszonettjét. Ikerszonettekről van szó, egymás tükörképeiről, s a borgesi univerzum egyik állandó témájának, a végtelennek a variációi. A párbeszédben álló szonettekben az örökkévalóság mérkőzik meg a determináltsággal, ám a tér és az idő koordinátái mentén – ahogy az argentin mesternél megszokhattuk – a kettő egymásba játszik, a sakkjáték eredendően háborús jellegét hangsúlyozva.

I

*Komor szegletükben a játszótársak
lassú bábukat terelnek. A tábla
szigorú sakk-terébe összezárva
virradatig két szín feszül egymásnak.*

*A formákból delejes erő árad:
fürge huszár és homéroszi bástya,
rejtőzködő király, fegyveres párja,
rézsútos futó, s gyalog, mely kitámad.*

*A játékosok eltűnnek egy szálig,
Porhüvelyük az időben szétmállik,
A rítus állandó csak, el nem vásik.*

*Keleten gyúlt lángra e gyilkos viszály,
A nagy Földgolyót is elborítja már,
S e játszma végtelen, akár a másik.*

Először a játékosok behatárolt tere jelenik meg, majd az összecsapás véges, bár némiképp elhúzódó ideje, az ádáz küzdelem kronotoposza. Ezt követi a sakkfigurák lényeglátó lajstroma: Borges egyetlen, tömör jelzővel érzékelteti a bábuk mozgásterét, illetve az abból fakadó antropomorfizált sajátosságot: a ló könnyed ugrását (spanyolul: *ligeró caballo*), a bástya eposzba illő defenzív robusztusságát (*torre homérica*), a hátsó sorban megbúvó király végességét (*rey postrero*), a királynő pusztító lényét (*reyna armada*), a futó átlós közlekedését (*obliquo alfil*), valamint a gyalogok nyomulását (*peones agresores*).

A két tercett viszont magára a játékra koncentrál, s a tér és az idő útjelzőit fordított sorrendben konfigurálja. Az első az élet mulandóságával állítja szembe a magasabb rendű, állandó rítust, a második pedig a játék eredetét (latinosan: *origóját*) határozza meg, mielőtt lokalizálhatatlanságát és végtelenségét hangsúlyozná. Az indiai eredetű sakkjáték a háború figuratív, miniatűr ábrázolása, s ebből fakadóan az egyetemes erőszak megnyilvánulásának terepe – márpedig ez a „másik” soha nem fog megszűnni, míg a világ világ. A sakk tehát egy eszme tökéletes kifejezésmódja, az erőszak univerzális és regenerálható nyelveként működik; utóbbit alighanem már Saussure megsejtette.

II

*Cingár király, dőre futó és vérmes
királynő, blőd bástya, furfangos gyalog
fekete-fehér mezőben andalog,
s a csatatéren ütközetük véres.*

*Nem tudják, hogy a játékos erélyes
kezetől függ sorsuk, a balgatagok
nem tudják, mily kíméletlen vasmarok
szorítja létük, akaratuk véges.*

*Ám a játékos másik tábla foglya
(ahogy Omar bölcs tanítása zsongja)
éjek s nappalok pepita pászmáján.*

*Bábut játékos, játékos Istentől,
De Istent mögött milyen Istent trónol
por, idő, álm, haldoklás játszmáján?*

A szonett-tükörben ismét megfordul a sorrend: a második szonett első kvartettje szól a figurákról, csak utána következik a játékos szigorú alakja, a tercettek pedig újra a végtelen variációi. Az előző vershez hasonlóan leltár készül, nem elhanyagolható különbség viszont a felerősödő ironia, mely a lépések szabályaiból fakadó emberi tulajdonságokat karikírozza: a futó dőreségét (*sesgo*), a bástya bornírtságát (*directa*), a királynő vérengző természetét (*encarnizada*), a gyalog oldalazó furfangját (*ladino*). A legfontosabb

figura, a király – talán tulajdon gyarlósága jeléül – elvékonyodik (*tenue rey*), a lovak pedig teljesen eltűnnek, miközben a véres ütközet megőrzi a játék háborús jellegét. Groteszki figurákról van tehát szó, a kíméletlen játékos felbukkanásával pedig a végesség és a kiszolgáltatottság nyugtalanító gondolata fogalmazódik meg: a szabad akarat illúzió, mindent föntről irányítanak.

A tercettekben fontos intertextussal bővül a szöveg. Omar Khayyam híres négyesora bukkan fel, amely a felsőbb hatalom által mozgatott ember életét az éjszakák és nappalok fekete-fehér sakktábláján képzelel el, ráadásul minden bábú a dobozban végzi. Borges (ahogy Szabó Lőrinc is: „gyönge bábok vagyunk, s Ő tologat / ide-oda az óriási sakk/éj s nap kockáin”) nyilván a perzsa költő angol nyelvű félrefordítását olvasta, az eredetiben ugyanis nincs szó sakktábláról, csupán játékról és dobozról. A lehangoló végesség mögött viszont ott rejlik a nem kevésbé aggasztó, borgesi végtelen lehetősége, a Teremtőn túli Teremtő léte, az emberi ésszel felfoghatatlan öntükrözések láncolata. A vers zárlatában visszakanyarodunk a végesség gondolatához: tér és idő szűk korlátai között mozog a hasonmását megálmódó ember, por és haldoklás az osztályrésze. A végső felsorolás ugyanakkor a sakkjáték keleti eredetére, minden dolgok kezdetére is visszautal: Indiában a sakkot (a *csaturangát*) négyesben játszották, s a színes, egyenként nyolc bábút felsorakoztató hadseregek (a tisztek közül csak a vezér/királynő figurája hiányzott) a világot felépítő őselemeket jelképezték. Borges az eredeti játékból – a lét gyarlóságának emblémájaként – csak a fekete földet szimbolizáló sereget tartja meg, három további armádiája életműve kedvenc témáinak zászlaja alá gyülekezik, az általa elképzelt végtelen négyes játszma pedig történelmi koron és valóságon túl, az örökkévalóság sakktábláján zajlik.

Zárszóként valami hangzatosat. A sakkszonett költők számára csábító kihívása abban rejlik, hogy a véges számú (tizennégy sor), többé-kevésbé szigorú szabályoknak alávetett (kvartettek ölelkező rímei, tízes vagy tizenegyes szótagszám, jambusos lejtés, tercettek gondolati váltása) forma végtelen kombinációs lehetőségre kínál alkalmat. Nabokov, aki ráadásul profi sakkozó, többlépcsős feladványnak tekinti a szonettírást, melynek megfejtését az olvasó találmányára bízta. Az orosz sakkszonettekben a történelmi és irodalmi rétegzettség mellett a személyesség és a játékoság is fontos szerepet játszik, de a zenei aspektus szintén figyelemre méltó: végső soron belső rímekben bővelkedő, háromnegyedes ütemű (gyors nabokovi matematika: 3 rész x 4 versszak, plusz tercettek és kvartettek keveréke) *menüettet* kapunk. Borges sakk iránti érdeklődése sokkal inkább metafizikai

gyökerű, az ős-ok és a szabad akarat kérdése foglalkoztatja. Az argentin sakkszonettekben a szintén gazdag történelmi és irodalmi tudás mellett a játék alapvetően formai sajátossága, a szimmetria dominál; nagyfokú személytelenség és fegyelem jellemzi, gyémánt keménységű szigor. Ha zenei párhuzamot keresünk rá – mert zeneisége szintén nem lebecsülendő –, a lassú és ünnepélyes, négynegyedes (gyors borges-i matematika: 4×4 strófa, kétrészes tükörszerkezet) ütemű *pavane*-nal rokonítható. Ami biztos: mindkét szonettciklus mesteri játszma, minden véges pedig megalkuvás.

Finta Klára Enikő

A KATATON
MENNYORSZÁGRÓL

PILINSZKY HÁROM MESÉJE

„Pedig egy madár lakozott,
pedig egy madár élt szívében.”
(Pilinszky János: *Ég és föld gyermeke*)

Pilinszky ég és föld gyermeke. Meséiben és madarai némaságában, a hirtelen elvágott hangokban háború van, ketrec, mennyország, tél, sötét. A zártság tapasztalata és a kiszolgáltatottság nyugtalan, tagolatlan sötétje. De a fenyegetettségben, az áthatolhatatlan éjszaka-tapasztalatban a nyelv teremtő erejű. És Pilinszky megteremti azt a nyelvet, ami élővé, anyagivá teszi a bizonytalanság érzését. A nyelv metaforahálózata szétterjed, átfon, kitárul „a tárva-nyitva menny alatt” (*Ég és föld gyermeke*).

A mennyországhoz mozdulatlanság kell. Félelem és mozdulatlan bizalom. Mozdulatlan elkötelezettség, *engagement immobile*. Kell a magány és a hitehagyottság. Az emberi lét katatóniája, a kiszolgáltatottságban megtapasztalt viaszhajlékonyság. Így tud csak megmozdulni az Isten-kéz, így tudja felboncolni, áthatni az embert, élet felett álló pózba merevíteni viaszlelkét. Pilinszky ismeri ezt a formáló Istent, és ismeri a megformált, megteremthető nyelvet. Mert a Pilinszky-hang szenvedésében emberi, hitében bűnös és szentségében profán. Tagadó istenkeresésében pedig maga a kegyelem.

Meséiben új világrend születik, az isteni teremtés átalakul. *A nap születésében az árnyak részei a teremtésnek, megtúrt lényei, szükséges részei a létrejött fénynek.* Az isteni teremtés után lehetőség van az újrateemtésre, ami a csillagok egyedi fényének kioltását és a belőlük való nagy fényesség megszületését jelenti egyszerre: „egymásba olvadt mind az ezer csillag, / gyönyörű és egyetlen fényességben.” Kihunyás és újragyulladás. Fényteremtés,

a már létező fényből. A születendő világ nem a semmiből teremődik: az élőlények és minden opposzió eleve adott. A fény születésében viszont más értelmük teljesül. A teljes sötétben nem voltak különválaszthatók az árnyak. A teljes fényhiányban más alakja volt minden élőknek. A fényszületés az újbóli teremtést a viszonyok újraszövésében értelmezi. Ünnepe ez a teremtés, az emberpár királypárrá avatott. Nincs kiűzetés az édenkertből: az éjszaka törvényei, a bűn létezése eleve része ennek az újrateheremtésnek. Az árnyak és a sötét félelmet hordoznak, de a nap mindenkori megújulása, a reggelek eljövetele biztos és biztató tudás. A sötétség–világosság párhuzama az álom és valóság ellentéte is: „az éjszaka csak álom, / amit a fénylő valóság követ.” Ez a kettősség pedig kettős létezést jelent. Létezni az álmokban és létezni a valóságban. Ami a csillagok összeolvadásával egyesült, az külön is vált a sötétől. Az egyesülés és különválás egyidejűsége az új teremtés lényegi része. Bizonyítéka a valóság többretegűségének, felbonthatóságának, az igazság osztottságának. Az ember új feladata felismerni ezt a széttörést. Tanúvá válni és félve bizakodni. Elfogadni, hogy a világej egyesül a világnappal, és mégis különválasztható. Az új emberpár feladata a töredékeség, az osztottság ellenére megtalálni a bennük fészkelő Istent.

A kettős lét a *Kalandozás a tükörben* című verses mesében szintén megjelenik. A tükörben a mimetikus mozgás valójában az élet halálként való tükröződése. Tükörország lakói a mennyországi katonáiában mozdulnak. Viaszkezüik az élők tükör előtti mozgását mímeli. Mozgásuk az élet halál felőli visszfénye: „életünk, mint a visszfény, / látszatra élet, valójában halál.” A kettős lét a belül és a kívül egyidejű jelenvalóságát jelenti. Egyszerre érezni belül a szívmozgást és kívül a lüktetését. Egyszerre lenni a tükör előtt és mögött. Önmagunkon belül és kívül: „Kikelt ágyából, s átosont az / üres szobába, a tükörhöz. / Szíve a tenyerében lüktetett.” Pilinszkynél ilyen a nyelven belül és nyelven kívül való létezés. A tükör nem visszaveri, hanem imitálja az élő mozgást. A tükörüveg rétegei a metafizikai, a mögöttes rétegei. A nyelv utánozza, de saját, önteremtő rendszerben láttatja a világot. A nyelv az egyedüli anyagi entitás, ami a létüresség és a létbizonytalanság ellen a valóság bizonyossága lehet. És ahogy megtalálnánk a tükör és nyelv mögött a titkos, féltett életheleget, az üvegfal vékonysága hirtelen végérvényes válaszfal lesz, Tükörország időtlensége pedig áthatolhatatlan: „a két hazát ezentúl / áthághatatlan határ vágta ketté, / a tükör és a valóság határa.” A tükör előtt a magány van, az ismert hiány, ami Pilinszkynél az elhallgatás tömör-feszkes csendje. A kettős lét feszültsége ez, ami végül a valóságban való bezártságban oldódik fel, súlyos és fájó elszakadásban. Töb-

bé nem lehet elvesztődni „Tükörország elvarázsolt, / visszfényél is súlytalanabb / félálom birodalmában.”

Az *Ég és föld gyermekében* szintén a kettős lét oppozíciója, kiegészítő el-
lentéte tűnik fel. Az ég és föld egy harmadik világban, a *közöttben* egye-
sül, miközben a köztük húzódó határ megmarad. Pilinszky, ahogy a mesei
madárlelkű ember-gyermek, két világ közötti eligazítónak lesz. Kettős léte
azonos a művész, a költő létének szétbontottságával. Ahogy a kisfiú a sí-
pon játszik, úgy Pilinszky a szavak húros hálózatán: „Olyan különös volt e
sípszó: / ég és föld között lebegett.” A sípszó a ciklikusan ismétlődő létje-
lek és az egyensúly megteremtője. A nyelv, ami ezt az állapotot leírja, tömör,
valóságos. A metszően pontos leírások e világi valóságot mutatnak. Olya-
nok, mint az elvágyódó, transzcendenstől elszakított „földre hullott mada-
rak”. A sípszó dallama ennek fájdalmát követi. A vállalt lebegést, az időt-
lenség helyzetét, az Isten-várás állapotát.

Pilinszky meséi megsejtenek valamit a másvilágból, feltárják ennek kü-
lönöző jelenségeit: az újrateremtést, az élettüköröző viaszlétet vagy a világ-
közöttiséget. Megsejtenek valamit az Istenből, a szárnycsapásaiból, a kétel-
kedésből. A szenvedés vállalása és a hitetlenkedés a későbbi hit erős feltétele.
A bizonyossághoz való eljutás a megtagadásból, a megsejtések kérdéseiből
alakul. A viaszlétből, a kataton mennyország reményéből. Abból a fájó gond-
viselésből, amiben minden mozdulat Istentől való akarat. Amiben papírvé-
kony a válaszfal lét és nemlét között, mégis nehéz az átjárás. Hitetlenség kell
a hithez. Megtagadás a bizalomhoz. Pilinszky mintha tudná és vállalná ezt.

Pilinszky ismerhette az Istent. Tudhatta, hogy ez az Isten néha pusztít,
és szenvedésre teremt. És tudhatta, hogy szavakkal nem lehet elviselni
a szenvedést, de hiányukban, a hallgatásban meg lehet találni a világéjből
a kiutat. Pilinszky ismerhette az Isten szárnycsapásait, legalábbis teremtett
neki olyan szárnycsapásokat, amelyek láthatók és hallhatók a csonka, csö-
kött emberi érzékekkel is. Pilinszkynek kellett az a hideg ég, amit ráborít-
hat a szenvedőkre. Neki olyan Isten kellett, aki néha mindnyájunknak kell:
aki megtagad, és nem bocsát. Kell ez az elbocsáthatatlanság a kegyelemhez.

Mert kegyelem végül megtalálni azokat a szavakat, amelyek egymáshoz
feszülve bevilágítják az éjszakát, és mennyet emelnek. Olyan boltozatot,
ami alatt a szenvedés a kegyelem maga. És átzúg ezen a törött kegyelmen
a kényszerűségben vigasztaló emberi istenhang. Az egyetemes szenvedés-
történet elmondója, Pilinszky hangja, akinek alakja komor-homályos, de
örök lángú fény. Egyesülnek benne a csillagok: a folyosón nem, de az ég-
bolton égve hagyta fölöttünk a villanyt.

Dávid Gyula

A RENESZÁNSZ VONZÁSÁBAN

OLÁH TIBOR EMLÉKEZETE

Naszód a szülőfalum. Ugyan városnak csúfolták, de kb. 5000 lakosa volt. Gyermekként ismertem meg, mi az, hogy szórványmagyar. Volt egy kb. 70 lélekből álló református gyülekezet, és ugyanannyi katolikus, a többi görögkatolikus román. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a családban magyarul, az utcán és az iskolában románul beszélünk, tanultunk. Azt jelentette, hogy a gimnáziumban Rebreanu, Sadoveanu és a többi román író, költő járta. Vallásórán pedig a tiszteletes úr Adyt, Móriczot nyomta a kezünkbe. Állíthatom, hogy az egyháznak nemzetmegtartó ereje volt az én esetemben.

És azóta a helyzet csak romlott. Én magamban, amikor Kolozsváron nagy ritkán előfordulok, bizony megállapítom, hogy az is a legjobb úton van az elszórványosodás felé.

Bécsi döntés. 1940. augusztus 30-a, péntek délután... A rádió bemondta, hogy Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz. Fura, de így igaz: kétségbeesve rohantunk Gergely tiszteletes úrhoz. Mi lesz itt? Minket este lemészárolnak. „Az Isten kezében vagyunk.” Onnan rohantunk Balikó tiszteletes úrhoz. Ugyanezt mondta, csak keresztet vetett hozzá.

Tudod, mi történt akkor este? Egymásnak adták át a kilincset román urak, kérdezték apámtól, aki fináncból lett adóhivatalnok:

„Domnu Oláh, așa-i că am fost om de treabă?” (Oláh úr, ugye, hogy rendes ember voltam?) És azok, akikről azelőtt nem tudtam, hogy egyáltalán tudnak magyarul, velem már nem voltak hajlandók románul beszélni. Ezt jelenti a hagyomány, a beidegződés.

No de, hogy folytassam:

Akkoriban én a kis református templomban kántor voltam. Még bent voltak a román csapatok, szeptember 7-ére vártuk a magyarokat. A tiszteletes úr valahonnan ideadott egy kottát:

„Fiam, gyakorold harmóniumon a Himnuszt, de némán, hogy meg ne hallják.”

És én egy hétig gyakoroltam némán a Himnuszt. Aztán amikor bejöttek a magyar csapatok, és sor került az első istentiszteletre, fuccsba ment az én egész gyakorlásom, mert a gyülekezet nem énekelt, hanem zokogott.

Kolozsvár. Furcsa, de így igaz. 1940-ig az észak-erdélyi városok megtartották a magyar jellegüket. Kolozsváron jóformán semmi nem változott: elment a hivatalnok réteg. Az egyetemet már nem úgy hívták, hogy Regele Ferdinand I., hanem úgy, hogy Magyar Királyi Ferencz József Tudományegyetem. És természetes, új tanári kar jött.

Hanem ami a magánéletemet illeti: 1939–40-ben mint első éves egyetemista, a román egyetemen abból pénzeltem, hogy román nyelvre okítottam gyermekeket, még marianumi tanárnőt is, mert ugye ott volt a nyelvvizsga, mint Damoklész kardja mindenkinek a feje fölött. Bekövetkezett a bécsi döntés. Erre Édesapám azt mondta: „Fiam, a te privát óráidnak, azt hiszem, befellegzett, mert ki akar most már románul tanulni.” És nem bizonyult jó jósnak. Tovább tanítottam, mégpedig privátim, és román nyelvet.

Mi történt? Észak-Erdély valamennyi iskolájában – ismétlem: a magyar iskolákban is – kötelező volt a román nyelv oktatása. Ezt akkoriban érettségizett emberek az érettségi bizonyítványukkal tudják igazolni.

Bologna. Hogy is mondjam, szerves függvénye az elmondottaknak. A bécsi döntéssel magyarok lettünk. 1942-ben meghirdettek egy pályázatot két bolognai ösztöndíjra Kolozsváron. Jelentkeztünk egy tucatnyian, és mentünk ketten. Hát természetes, hogy rendkívül fontos szakasz az életemben, hiszen láthattam olyasmit, amiről más általában csak olvasott. De a lényeg mégis a stúdiumon volt, a tanuláson. Al Caterrának hívták a professzort. Megkérdezte, mennyi az ösztöndíjam? Mondom: ezerkettőszázötven líra. „Na, Caro Signore, nálunk ez egy nyugdíj felé bandukoló középiskolai tanárnak a fizetése. Olyan témát adok, amelynek a kidolgozása végett utazni kell.” És így választottam doktori disszertációnak Guido Gozzano költészetét. Ő 1916-ban halt meg, de még éltek ismerősei, volt szerelmei. Ugyebár leveleit lehetett felkutatni. Szóval meg lehetett írni egy disszertációt.

Hátrányt jelentett az úgynevezett felszabadulás után, mert hogy én Mussolini Olaszországában doktoráltam. Mintha bizony Mussolini megkérdezte volna tőlem telefonon, hogy barátkozzék-e Hitlerrel, vagy ne, hogy ugorjon-e ki, vagy ne. Nevetséges az a szűklátókörűség, ahogyan negyvenöt után, ugyebár, gondolkoztak az emberek – nem is az emberek, hanem a szervek mint ilyenek.

De hát azért dolgozni természetesen kellett.

Még elmondom: 1953-ban Bukarestben rendezték meg a Világifjúsági Találkozót. Én akkor Kolozsváron éltem, tanítottam, dolgoztam. Velem vizsgáztatták le a Bukarestbe induló tolmácsjelölteket. De engem nem vittek, mert én megbízhatatlan voltam.

Szoktam mondani: ha másodszor születnék, másodszor is tanárnak mennék. Ennél nemesebb, emberibb foglalkozást nem tudok. De ebben is benne van az erdélyi magyarság sorsa.

Kezdtem a tanítást Zilahon, a Wesselényi Miklós Református Kollégiumban – ez ma már nincs meg. Folytattam Kolozsváron, a Református Kollégiumban – az államosítás során átalakították 2. számú Líceumnak. Ez sincs. Lett belőle aztán Ady-Şincai. Ezelőtt három évvel, négyvel Szépréti Lillával – szegény azóta autóbalesetben meghalt – utaztam Kolozsvárra. A Tordai út alján mondom: „Lilla, álljunk meg itt, tíz évet itt morzsoltam le az életemből, ebben az épületben.” És a volt Református Kollégium homlokzatán ott volt, szinte rám vicsorított a felirat: „Liceul Gheorghe Şincai”. Az „Ady” lekopott.

Folytathatnám azzal, hogy utána Vásárhelyen, a Pedagógiai Intézetben működtem – az nagyjából magyar és román összetételű volt, de sürgősen megszüntették. Hogy a színiakadémiát egészen 1990-ig úgy hívták, hogy Szentgyörgyi István, most már úgy hívják, hogy Academia de Artă Teatrală din Târgu Mureş, és magánhasználatra megengedték, hogy a magyar tagozatot nevezzük Szentgyörgyi István Tagozatnak.

Ez van, és ez rejti magában a perspektívákat.

Mégis optimista vagyok, azért, mert hiszem, hogy az ember mindig fontosabb lesz, mint az ide vagy oda tartozás.

Egyetemes irodalmat, egyetemes színháztörténetet tanítottam világéletemben. El sem tudnám képzelni az életemet például a román műveltség nélkül. Fordítani a legjobb román regényt fordítottam le, Reboreanak a *Ion* című regényét. Rebreanu Pesten végezte a Ludovikát. Évfolyamtársa volt Franyó Zoltánnak. Olyan szép magyar nyelven írt, hogy annál jobbat elképzelni sem lehetett.

Tehát ez szerves része úgy, ahogy – bocsánatot kérek a hasonlatért, de ez jut eszembe – ahogy Goethe műveltségének szerves része az, amit a franciáktól olvasott és tanult.

Így vagyok én a románossal.

De nem azon az áron, hogy a magamét, a magyart feladjam. Hanem azzal a távlattal, hogy egy nagy irodalmi–művészeti világegyetemességbe épüljek bele.

A száz éve született Oláh Tiborra emlékezve, úgy éreztem, hogy indításként a legalkalmasabb volt ideiktatnom ezt a vallomást, amelyet a marosvásárhelyi rádió számára, Jászberényi Emese mikrofonja előtt mondott el, 1996. március 26-ára, 75. születésnapjára készülve.

Ami a legfontosabb, azt elmondja benne magáról, de talán nem lesz haszon nélkül való, ha az életpálya néhány adatával kiegészítem:

Naszód: túlnyomóan román többségű település, a vidék meg teljesen román. A 18. század közepétől kialakított határőr-vidék szellemi központja. Iskolájának padjait Oláh Tibort megelőzően a román szellemiség olyan nagyjai koptatták, mint George Coșbuc, Liviu Rebreanu, Emil Isac, két egyházi méltóság (Miron Cristea ortodox pátriárka és Iuliu Hossu görögkatolikus püspök), s őneki iskolatársa volt (két osztállyal járt lennebb) az irodalomtörténész Gavril Scridon.

Ebbe a közegbe képzeljük bele azt, amit gyermekkoráról, a szórványmagyar lét megtapasztalásáról az indító interjúban elmondott, de azt is, hogy itt gyökerezik az a meggyőződése, amelyből később kritikus–műfordítói pályájának egy mennyiségileg–minőségileg egyaránt számottevő vonulata származik: a klasszikus és kortárs román irodalom magyar közvetítésének érdekében végzett munkája. Az 1848-as forradalom leverése utáni nemzedék nem egy jelese már megfogalmazta azt a felismerést, hogy az együtt élő népek kölcsönös megértésének alapja a megismerés, és hogy nálunk az íróember hivatása többek között e megismerés épületéhez hozzátenni a maga tégláit. Oláh Tibor román irodalmat tolmácsoló–ismertető munkásságának is ez az alapja.

Egyetemi évek: Kolozsvár, majd Bologna – francia–olasz szakosként egyetemes irodalmi műveltsége megalapozásának színhelyei, de különösen az utóbbira gondolva azt is mondhatnám: irodalmi munkássága másik, és nem jelentéktelenebb vonulatának ihletői. Mert az alatt az egyetlen doktrátusi év alatt Oláh Tibor nemcsak egy tudományos címet szerez (amelyet később, politikai okból a román állam nem ismer el), hanem teleszívja magát a történelmi légkörrel, amit Itáliában minden ház, minden utca áraszt magából, s aminek lenyomata, sok évtizeddel később kötetbe (*A reneszánsz tájain*, 1989) gyűjtött esszéinek, tanulmányainak külön varázst ad: a megidézett korok és szereplők megejtő légkörét.

Zilah, Kolozsvár – itt kezdi tanári és irodalmi pályáját: két nagy múltú kollégiumban, azzal a hittel és felelősséggel, hogy feladata a világtörténelem addig legsúlyosabb háborúját és embertelenségeit túlélte és most felnőtté érő nemzedékeket egy új – akkori reményeink szerint emberibb – világ felépítésére felkészíteni, tudásban és emberségben gyarapítani. Aztán igen hamar kiderül, mi van a magát kellező „új világ” álarca mögött. A Sztálin halála utáni „olvadás” idején ő is bizakodik. Majd átéli az 1956-os magyar forradalom „tisztító vihará”-t – ezt viszont már Marosvásárhelyen.

Es Vásárhely élete végéig otthona marad: 1960-ig az *Igaz Szó* szerkesztője, 1960-tól a Tanárképző Főiskola, 1956-tól 1992-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig a Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola egyetemes irodalomtörténet, illetve drámatörténet tanára.

Irodalmi pályafutásának első fecskéje, még 1944-ben, a Termésben *A fiatal Dante* című (Jékely Zoltán egy Dante-fordításához kötődő) cikke, amely az 1946-ban induló *Utunk*-ban román és világirodalmi témájú cikkek, tanulmányok, színházi kritikák sorával folytatódik. Az *Utunk*-hoz aztán akkor is hű marad, amikor az 1953-ban Marosvásárhelyen megindult *Igaz Szónak* is munkatársa, majd 1956-ban szerkesztője lesz. Közben pedig rendszeres munkatársa a marosvásárhelyi rádióknak, sorozatosan jelennek meg cikkei a helyi lapban, a *Vörös Zászlóban*, közöl az *Új Életem*-ben, *A Hétközben*-ben.

Az 1946–47-es években még olasz irodalmi tárgyú cikkei szerepelnek az első helyen: a *Mandragóra* kolozsvári színházi bemutatójáról ír (*Utunk*, 1946. október 26.), a *Fiera letteraria* néhány, hozzá eljutott száma alapján az olasz szellemi élet háború utáni állapotát, útkeresését (Olasz irodalmi vásár. *Utunk*, 1946. november 23.), Sforza grófnak az emigrációban *Az olasz lélekről* írt könyvét ismerteti (Az olaszok. *Utunk*, 1947. január 4.); Moravianovellát fordít (Amerikai túlvilág. *Utunk*, 1947. március 15.). Aztán egyszer csak megszakad ez a vonulat – irodalmi életünk akkori eseményeit, a főszerkesztőt, Gaál Gábort is sújtó párt „tisztogatások”-at ismerve, nyilván nem véletlenül. Az olaszok iránti érdeklődés még ebben a formában is „gyanús”. Amivel bő ötesztendei megszakítás után újra jelentkeznek, az részben már a szerkesztőségektől tematikailag elvárt anyag: könyvismertetés, publicisztika Cezar Bolliacról, V. Em. Galan regényéről, Caragialeról, Aurel Barangáról. Aztán Liviu Rebreanu *Ionjának* az eredetihez méltó fordítása (1960), ami nemcsak szellemi teljesítmény, hanem személyes ügy is: munka közben vissza-visszatérhet szülőföldje tájaira, emberei közé.

Oláh Tibor irodalmi munkásságának harmadik vonulata: a színikritika. Sorra kerülnek ki – már az 1950-es években – színbírálatok a klasszikus

és kortárs világirodalom olyan műveiről, mint a *Figaro házassága*, *A kertész kutyája*, Csehov, Goldoni, Shakespeare, Molière, Bernard Shaw, a hazai magyar dráma terméséből pedig Kós Károly, Tamási Áron, Sütő András, Székely János, Kocsis István Marosvásárhelyen, Kolozsváron, Szatmárnémetiben, Sepsiszentgyörgyön, Nagyváradon – vagy akár Bukarestben – színpadra állított művei. Bőséges és sokrétű az a termés, amelyből később kötetet is tervez – *Thália vonzásában* címmel –, sajnos az, váratlanul bekövetkezett halála miatt már csak Nagy Miklós Kund gondozásában nyeri el végső formáját.

Marosvásárhelyre és egyben a tanári pályára visszakérülve – most már nem „középiskolás fokon” –, igazából ekkor érzi elemében magát. A színművészeti főiskolán egyszerre lehet tanár, a művészneveléshez elengedhetetlen egyetemes irodalmi műveltség beplántálója „ifjú szívekbe”, és a színpad szerelmese. Hogy ez a három milyen szinten ötvöződik munkájában, azt tanúsítják majd tanítványai, de tanúsítja jó néhány, az 1970-es évektől közölt esszéje, cikke, tanulmánya, amelyek *A reneszánsz tájain* című kötetében, 1989-ben kerülnek majd egyetlen nagy tematikai egységbe foglalva, az olvasó kezébe.

Nem tudom, magyarázatát lehet-e találni annak, hogy egy ilyen műveltségű és az irodalmi sajtóban folyamatosan jelen lévő irodalmár csak 68 éves korában veheti kezébe első önálló kötetét. Annál is kevésbé, hiszen közben ott volt a hazai magyar könyvkiadók látókörében: Rebreanu *Ionja*, majd a Goncourt-díjas Edmonde Charles-Roux *Feledni Palermót* című regényének fordítása (1971) után, illetve mellett egymást követik a Drámák-sorozat köteteihez írott utószavai (Machiavelli: *Mandragóra*, 1965; Plautus: *A hetvenkedő katona*, 1966; Pirandello: *IV. Henrik*, 1968; Beaumarchais: *Figaro házassága*, 1971; Goldoni: *Különös történet*, 1977 – ez utóbbinak fordítója is), Montaigne esszéinek (1983) és Boccaccio *Dante életének* (1986) kiadása, bevezető tanulmányaival a Téka sorozatban és egy kétkötetes, a teljes olasz költészetet átfogó antológia a Tanulók Könyvtárában (*Áldott a nap*, 1985).

Egyébként *A reneszánsz vonzásában* magja az a sorozat, amelyet még az 1974–75-ös években közölt az *Utunkban*: a *Középkor* cím alatt öt, a *Reneszánsz* cím alatt tizenkét tanulmány. Ezekhez kapcsolódik néhány későbbi – de a korábban vizsgált korszakba besorolható – önálló tanulmány, esszé, egy-egy színházi eseményhez kötődő cikk, a Téka-sorozat köteteihez írott bevezető tanulmány, tehát egyfajta pálya-mérleg.

A kötet vezérfonala: az irodalom, a művészet elvilágiasodása, kibontakozása a középkor öleléséből – az emberi szellem és gondolkodás fokozatos, de visszafordíthatatlan felszabadulásának folyamata és problematikája. Szinte egy célratörő nyomozó következetességével vezeti az olvasót annak a folyamatnak az útvesztőjében, amelynek során előbb a középkor uralta vallásos műfajokban kér helyet és jut szerephez az ókori örökség, hogy aztán ebben a gondolatmenetben továbbhaladva következzenek a reneszánsz-kor nagy alkotói és folyamatai: Dante, Petrarca, Boccaccio, Erasmus, Thomas Morus, Ariosto, a *commedia dell'arte*, végül az itáliai tájakat elhagyva Montaigne, Lope de Vega és Navarrai Margit.

Az olvasót (azt, aki ma újra kézbe veszi Oláh Tibor könyvét, de minden bizonnyal az egyes írások megjelenésének kortárs olvasóját is) a kiterjedt és elmélyült tárgy- és forrásismereten túl a szerző személyes jelenléte ragadja magával. Az az „állandó emberközelség”, amelyre annak idején a megjelent könyv egyik kritikusa, Szabó György is utalt: „Oláh Tibor – úgy érezzük – itt ül velünk szemben, és fesztelenül cseveg mindenről, ami a szóban forgó író vagy műve kapcsán eszébe jut; közbe-közben leemel könyvespolcáról egy vaskos irodalomtörténetet, dokumentálódik, majd ugyanolyan könnyedén cseveg tovább.” (*Látó*, 1990/1.)

Én azonban úgy érzem, ez a „személyes jelenlét” több, mint amit az idézet meglevenít: a gazdag tapasztalattal megáldott tanár is benne van, aki a tanórán azzal ragadja magával diákjait, hogy bevonja őket az adott előadás problematikájának varázskörébe: az olvasóval/hallgatóval együtt latolgatja az adott téma különböző forrásokból kínálgató bonyolításának, megoldásának lehetőségeit, nemegyszer személyes élményeit is belevegyítve az előadásba. Egy-egy előadása élő szöveg, amelyből olykor még a személyes kiszólás sem hiányzik.

A tanulmányokban/esszéikben felvonultatott források idézése más vonatkozásban sem öncélú (vagy ne adj isten, az előadó tájékozottságát fitogtató). Oláh Tibornak ezzel is jól meggondolt célja van: rávenni a hallgatót/olvasót a maga véleményének kialakítására, a különböző nézetek közötti választásra. S ezt nem kevésbé érzi fontosnak, mint magát a tételes „tananyagot”.

Olykor egy egész tanulmányt épít rá arra, hogy anyagának döntő kérdéseit megossza leendő olvasóival: *Az olasz költészet antológiájának* bevezetőjében például az antológia-szerkesztésnek a fő gondját: állhat-e csak a csúcsokból egy nemzet költészetét bemutató válogatás? Az ő nézete – s ezt a kötet összeállítását, válogatási szempontját is kifejezi –, hogy nem. Hiszen,

jön elő a „középkolász fokon” is kézenfekvő hasonlattal: „... a felhőkbe vesző, csak verőfényben megmutatkozó csúcsokhoz kisebb-nagyobb hegyek s völgyek, kapaszkodók vezetnek (...), a természet színpompás gazdagságáról csak az egész domborzat adhat megbízható–megnyugtató képet,ombok és sziklabércek, folyók és tisztások összessége ivódik az élmény erejével emlékezetünkbe.” (i. m. I. 6.) S következik aztán az olasz líra évszázadainak korszakankénti bemutatása, amelyet az olvasó most már könnyebben rögzít – elfogadva egyúttal a „diákszemmel” talán kevésbé vonzóan tűnő költőket, verseket, hiszen azoknak is felfedezheti létjogosultságát a csúcsok társaságában.

Könyvének kritikusai közül többen is felvetették azt, hogy „túl sok idegen szót, kifejezést használ”. Ha elkezdjük számolni, ezt még igazolhatnók is, bár valójában az idegen, főképp latin és olasz szavak, kifejezések jó részét a szerző mindjárt használat után meg is magyarázza, vagy olyan szövegösszefüggésben használja, amely érthetővé teszi őket. Csakhogy az ő esetében ennek a sok „idegen szónak” mélyebb, pedagógiai magyarázata van, akárcsak az irodalmi jelenségek, folyamatok leírása során summásan felrajzolt történeti háttérnek: olyan irányba, olyan ismeretek felé nyitja meg az olvasó/hallgató érdeklődését, ami(ke)t különben nem kapna meg. Nem irodalomtörténeti adatokat, tényeket „tanít”, hanem egy világ belsejébe, összefüggéseibe vezeti be az olvasót/hallgatót, amelynek elemeiből adott esetben az maga alakíthatja ki egy-egy író, korszak vagy jelenség képét.

És még egy dolgot emelnék ki – most már a könyv megjelenésének időpontjára visszagondolva: a könyv akkori üzenetét: azt, hogy a szellem szabadsága nem kényszeríthető dogmák közé, hogy az alkotó előbb vagy utóbb diadalmaskodik fölöttük. Az a korszak, amelyről Oláh Tibor 1989-ben megjelent könyvében képet ad, eszmeiségében, a benne végigkövetett folyamatok lényegét, tendenciáját illetően minden ízében ezt vallja, el-lentmondva a szellemet akkoriban igencsak gúzsba kötő parancsuralmi ideológiának.

Néhány hónappal *A reneszánsz tájain* megjelenése után (a könyv utolsó lapján található impresszum szerint a nyomás kezdődátuma 1989. április 26.) bekövetkezik az a romániai változás, amely az itt élő magyarság számára sok tekintetben új helyzetet, új lehetőségeket kínál: Marosvásárhelyen már 1990 őszén felvetődik egy irodalmi–művelődési–művészeti egyesület megalakításának eszméje, s még az év vége előtt újraalakul a közel egy és negyed százados múltra visszatekintő Kemény Zsigmond Társaság,

amelynek elnökévé Oláh Tibort választják, aki haláláig tölti be ezt a tiszteletet. Az ő elnöklése idején kétirányú nyitás megy végbe a Társaság életében: egyfelől a társművészeteket és a tudományos irodalom művelőit bevonva, sikerül kiszélesítenie problémakörét és kibővítenie rendezvényeinek érdeklődő közönségét, másfelől a román kommunista hatalom időszakában reánk erőltetett kényszer-elszigeteltséget (egyfajta belső „vasfüggönyt”) áttörve, magyarországi és más, határokon túli magyar vendégelőadókat láthat vendégül és mutathat be közönségének.

Közben pedig olyan írásokkal örvendezteti meg olvasóit, mint az itáliai művész halálának 200. évfordulója alkalmából világszerte megünnepeelt Goldoni-évre közölt *Goldoniana* (*A Hét*, 1993. július 2-9.), vagy a marosvásárhelyi Székely Színház félszázados évfordulójára írott *Fél évszázad* (*A Hét*, 1996. április 26.). És íróasztalán halmozódnak a színikritikusi pályája évtizedeiben született legjobb kritikák – egy következő kötet reményében.

Hetvenötödik születésnapja küszöbén tehát egy tevékeny, fáradhatatlannak tűnő Oláh Tibort köszöntenek munkatársai és barátai. És alig egy hónap elteltével ugyancsak ők döbbenetesen vesznek végső búcsút tőle.

A tervezett új kötethez összegyűlt kéziratok pedig ott maradnak az elárvult íróasztalon.

„Ismét egy minőségi emberrel lettünk szegényebbek – mondta búcsúzó beszédében Nagy Pál –. A tenni, működni, segíteni kész ’mindenesek’ közül távozott valaki szellemi életünk színteréről. Mindnyájunk vesztesége.”

Kuszálík Péter

EGY ELFELEJTETT „MESTERREMEK”

OLVASÓNAPLÓ

Károly Sándorral semmilyen kapcsolatom nem volt, tekintve, hogy közel két emberöltőnyi idő és 270 kilométer hosszú vasútvonal választott el minket egymástól. Volt ugyan néhány közös dolog az életünkben, pl. a nyomdászat szeretete, az újságírás, majd néhány (mérsékelt sikert fiadzó) könyv megírása... Talán még azt is ide sorolhatom, hogy mindketten kerülő úton jutottunk el az alkotómunkáig. Mindezeket csupán akkor rakosgathatom egymás mellé, ha nagyon ragaszkodnék az életpályáink párhuzamosságához. Ám ennek semmi hozadéka nincs, így nem erőltetem. Hajszálnyi hasonlóságot jelenthetne még a közös aradi eredet, de ez sem igazán működik: ő ott született és ott is halt meg, nekem pedig csak a felmenőim születtek (és alusszák örök álmukat) Aradon, de az életük javát Kolozsváron töltötték satöbbi.

Nem találkoztunk soha, de nem állok három kézfogásnál messzebbre tőle. A szüleim 'kézfogas-vonala' bizonytalan, a másik vonal viszont garantált: a kapcsolat Létay Lajos és Franyó Zoltán révén valósult meg. A hatvanas évek elején a kolozsvári *Utunk*nál dolgoztam, több nyári vakációban is – a szerkesztőségi 'mindenest' helyettesítettem augusztusban –, s Létay Lajos, az akkori főszerkesztő személyes ismerőse volt a 'nagy öregeknek'; Károly Sándort pedig „évtizedeken át bensőséges baráti szálak kötötték Franyó Zoltánhoz” [(1.), 10. p.]. E baráti jó viszonyt igazolja az a tény is, hogy K. S. elhunytakor Franyó írta a nekrológot az *Utunk* 1964. február 7-i számában.

K. S. életének néhány epizódja

Az 1894-ben született aradi ifjút a második gimnáziumi osztályból eltanácsolták. Apja előbb kereskedő-, majd műszerész-, végül nyomdászinásnak adta; Stauber József vállalatánál tanulta ki a mesterséget. A tanoncévek után – a 'céhes élet' hagyományainak megfelelően – külföldi nyomdákat

keresett föl, hogy a szakmához kapcsolódó ismereteket gyűjtsön. Az inasok több hónapig tartó vándorútját *valcolásnak* nevezték [a német *walzen* szó (= vándorol) magyarításából]. Akkoriban annak volt joga és lehetősége a valcolásra, aki legalább egy esztendeig fizető tagja volt a Nyomdászok Segélyező Egyesületének; az egyesület igazolványával ellátva ment egyik nyomdából a másikba, ahol szállást, kosztot és napidíjat kapott.

Nyomdászként ismerkedett meg a szociáldemokrata eszmékkel, amelyek – a fiatal olvasóknak mondom – nem tévesztendő össze a kommunizmus elméletével. Lakatos István¹ emlékiratából idézem az alábbi mondatot, amely éles határvonalat húz a baloldali ideológiák közé: „Engem soha nem tudtak volna meggyőzni arról, hogy van jobb, mint a szocializmus és a demokrácia, így azt a marhaságot sem hittem el soha, hogy a Kommunista Pártot és a Szociáldemokrata Pártot egyesíteni lehet, hiszen az egyiknek [utóbbinak] a demokrácia, a másiknak [előbbinek] meg a diktatúra a célja.” (L. I.: *Emlékeim*. Csíkszereda, 2007. 2. kötet, 166. p.)

A 'nagy háborúban' katonaként szolgált, ahonnan harctéri tudósításokat küldött a korabeli hírlapoknak. Megsebesült, leszerelték, 1918–19-ben Békéscsabán a helyi vörös újság munkatársa; letartóztatták, megszökött, visszatért Aradra, ahol hírlapok riportere és/vagy szerkesztője lett. 1929 és 1938 között nyolc regénye jelent meg, egy-egy kisebb színdarabját Aradon, ill. Szegeden mutatták be. Mivel nem találta meg a helikoni munkaközösség felé vezető utat, 1934-ben az Erdélyi Magyar Írói Rendhez (EMÍR) csatlakozott, az ő kiadásukban jelent meg a *Láng* című regénye. A második világháború idején munkaszolgálatos. 1945-től az aradi *Szabadság* szerkesztőségének a tagja. A *Szabadság*ot a többi szocdem lappal együtt 1948 februárjában szüntették meg, amikor a Kommunista és a Szociáldemokrata Párt 'egyesítéséből' létrehozták a Munkáspártot. K. S. a *Jövő* című lapnál folytatta az újságírói munkát, de 1949-ben kirúgták az újságtól, mert valamely szorgalmas munkatársa kiderítette, hogy 1937-ben Sztálin-ellenes cikket írt. (A tartományi pártbizottság lapja 1950-ben *Jövőből Vörös Lobogó* lett, s 1989. december 22-én jelent meg utoljára ezzel a címmel.)

K. S. egy évig cukorgyári szezonmunkás, majd 1950-től nyugdíjazásáig egy helyi vállalat raktárosa volt. 1957 tavaszától ismét közölhetett, 1963-ig tizenegy írása jelent meg az *Utunk* lapjain.

„Élete alkonyán, halála előtt néhány hónappal számvetést készített pályájáról, irodalmi munkásságáról. »Sokat írtam: regényt, elbeszélést, újságcikket, színdarabot. Ha mérlegre teszem az írásaimat, félek, hogy a rossz lenyomná a jót. Kezdtém mint ifjú humorista, aztán jött egy közel négy év-

tizedes időszak, mikor sok hazug és hamis írás futott ki a tollam alól, majd ismét visszatértem ifjúkori szerelmemhez, a humorhoz. Sajnos, a fiatalságomhoz nem térhettem vissza.» [(1.), 36. p.]

Szekernyés János így jellemzi az író: „Nem tartozott a romániai magyar irodalom élvonalához, literatúránk szorgalmas munkása volt, akinek tolla alól időnként figyelemre méltó értékek is kikerültek. Hosszú évtizedeken át azonban Szántó György mellett Arad »legjelentősebb« írója volt. Életműve egészen ugyanakkor rajta van az 'aradiság bélyege'. Vagy helyesebb lenne mégis vidékiséget és közepszerűséget mondani?» [(1.), 41. p.]

Egyebütt azt írja Szekernyés, hogy K. S. „írói másodvirágzásának legértékesebb alkotása” az 1979-ben megjelent önéletrajzi regénysorozatának kettős kötete: *Mosolygó esztendők* és *Kalandos évek*. Ezek szerint rá is érvényes a másokról elmondott szentencia: 'akkor a legjobb, amikor a személyes élményeit veti papírra'. Ezzel én is egyetértettem, de 2003-ban nem hangoztathattam, ugyanis egy kiadói előszóban nem lehet arról beszélni, hogy az író fikciós művei nem a legsikerültebbek...

Közeli viszonyba kerülök K. S. életművével

Úgy alakult a sorsom, hogy 2000 után több közös munkám volt Orbán János Dénessel és a kolozsvári Erdélyi Híradó kiadóval (pl. a négykötetes Méhes György-válogatás).

Az új század friss forrásokat fakasztott és élénk pezsgést hozott az erdélyi irodalmi életbe. Talán e közös munka után történt meg, hogy OJD beajánlott Böszörményi Zoltánnak (Böszi), az aradi Irodalmi Jelen Kiadó vezetőjének, aki 2003-ban a könyvkiadás beindításáról döntött (korábban csak a napilap és az irodalmi folyóirat létezett).

Böszi – jó lokálpatriótaként – úgy tervezte, hogy elsősorban az aradi szerzők műveit adogatja ki. Megkért, hogy állítsam össze K. S. műveinek a listáját, és nézzem meg, melyiket lenne érdemes újból kiadni. 2003. március 6-án elküldtem neki egy háromoldalas levelet, amelyben röviden ismerttettem a döntéshez szükséges információkat. Kiadásra javasoltam a *Láng* és a *Tűzes trón* című köteteket, valamint az 1979-ben megjelent önéletrajzi munkáját.

E levél végén megemlítettem az 1984 című kötetet is: „Ha tényleg azt tudja, amit várunk tőle, akkor nagy fogás lenne! Mindenképpen kézbe kell venni, meg kell tapogatni. Nem hosszú, mindössze 160 oldal, lehet, hogy megéri ismét kiadni – ha nem másért, akkor azért, hogy elmondhassuk:

Erdélyben azt már 1934-ben kitalálták, amit Orwell csak 15 évvel később... De az is előfordulhat, hogy csak két mondat lesz róla egy másik kötet előszavában...

Egy havernek levelet küldtem az OSzK-ba, ha ott megvan a könyv, akkor megrendelem tőle a másolatot – ha 'Ti is úgy gondoljátok!'

Hamarosan jött a válasz: várják a 'kéziratot'.

Közben az első kiadványunkon is dolgoztunk

Böszöri már korábban eldöntötte, hogy *Az 500-ik emelet* lesz a 'K. S.-sorozat' első kötete, s a szerkesztőségben a lányok neki is fogtak a szöveg gépelésének. Mire én Aradra értem, már a 'próbanyomat' is készen volt, és nekiállhattam az olvasásnak. Nemigen zavart az, hogy nem tanácskoztam meg az örökösökkel a szöveg sérthetlenségének az ügyét. Nemcsak az eredetivel hasonlítottam össze a gépelést, hanem a 'helyesírási és szépészeti szótárt' is kézügyben tartottam. Nem javítottam át mindent, de emlékeztem szerint elég sokat igazítottam a szövegen.

Közben egy előszót is összeállítottam, s a címzetes szerkesztő hasonló szándékú írásába is belejavítottam. Végül megosztottunk, az én írásom vezette be a 'kenyér-szöveget' (ezt így nevezték a régi nyomdászok, mert ennek a szedése jelentette a 'kenyeret', manapság 'törzsszövegnek' mondják), s az övéből lett az utószó.

A 2003. április 14-én kelt levelemben azt is megmagyaráztam a Főnöknek, miért kell ez is, meg az is: „Előszó és utószó² ritkán fordul elő együtt, *Az 500-ik emelethez* csak azért kellett, mert az előszóban közöltük azt, hogy megkezdjük a K. S.-életmű jobb darabjainak a kiadását. A szerzőt is bemutatnunk, tehát a következő kötetekre csupán a művek méltatása marad.”

Az '500 emeletes' könyv a szerző első nagyobb lélegzetű munkája (1929-ben jelent meg először), s ennek megfelelő volt a fogadtatása is: „A bravúrosan könnyed meseszöveget azonban elhomályosítják a cselekményvezetés felületességei, a jellemzés túlzásai. (...) Aminek viszont semmi sem árthatott, az a könyv máig ható varázsa, olvasmányossága.” [(3.), 12.]

„Az idegen nyelvű kiadások, a nemzetközi siker ellenére, a könyv itthoni fogadtatása nem volt egyértelműen elismerő.” Szántó György azonban visszautasította „az addigi bírálatok kritikai megjegyzéseit, baráti elfogultsággal, feltétel nélkül dicsérte Károly Sándor alkotását, árnyaltan kidomborítva annak legfőbb tartalmi és formai erényeit.” [(1.), 14. p.]

Én is megdicsértem, a magam módján (ui. hiányzott belőlem Szántó György „baráti elfogultsága”), elvégre egy előszóban nem ócsárolni, hanem magasztalni kell a kiadó legfrissebb termékét...

„A regény hibáit már a kortársak is felsorolták, elsősorban a kidolgozatlanságot rótták fel a szerzőnek és a pongyola fogalmazást. A szerkesztés során megpróbáltuk eltüntetni a szálkásabb részeket, de nem akartuk a szerző felelősségét mindenben átvállalni. A mű nem tökéletes, ezt kiadóként és olvasóként egyaránt elismerjük, ugyanakkor nyugodt szívvel azt is kimondjuk, hogy hibái ellenére a regény kerek egész, füle-farka és stílusa van, egyszóval: *olvasható*.” [(4.), 9.]

Minden a tervek szerint haladt...

s áprilisi levelemben ezt írtam Böszinék: az 1984 kézírata „már Aradon van, biztosan már nekifogtak ’kiszedni’. Ezzel kapcsolatban megismétlem a követendő stratégiát: nem kell nagydobra verni, hogy ki fogjuk adni, de december elejére ki kell nyomtatni, s dec. 15-ig 500–600–?? példányt át kell belőle vinni Pestre, majd ott egy gyors és meredek reklámot csapni. Bízom benne, hogy jó tálalással szép példányszámot lehet majd eladni belőle. – Ha gondolod, akkor megírom hozzá az utószót (összehasonlítás Orwell-lel stb.)”.

Jól tettem, hogy idejében szóltam, így aztán biztosra mentem: a budapesti ’szállító’ piros masnival átkötve adta a kezembe a fénymásolt példányt. A címlapon minden a helyén:

KÁROLY SÁNDOR

1984

– LÁTOMÁS –

Lap- és Könyvkiadó Rt., Braşov – Brassó

1934

A címnegyedívben további adatok: „Ajándékgéregénytár, 10. szám. A Brassói Lapok és Népújság melléklete. Megjelenik havonta, 1934. július.” – Ez az információ részben megmagyarázza a szöveg gyengeségeit: ui. amikor egy *hírlap* szerkesztősége³ havonta még egy 160 oldalas könyvecskét is kihoz, az nem lehet tökéletes. A hírlapi szövegek ’garanciája’ mindössze egyetlen nap, egy *könyvre* több munkát kellene áldozni ahhoz, hogy időtállóbb legyen... A szériamunka jellegű könyvírás mindenképpen a minőség

rovására megy. K. S.-nek ugyanebben a sorozatban még 1935 márciusában is megjelent egy ugyanekkora terjedelmű kötete, a *Váratlan vendég*. – Úgy hiszem: nem sértünk meg senkit, ha e köteteket ponyvaregénynek nevezzük.

A címlapon két bélyegző lenyomata: „Bibl. Univ. Cluj – Exemplar legal” és a jövedéki napló iktatási száma: 2598/5. XI. 1934., alatta egy másik: „Átadva O. Sz. K.-nak 35.568-1940. IV. számú V. K. M. rend. alapján.” Igen hálás tudtam lenni a néhai Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium illetékeseinek, hogy 1940 őszén arra is gondoltak, milyen remekül gyarapíthatják a Széchényi Könyvtár állományát a királyi Romániában begyűjtött kötelese példányokból...

*

Majd ismét Arad, ismét kézirat-csiszolgatás. Akkoriban már készen volt a Kiadó emeletes székháza, ki se kellett mozdulnom az épületből, minden szükséges dolog egy fedél alá volt gyűjtve: koszt, kávé, kvártély és az íróasztalra kikészített, B keménységű grafitceruzák... Napi tíz órát is lehet kavarni ilyen ellátás mellett, ment is a dolog, *lege artis*.

Befejeztem a szöveg gondozását, pakoltam, s indultam haza, hogy a többi majd otthon. Megkezdtem az utószó összerakogatását is, amikor közölték, hogy Böszörményi átrendezte a kiadási tervet, és lemond az '1984'-es kötetről. Kérem, ha a Főnök azt mondta, akkor az úgy is lesz. A Kiadó csupán *Az 500-ik emelet* című kötettel¹ emlékezett a néhai aradi (újság)íróra.

Ez viszont nem jelenti azt, hogy én most ne mesélhetnék K. S. könyvéről.

Írásom címében ez áll: Egy elfelejtett „mesterremek”

Az elfelejtettség állapotához nem kell magyarázatot fűznöm, a 'mesterremek' szóval pedig arra utaltam, hogy K. S. még a céhes világ szokása szerint kezdte tanulni a szakmát, s a valcolás utáni segédi státusz végén következett volna egy mesterremek elkészítése. A remeket a segédnek, azaz a mesterlegénynek kellett úgy megalkotnia, hogy a céh őt mesternek ismerje el. A 'mívlátó' mester dolga volt megtekinteni és elbírálni a remeket, s úgy hiszem – az idők folyamán – igen kevés 'vizsgamunkát' utasítottak vissza, ui. csak azokat engedték vizsgára, akik nem hoztak szégyent a szakmára.

A címben elrejtett rengeteg 'e' esetemben jellegzetes, mert ez eszperente nyelven lejegyzett szöveg két dologra utal még: 1. K. S. fiatalkorában nagy divatja volt a legnépszerűbbé cseperedett mesterséges nyelvnek, az eszperantónak; 2. a regényben is szerepel e nyelv (menten elemzem).

Lehet, hogy valamelyik emlékiratában szót ejt az 'inas–segéd–mester' ranglétra mineműségéről, s *talán* még azt is megírta valahol, hogy mi volt az ő valódi 'remeke'. Ha ezzel a kötettel pályázott volna, akkor – teljhatalmú mívlátó mesterként – a következőt hirdetném ki a céhes társaság tisztelt közösségének: „Ezt nem nevezhetem 'mesterremeknek', mert egy-egy helyen selejtes; felesleges lenne lelkesednem. Restellem, de el kell temetnem: szenderedjen csendesen! Elfeledett lesz, s nem tehetek ellene...” S ezt nemcsak az eszperente (az e-betűs eszperantó) kedvéért tenném.

Gonosz dolog lenne K. S.-sel a tudta nélkül 'elbánnom', de ez amúgy sem az én feladatom. Az író a kortársai sem ajnározták, az Erdélyi Helikon írói köre pedig egyenesen mellőzte. Az 1964-ben elhunyt író az 1971-ben megjelent Kántor–Láng-féle 'szépirodalmi céhes emlékkönyv' sem említi, csupán a kötet nagyját kitevő – Réthy Andor által összeállított – bibliográfiai regiszterben olvasható műveinek a szűkített (= 1958 utáni) listája.

Az író érzékenyen érintette ugyan a 'kirekesztősi', de az ő esetében is bevált az ilyenkor szokásos – és hatásos – módszer, a fátyolvékonyágú non-salansz:

„»Hogy értékeset vagy értéktelent alkotok, azt nem a klikkek, a mindent lekritizáló álzsenik, a kávéházi esztéták, azt nem Kolozsvár, Temesvár, Budapest vagy Arad dönti el, hanem a közönség. (...) Nem tartozom semmilyen írói csoportosuláshoz, nem vagyok tagja irodalmi társaságnak,⁵ egyesületnek vagy más intézménynek. Egyedül állok. Nincsenek protektoraim, támogatóim, mecénásom, nem hízelgek, udvarolok, egyetlen barátom a tollam, illetve kattogó írógépem.« – nyilatkozta a *Temesvári Hírlap* munkatárásának, *Az 500-ik emelet* megjelenése után. Ugyanakkor fogalmazta meg tömör ars poeticáját is: »Két célom van: az egyik – írni, a másik – hogy a közönség olvassa írásomat.« (Idézi Szekernyés János, az önéletrajzi regények előszavában.)

Aki ennél hosszabban fogalmazza az íráság lényegét, az alkotás kínját és gyönyörét – az szószátyár.” [(4.) 9. p.]

Nem érdemes az 1984-es esztendőről elnevezett regény...

értékeit és hibáit tételenként felsorolni, az is elegendő, ha néhány példát kiemelek a tömegből. A magamfajta 'kölesválogató' kritikusnak amúgy is remek vadászterep az efféle könyv, hosszú, jegyzetekkel ellátott javítólistát tudnék összeállítani.

1. A *pongyolaság* már a bevezető mondatok között megmutatkozik. A harmadik mondat így hangzik: „Feje zúgott, szíve sebesebben vert, szeme előtt furcsán egymásba *táncoló* körök és félkörök *táncoltak*.” [Az idézetek *szövegkiemelése*i tőlem – K. P.]

Két hibácska, amire egy középiskolás diák is fölkapná a fejét.

„Nem vesztették el eredeti halmazállapotukat, nem bomlottak fel, csak éppen *megolvadtak*.” (7. p.) – Az olvadás köztudottan halmazállapot-változást jelent...

„Nagy segítségére volt (...) az 1967-ben *felfedezett*, teljesen tökéletes rádiótelefon.” (35. p.) – Ma már az elemi iskolában megtanítják: *felfedezni* csak létező dolgot lehet, a technika friss csodáit a *feltalálók* alkotják meg.

2. A szerző nincs birtokában a *szükséges műszaki ismereteknek*, és – valljuk be őszintén – hiányzott belőle 'Verne Gyula' fantáziája is. Bátran nekifog összehozni egy efféle regényt, de a 'saját' találmányait már nem képes 'továbbfejleszteni'. Egy példa a sok közül: a főszereplő *rádiótelefonon* szól be a minisztériumba, de várnia kell a kapcsolásra (4. p.), mert még kézzel működtetett telefonközpontok vannak az előrevetített modernizáció kelts közepén.

A külügyminisztériumi alkalmazott még „szikratávíróval” veszi és középkori módszerekkel desifrirozza a hírszerző jelentését. (8. p.)

A főhős – Jörgensen Mária – bemutatót tart a miniszternek az általa *fölfedezett*, pusztító hatású „tejféher sugár” hatásairól, és megkéri a segédjét, hogy segítsen. Az illető „szemben a géppel a csupasz falhoz három méter magas, négy méter széles üvegtáblát állított.” (14. p.) Tizenkét négyzetméteres üvegtáblát – egyedül, fél kézzel, mint Popeye, a tengerész...

Más alkalommal megkerüli a buktatókat, pl. elmondja, hogy a hősnő „miniatűr telefonkészüléket csinált, amit a lámpában rejtett el. Ha lecsavarja a körtét, annak alsó részén szellemesen megszerkesztett *hallgatót és beszélőt* talál.” (58.p.) – Az olvasónak bőven elég a minimális leírás – „szellemesen megszerkesztett” –, s az sem baj, hogy az 1934-es műszaki szintű 'kétkezes' telefont írja le, ugyanis a mai technika átugrotta az 'egy kagylóban mikrofon és hangszóró' megoldást, és visszatért a különálló „hallgató és

beszélő” változatára (lásd a mai okostelefonok egyik fajtáját, ahol valami tíz centi vékony fehér drót van a kettő között).

3. A repülőgépek a regény ’műszaki főszereplői’.

K. S. az 1934-es tények és adatok alapján próbálta megsaccolni, hogy mire lehetne számítani ötven év múlva a repülés terén. Már a regény elején megtudjuk, hogy a tehetséges – és a műszaki tudományok minden területén kiváló – mérnöknő (valamikor ’1980’ körül) olyan motort szerkesztett, „ami huszonkét százalékkal meggyorsította a repülést, és a germán repülőgépek 875 kilométeres gyorsaságukkal levertek minden eddig ismert sebességet.” (5. p.)

A légcsaváros repülő szerkezetek fejlesztése nagyjából a 20. század elején ’kapott nagyobb hátszelet’: 1909-ben még világra szóló sikernek számított, hogy Blériot átrepülte a La Manche-csatornát, kb. 60 km/h sebességgel. 1931-ben 547 km/h volt a sebességi rekord; 1939-ben 756 km/h volt a csúc, de ezzel nagyjából elérték a *dugattyús* motorok használhatóságának a határát, minden további 100 km/h-nyi stájgerolás tízszeres teljesítmény-növekedést igényelt volna. A nagyobb és nehezebb motor viszont már nem tudta volna önmagát (sem) fölemelni. Ergo: új típusú motort kellett kifejleszteni. 1936 után kezdték fejleszteni a gázturbinás hajtóműveket, ezekkel már 1955-ben elérték az 1300 km/h repülési sebességet.

A továbbiakban már nem is kínlódik azzal, hogy jósolgasson, hanem az olvasóra bízta a ’műszaki csodák értelmezését’.

Három példát említek:

Az épület tetején „vastag acélháló villamos árammal telítve, nehogy idegen repülőgép leszállhasson”. (22. p.) – 1934-ben még nem lévén helikopter (azt csak 1937-ben építi meg Anton Flettner), a szerző csak repülőgépben ’gondolkodott’, s feltételezte, hogy az olvasó el tud képzelni egy olyan repülőgépet, amely kb. ötméteres gurulás után satufékezéssel meg tud állni, hogy ne bukjon le az épület bütüjénél.

„A Junkers még lejjebb ereszkedik. Szárnyaival szinte súrolja a tetőzetet. Egyszerre vékony acélsodrony létrát hajít a rés fölé. Egy sötét alak megkapaszkodik a létrában, és mászik fel a magasba. A gép hirtelen felemelkedik. Az alak eléri a gépet, két kar beemeli, azután becsukódik a monoplán üvegajtaja.” (68. p.) – Egy helyben lebegés nélkül ez a mutatvány sem működött volna...

Jörgensen Máriát repülőgépen viszik, s ő – a dramaturgiai szabályok szerint – felfigyel arra, hogy a motorok zúgása hibát jelez. Szól a pilótának, aki azzal hártja el a gyanakvást, hogy indulás előtt „a mérnök alaposan át-

vizsgálta őket”. J. M. tovább erősködik, erre „a kísérő tisztviselő [!] felnyitotta az egyik motor alumíniumfedelét. (...) Kis ideig hallgatózott, majd rémülten felkiáltott: – Igaza van, kisasszony! Az egyik motor már alig működik. Valahol baj van! Elvesztünk!” (76. p.) – Remek! Menet közben nyitogatják a repülőgép motorjának a fedelét... (Nyugi, nem vesztek el! Kinéztek egy libalegelőt, és leszálltak rá; meghúztak néhány csavart, és mentek tovább.)

A szerző rafináltabb kitalációit a hatalmi szférában, a politika területén találjuk; ui. ezekhez nem szükséges műszaki háttér. Összeesküvést egy sétatéri padon ülve is ki lehet találni, államszövetségi alapító okmányt pedig vendéglői szeparében is alá lehet írni.

A regény szüzséje röviden

Jørgensen Mária – a Germán Államszövetség kutatóbázisának a vezetője – az egyik kísérlete során félelmetes dolgot fedez fel: egy ’1974’-ben lezuhant meteorit kilónyi darabját rádiumsugarakkal birizgálja, s ennek hatására a kőzet pusztító hatású tejfehér sugarat bocsát ki magából. Az irányítható sugár mindent megolvaszt: fémeket, sziklát stb., de két dologra nem hat: a faanyagra és az üvegre. Az életet nem oltja ki, csak megvakítja az embereket. A „Germán államtanács” gyűlésén ismertetik a csodafegyver létét és lényegét, erre feltámad a remény a hadastyánokban: „a meteorit-sugárral legyőzik egész Európát, lehengerlik a Latin Uniót. Elzász visszakerül, és a Germán Államszövetség ráteszi a kezét a régi afrikai gyarmataira”. (37. p.) A kancellár lecsillapítja a kedélyeket, mondván: „A szomszédos Latin Unióval [a harcászati] gáz terén – sajnos – nem versenyezhetünk. Sikerült olyan gázt feltalálniok, amelyből húsz-harminc bomba Berlinben tíz perc alatt minden előlényt elpusztíthat. Be kell vullanunk, a német vegyészet még nem tart itt.” (38. p.)

Az európai *nagyhatalmak* versenyre kelnek a pusztító találmány megszerzése érdekében. A regényben – nem véletlenül – a szovjet és a német dominancia csap össze.

A szerző felvonultatja a kalandregények teljes arzenálját: kémkedés, lehallgatás, emberrablás, üldözés, mérges gázzal operáló ügynök stb. A béke oldalán csupán az államérdekeket lefőző szerelem (német lány és francia férfi) meg egy békeharcos társaság, a HEL (Háború Ellenés Liga) áll. Az utóbbiak állnak nyerőre, merthogy: 1. a szerelem mindent legyőz; 2. a

közélet minden területét behálózó HEL-nek kiapadhatatlan pénzforszási vannak; 3. minden rendes klasszikus krimiben az igazságnak kell győznie.

J. M. megtervezi az üveggel és fával borított repülő, amelyből rögtön hármat gyártanak, s azok aztán percek alatt levakarják az égről a háborút szomjazó németek fémmel borított harci repülőit. A szovjet kutatóbázist a levegőből olvasztják szét (az 'üvegbe és fába öltözött' J. M.-et természetesen sikerül idejében és épen kimenteni).

Az olvasó felszusszanhat: „A háború befejeződött, mielőtt megkezdődött volna...” (157. p.)

„A HEL-nek közbe kellett lépnie – írták a lapok –, hogy elhárítsa a háborút. Sajnos a közbelépés áldozatokat is követelt, ártatlanok is meghaltak és megvakultak, de ez a veszteség elenyészően csekély ahhoz képest, ami az emberiséget érte volna, ha a germánok és oroszok megvalósítják a terveiket. (...) A meteorit-kövek a tenger fenekén pihennek, ahonnan lehetlenség felszínre hozni az anyagot, és a Prometheus üstökös csak 2674-ben súrolja ismét a Földet. *Remélhetőleg akkorra már észretérnek az emberek, és belátják, hogy nem háborúságban, hanem békében kell élniük egymással.*” (158. p.) – Ezt a mondatot 1934-ben és 1984-ben is le lehetett írni, s majd 2024-ben is, de nem hinném, hogy valaha is beteljesülne ez a remény...

A könyv utolsó sorai végérvényesen megnyugtatják az olvasót: az idilli tájban Maria szerelmes pillantásokat vet a festőállvány előtt dolgozó Robertre...

Az európai államrendszerek, ahogyan azt az író elképzelte

„1984-ben Európában négy hatalmas államalakulat volt.

Északon a Szovjet, amelyben Oroszország, Lengyelország, Ukrajna, Georgia és Törökország egyesült.

Közép-Európában a Dunai Konföderáció, amely magában foglalta Magyarországot, Csehszlovákiát, Romániát, Jugoszláviát, Bulgáriát, Albániát és Görögországot.” A Konföderáció fővárosa Danubia, egy újonnan épített modern település a Duna alsó folyásán: „semmi ipar, a levegőt nem mérgezte meg a gyárkémények füstje. Itt volt a föderatív államtanács, a kormány, a parlament, a diplomácia.” A tagországok megtartották a saját nyelvüket, de az „iskolában az anyanyelv mellett az eszperantót is tanították. (...) A parlament hivatalos nyelve is az eszperantó volt, és az állami hivatalok is ezt a könnyen megtanulható mesterséges nyelvet használták”.

Európa déli és délnyugati részén a Latin Unió államai: Franciaország, Belgium, Olaszország, Spanyolország és Portugália. Az Unió fővárosa Párizs, de az csak „politikai és diplomáciai központnak számított”.

„A legerősebb és legéletképesebb alakulat a *Germán Államszövetség*. Németország, Ausztria, Dánia, Hollandia, Svédország, Norvégia, Finnország, Lettország, Litvánia és Észtország egyetlen egységet képeztek, és Berlin keményen tartotta őket. Az egyes államok minden erőszakos germanizálás nélkül németté váltak, mert a nagy birodalom volt az anya, amely táplálta őket.”

Egészen jó ’találatai’ voltak az írónak, s a most következő két állam helyzetét is jól tippelte meg: *Svájc* nem csatlakozott sehová. Az országot mindenki „kirándulóhelynek tekintette, a hegyes ország egyetlen óriási szállodává alakult, ahol Európa összetalálkozott táncre, zenére, sportra, kártyajátéokra és kirándulásra”.

„*Anglia* is egyedül állott. Amióta Kanadát, Indiát, Ausztráliát, Dél-Afrikát és a gyarmatai nagy részét elvesztette, teljesen magára maradt. A szigetország nem mert nyíltan csatlakozni egyetlen európai csoporthoz sem. Hűvösen elzárkózott minden kísérlet elől, egyformán visszautasította mind a latin, mind a germán közeledést. Az egykori világbirodalom nem akart sem Párizs, sem Berlin mellett alárendelt szerepet játszani.”

A jóslat nem 1984-re valósult meg, hanem jóval később, de különben minden rendben: Svájc kimaradt az Európai Unióból, Anglia pedig kitérítette a lapjait, és azt mondta: Brexit...

Amit nem sikerült jól megtippelnie: „Az 1919-es békekötés óta nem volt háború Európában.” A Párizs környéki békeszerződések „fölszabdalták Európa testét, de nem hozták el a békét. Győzők és legyőzöttek egyformán elvéreztek, és sem politikailag, sem gazdaságilag nem birkózhattak meg a béke utáni nagy problémákkal. Huszonöt évig tartott a szerencsétlen vergődés, majd [1945 után] megszülettek az államszövetségek. Az egymással szövetkezett vagy egyesült országok vérkeringése felfrissült, a termelés fokozódott, a fogyasztás növekedett, az elosztás egységesebb lett, a határok és vámsorompók leomlottak, a nagy sebek kezdtek begyógyulni. Az 1933-as Hitler-mámor is hamarosan elmúlt, a nagy felbuzdulás mindössze tizenhét évig tartott, akkor [1950-ben] hideg, de józan parancsuralom lépett a helyébe, amely visszahozott valamit a száműzött szabad szellemből”. (10–12. p.)

A vámunió bejött, de a Hitler okozta tragédiát nem találta el...

A kötet végén két mondatban jelzi a gyors lefolyású légiháború utáni változásokat: „A Germán Államszövetségben komoly politikai következményeket is okozott a kudarc. Svédország, Norvégia, Dánia és Finnország kilépett a Szövetségből. Berlinben *baloldali* forradalom tört ki, amely elsöpörte az előző uralmat.” (159. p.)

A Háború Ellenes Ligát

– K. S. ’elmondása szerint’ – „egy emelkedett szellemű békebarát skót lelkész alapította meg” 1954-ben, amikor „újból háborús veszély fenyegette Európát”. Kezdetben az angolok nem törődtek vele: „Ilyen jámbor egyesület százával burjánzott a birodalomban, eggyel több vagy kevesebb, nem számít. Rendőrség, hadvezetőség, mosolygott az anglikán pap erőlködésén. McOddy azonban nem mosolygott. Komolyan, buzgón, lelkiismeretesen dolgozott. Beszélt, lelkesített, utazott, maga köré gyűjtötte az 1914–1918-as háború veteránjait, és ezekből kerültek ki a legjobb harcosok. Egy év múlva már hármezerre szaporodott a HEL-tagok száma. A veteránokon kívül jelentkeztek még írók, művészek, tudósok, tanárok, papok, emberbarátok. Azután jött a váratlan segítség. Manchesterben elhunyt egy gazdag textilgyáros [*nota bene*: háborús rokkant], aki végrendeletében két és félmillió font készpénzt és részvényt hagyott a HEL-re”, kikötve, hogy a pénzt csak háborúellenes célokra szabad felhasználni. (33. p.)

Később a hatalmi szféra rádöbrent arra, hogy a békeharcos társaság az útjukban áll, ezért betiltották a működését. A ’föld alá’ kényszerített mozgalom nagyon eredményes lett (K. S. szocdem ’neveltetése’ okán jól ismerte a szervezkedés módszereit), és világmozgalommá fejlődött, amelynek – a sűrűn érkező adományoknak köszönhetően – nem voltak anyagi problémái.

A regény minden kritikus pillanatában megjelenik egy-egy titkos – sértetetlen és elszánt, ügyes és találékony – HEL-tag (*vö.* deus ex machina), aki két perc alatt megoldja a krízist. Azért kellett a regény cselekményét a távoli jövőbe tenni, hogy a kortárs olvasónak ne tűnjék fel a sok csodás szerkezet; mintha azt sugallná: ’1934-ben ezek még nem működnek, de tessék csak kivárni 1984-et...’

K. S.-nek nem volt (de Orwellnek sem) szerencséje, hogy megérje a ’célesztendő’, így lemaradt arról, hogy élőben lássa azt, amit korábban papírra vetett.

A 20. századi háborúk víziója

„A mai kor háborúja előreláthatólag a 1. gáz [= vegyi fegyverek], a 2. repülőgép, a 3. fertőző bacilus és 4. meteorit-sugár között dől el” – mondja a kancellár. (38. p.)

Az író nevében szóló kancellár jóslata – módosításokkal és időbeli eltérésekkel ugyan, de – bekövetkezett.

1. Az első világháborút megjárt íróban mély nyomot hagyott a harci gázok hatása, vélhetően ezért írta meg ezt a 'pacifista' kalandregényt. Arra viszont nem számított, hogy épp a 'varázsos esztendőben' születik meg a soros amerikai elnök javaslata; R. Reagan 1984. április 4-én terjesztette be a vegyi fegyverek betiltására vonatkozó dokumentum-tervezetet, s az erről született megállapodást George H. W. Bush és Mihail Gorbacsov 1990-ben írta alá.

2. Egy 2020. nov. 11-i hír szerint Azerbajdzsán (a levegőből támadó) drónok segítségével semmisítette meg az örmény légvédelmet, s így megszerezte a Hegyi-Karabah fölötti uralmat.

3. 2020 elejétől nem egy bacilus, hanem egy spéci koronavírus kényszerítette térdre a világot...

4. A 'meteorit-sugár' helyébe a nukleáris fegyverek léptek: atom-, hidrogén- és neutronbomba. Nem az űrből érkező meteorit adta az alapanyagot, hanem a földön is megtalálható hasadóanyagok (urán és a transzurán elemek).

A glóbusz háborúzni szerető nagyhatalmai igen inventívnek bizonyultak az utóbbi száz évben: a tömegpusztító fegyverek széles arzenálját gyártják, a békeszerető emberek nyugtalanságától kísérve. Ezek a következők: nukleáris, biológiai, vegyi és radiológiai fegyverek.

1945 augusztusában az amerikai repülőek egy-egy atombombát dobtak le Japánban, a hatásuk közismert. Azt követően indult el az atomhatalmak közötti rivalizálás, lásd az emberiség történetének hidegháborúról szóló fejezetét.

*

Nem árt leszögezni: Károly Sándor, az *1984* című könyv írója minden felelősséget elhárít a háborúkkal és a tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatban...

Felhasznált irodalom:

1. Szekernyés János: *Egy életút jelzői* (Előszó, in: K. S.: *Mosolygó esztendők – Kalandos évek*. Buk., 1979. 5–41. p.)
2. Szekernyés János szócikke K. S.-ről (in: *RoMIL = Romániai magyar irodalmi lexikon*, 2. kötet, 635–638. p.)
3. Mózer István: Előszó (in: K. S.: *Keserűső. Szatírák, paródiák*. Tvár, 1975.)
4. [K. P.] Előszó (in: K. S.: *Az 500-ik emelet*. Arad, 2003.)

JEGYZETEK

¹ Mit kell tudni Lakatos Istvánról? Élt 1904 és 1993 között, nyomdász volt, és a kolozsvári munkásság legfőbb szervezője, a szövetkezesítés apostola és a szocdem párt egyik alapembere, tizenöt évet ült börtönben, 1964-ben szabadult. A fenti idézet némileg ellentmond annak, amit az 1989 előtti szemináriumokon tanítottak. A kommunisták ugyanis azt mondták: a kezdeti szocializmus helyébe lép majd a 'fejlettebb' kommunizmus, amikor kolbászból lesz a kerítés satöbbi.

² Az előszót *A Kiadó*, az utószót pedig *A szerkesztő* szignálta.

³ Nem a gonoszkodás mondatja ezt velem, hanem a tapasztalat: egy *hírlapi* szerkesztőségtől nem várható el a *könyvkiadók* által nyújtott minőség. (Kivételek természetesen lehetnek...) // A szakmai fogadtatás is jelzi, hogy az efféle kiadványokat a 'futottak még' kategóriába sorolták a kritikusok. *Az 500-ik emeletről* három méltatást is számontart Záhony Éva bibliográfiája, de az 1984 és a *Váratlan vendég* nem hagyott nyomot a kortárs médiában.

⁴ Károly Sándor: *Az 500-ik emelet. Regény*. 3. kiadás, Arad, 2003, Concord Media Rt., 285 p. /Irodalmi Jelen Könyvek/ [1. kiadás: Bp., 1929; 2. kiadás: Buk., 1969.]

⁵ K. S. ezt 1929-ben mondta, amikor ez megfelelt a valóságnak, 1934-ben viszont belépett a – rövid életű – EMÍR-be.

TALÁLT VERS

Christian Morgenstern

(1871 – 1914)

SAKKSZONETT

A dicső sakkhöz illik a szonett:
nyitány, közép- és végjáték – való,
hogy ez mindkettőben jól látható,
s egy-egy pár zárja a szegélyeket.

Négy sor megvolna hát: veszélyes ló
Zavarba hoz, és kész az áldozat!
De ím, javítom tévedésemet,
S a végjáték is elég biztató.

Becsvágy tüzel, feszíti vállamat,
ádáz csatámban többé nem hibázom:
biztos kezekben tábla és a lap.

Az ellen törje villan még egyet,
parádríposzt, és máris mattot kap!
(Bukás után sikerül triumfálnom.)

KÁNYÁDI ANDRÁS fordítása

NÉVJEGY

"Ha visszagondolok a gyermek-
koromra, leginkább a zűrzavar,
a ~~szorongás~~ hiteltelenség jut az
eszembe, hogy nem tudom, a nyugodt
pillanatokban mit is értett
minden. Sohaig azt hiszem az
embereknél is, mit értek elő a
megaláztatás arcánál a rönnyel,
meggyőződésesnek volt, hogy ez
minden ember legbelsője. Persze
mindennél jobban vágytam arra,
hogy csak a leuciszóphól megkísé-
rnyosodjam, ezért hittem meg
biztam benne, hogy levedek, és az
ember alapvetően jó."

Uit Jelit

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszünk föl.

ISSN 1220-5982